

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Ženská otázka v Čechách na přelomu devatenáctého
a dvacátého století**

Bc. Radka Moutelíková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Ženská otázka v Čechách na přelomu devatenáctého
a dvacátého století**

Bc. Radka Moutelíková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za odborné vedení, čas a cenné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Společenská situace v českých zemích	3
3 Veřejná aktivita českých žen	18
3.1 Charitativní činnost.....	18
3.2 Ženské časopisy.....	20
3.3 Spolková činnost	24
4 Vzdělávání a uplatnění se na trhu práce	36
5 Pronikání do politiky	44
5.1 Boj za volební právo	44
5.2 Politické strany a jejich pohled na ženy	47
5.2.1 Františka Zeminová	52
5.2.2 Božena Viková-Kunětická.....	60
5.2.3 Olga Stránská-Absolonová	64
5.2.4 Augusta Rozsypalová.....	65
5.2.5 Alice Masaryková	68
6 Závěr	70
7 Použitá literatura	72
7.1 Tištěné zdroje.....	72
7.2 Internetové zdroje.....	75
8 Resumé	77
9 Seznam příloh	78

1 Úvod

Během mých studií na vysoké škole jsem se setkala s problematikou tzv. ženské otázky, která mě velmi oslovila, a proto jsem se rozhodla, zaměřit se na toto téma ve své diplomové práci. Za cíl mé práce jsem si zvolila zmapování společenské situace v českých zemích od zhruba poloviny devatenáctého do poloviny dvacátého století, přičemž největší pozornost jsem věnovala ženám a jejich snahám začít ve společnosti veřejně působit. Věřím, že tato práce přispěje k lepšímu pochopení tehdejší doby a ukáže, proč se ženy rozhodly ji změnit. Práci tematicky dělím na dvě části, které na sebe časově navazují.

V počátku jsem se věnovala prvním aktivistkám, které se pomocí své literární činnosti snažily vyburcovat ženy ke změně svého postavení. Na ženy bylo odedávna pohlíženo jako na matky a manželky, které přirozeně musí poslouchat své otce a manžely, a od kterých se očekává maximální péče o rodinu, jež je zaměstná na většinu času. S postupem času se začaly ve společnosti ozývat hlasy volající po potřebě zajištění vzdělání pro dívky. Bylo to zejména z toho důvodu, aby již nedocházelo k situacím, kdy se dívky nižších sociálních vrstev nedovedly v důsledku neznalosti základních ženských činností uživit, a mnohé se proto uchýlovaly ke krádežím nebo prostituci. Vzdělání jim nemělo dát pouze teoretické znalosti, mělo je naučit činnostem, jako bylo vyšívání, malování na porcelán, vaření, a jiné, díky kterým se mohly ve společnosti lépe uplatnit. Ženy středních a vyšších vrstev mohly nyní studovat na středních školách a dokonce dále pokračovat ve studiu na univerzitách. Získání diplomu však pro ženy ještě neznamenal, že je někdo v daném oboru zaměstná. Tuto problematiku rozebírám v souvislosti s Annou Honzákovou v kapitole 4. S požadavkem vzdělání přišly i první snahy žen o veřejnou činnost. Pomalu začaly vznikat první ženské spolky, které se orientovaly na charitativní činnost. Právě tyto spolky pomáhaly zprvu dívkám a ženám z nižších vrstev společnosti, vést lepší život. O činnosti spolků podávaly pravidelně informace různé dobové ženské časopisy, se kterými jsem při psaní této práce také pracovala. Některé bylo možné zapůjčit si z archivu do studoven, jiné jsou již dnes v elektronické podobě k dispozici na webových stránkách archivů

a knihoven. Díky těmto materiálům bylo možné prozkoumat tehdejší situaci a seznámit se s různorodou činností žen.

V druhé části mé práce jsem se zaměřila na další stupeň pronikání českých žen na veřejnost, a to prostřednictvím vstupu do politiky. Se vznikem Československé republiky a za významné pomoci jejího prvního prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, bylo ženám poprvé přiznáno volební právo. Ženy se tak mohly oficiálně účastnit politického života, i když některé tuto praxi již dříve nepřímo vykonávaly. Svůj zájem jsem soustředila na významné politické strany a jejich pohled na ženy v politice. Dle získaných materiálů bylo patrné, že zpočátku strany do svých kandidátek začleňovaly ženy jen proto, aby získaly větší počet voličů. Společnost také neprojevovala přílišný zájem na tom, aby měly ženy podíl na spolurozhodování o záležitostech státu. Příchod Masaryka však ženám situaci značně ulehčil, jelikož měly v té době podporu od nejvyšší autority. Teorie však ještě neznamenala rychlou změnu dosavadního stavu. Česká společnost byla značně konzervativní, a proto trvalo ještě dlouhou dobu, než žena v politice získala pro svá slova opravdovou váhu. Svoji práci jsem obohatila o jednotlivá svědectví žen, kterým se do politiky podařilo proniknout prostřednictvím různých politických stran a po nějakou dobu zde působit. K práci jsem využívala dostupné elektronické materiály ze zasedání Národního shromáždění či zpracované politické projevy vydané knižně. Přestože cesta těchto žen byla těžká a své práci obětovaly celý život, ne vždy se jim podařilo dosáhnout vytyčených cílů. Pro českou společnost však představovaly první a nejdůležitější kroky k velké změně, díky které dnes mají ženy mnohem vyšší šance na prosazení a úspěch.

2 Společenská situace v českých zemích

První kapitola práce je zaměřena na zmapování sociální situace v českých zemích od konce osmnáctého století až do zhruba poloviny dvacátého století. Hlavní část zájmu se soustřeďuje na postavení žen v této společnosti a na jejich postupné snahy o zapojení se do veřejného života.

V době habsburské monarchie se život žen vysoké šlechty až do poloviny devatenáctého století řídil výsadami jejich společenské vrstvy. Tyto ženy si mohly dovolit žít v podstatě nezávisle, rozvod, volná láska či mimomanželské vztahy pro ně nebyly tabu. Měly také snadný přístup k vyššímu vzdělání, pokud o nějjevily zájem.¹

Měšťanská společnost na přelomu osmnáctého a devatenáctého století v souvislosti s prvními snahami o řešení ženské otázky, ženu jasně řadila do prostoru rodiny a domácnosti, přičemž jejím hlavním posláním bylo mateřství či později také vlastenecká činnost. Muž trávil větší část dne v práci, aby obstaral pro svoji rodinu finance nutné pro život. Ani jeden z manželů však neměl jasnou představu o tom, jaké měl ten druhý celodenní povinnosti, z čehož mohlo pramenit následné vzájemné nepochopení. Důležitým faktorem byl také fakt, že zatímco mužova práce byla odměňována mzdou, žena pracovala vždy zadarmo.²

V této společnosti začala aktivně působit Magdalena Dobromila Rettigová (1785 - 1845), kterou, díky své veřejné činnosti, lze považovat za první českou feministku. Nutno však poznamenat, že oproti následující generaci měla Rettigová velmi konzervativní pohled na roli manželství a vztah k mužskému pohlaví. Byla zastánkyní názoru, že žena má být manželově vůli naprosto podřízena a pečovat o něho ve všech směrech.³ Rettigová se sama snažila vypracovat se za pomoci četby, která ji v mnohém vzdělala, a díky které si

¹ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 9.

² BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 12.

³ Sama Rettigová tento konzervativní „ideál“ hospodyně a manželky dodržovala, a to i přes hlubokou nespokojenost se svým manželským životem. Věřila, že manželství a rodina jsou hlavními zdroji důstojnosti ženy. NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 12-13.

začala osvojovat český jazyk, jež málokdy slýchávala z okolí. Věřila, že právě vzdělání je zdrojem respektu ženy v rodině, jelikož pouze vzdělaná žena může být dobrou společnicí svému manželovi, který si jí díky tomu bude (více) vážit. Tímto narazila také na problém týkající se rodin nižšího společenského postavení v prvních desetiletích devatenáctého století. Nízká úroveň byla dle Rettigové způsobována nedostatkem znalostí a dovedností, tedy nevzdělaností. Nabádala proto ženy k větší iniciativě v této oblasti. Sama se ve dvacátých letech rozhodla k literární činnosti a začala psát kuchařky,⁴ díky kterým vešla ve známost širšího okruhu lidí. Její kuchařské umění a šikovnost v ručních pracích jí umožnily založit si ve své domácnosti soukromou „školu“ pro chudší dívky.⁵ K českému jazyku přecházela postupně, od roku 1820 začala psát knihy v češtině, které svým obsahem směřovaly zejména k dospívajícím dívkám, jež se snažila mravně poučovat a postupně přicházela s požadavky na změny, týkající se vztahů mezi muži a ženami. Její velký přínos lze vidět zejména v tom, že umožnila české, převážně dívčí mládeži věnovat se více četbě v českém jazyce, a to v době, kdy v českých zemích vládla němčina.

Rettigové nebyl však lhostejný ani pohrdavý přístup Němců v habsburské monarchii vůči Čechům, nabádala proto český národ k intenzivní činnosti, díky které by bylo možné tento postoj změnit. Čím rychleji rostla úroveň české společnosti, tím hůře Rettigová přijímala fakt, že Čechy jsou považovány za národ zaostalý a druhořadý.

Magdalena Rettigová velice přispěla k rozvoji feministických snah i celkovému povznesení českého národa. To, co uměla, zasadila do širšího rámce potřeb národa a dala tím vzniknout novým pokrokovým myšlenkám a snahám změnit tehdejší situaci. Její následovnice měly tudíž připraveny základy pro další činnost a rozvoj jejích myšlenek.⁶

⁴ Její neznámější kniha vyšla pod názvem „*Domácí Kuchařka, aneb, Pogednánj o masytých a postnjch pokrmech pro dcerky České a Moravské*“ (Domácí kuchařka aneb Pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské) z roku 1826. Její součástí byly rady v oblasti stolování, estetické úpravy pokrmů, informace o jejich výživové hodnotě, aj. Její další knihy se věnovaly například správným zásadám pohoštění při kávě, společenské konverzaci. NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 17.

⁵ Učila dívky vařit, nabádala je k čistotě, pořádku, učila je vkusu, lásce, vlastenectví i českému jazyku. To vše většinou zdarma. Byla zastánkyní názoru, že zdravá strava a čistá domácnost připoutá české muže k rodině více a sníží tím jejich sklony k alkoholismu či nevěře. Tamtéž, str. 15-17.

⁶ Tamtéž, str. 18-19.

První náznaky feministického hnutí byly patrné také u jedné z největších českých spisovatelek Boženy Němcové (1820 – 1862). Z hlediska ženského hnutí ji lze považovat za vysoce významnou ženu, která se vědomě zabývala otázkami týkající se postavení žen tehdejší společnosti a veřejných záležitostí. Ve své literární činnosti se snažila o zachycení prostého života a tradic s ním spojených, pomocí kterých přispívala ke znalostem historie českého národa. Němcová byla, stejně jako její předchůdkyně Rettigová, velmi nešťastná v manželství, přesto, když zjistila, že veřejnost její nespokojenost a vzbouření se proti konvenci nechápe, o svém intimním životě již více nehovořila. Nikdy však neztratila víru v mateřskou lásku, které oddala celý svůj, poněkud krátký, život. Svoji nespokojenost v manželském životě se však rozhodla promítnout do své tvorby, která se tak stala základem jejích románů. Styl jejích literárních děl je považován za nový aspekt českého feministického hnutí i výraz „*nového zdroje sebeúcty ženy*“.⁷ Němcová byla první spisovatelkou, která začala psát o problémech vztahů mezi mužem a ženou.

Z mládí vzpomíná Němcová na lásku, jež jí dal otec, oproti matce, kterou znala jako ženu přetíženou prací a porody. Význam, jaký pro ni měla její babička, si uvědomila až ve zralém věku, díky čemuž vznikla její neznámější kniha *Babička*. Matka Němcové, Tereza Panklová, nechtěla, aby se její dcera učila českému jazyku, jelikož ho považovala za jazyk podřadný, přesto Němcové její babička, Magdalena Novotná, základy češtiny vštěpovala a ona sama se pak tomuto jazyku dále učila.

Když se Němcová se svým manželem Josefem Němcem přestěhovala do Prahy, brzy se kolem ní vytvořila skupina literátů a intelektuálů známá pod názvem „*přátelský kruh Boženy Němcové*“, do které patřila také Karolína Světlá či Sofie Podlipská.⁸ Josef Němec však začal být od roku 1848 stíhán policií pro jeho aktivní úsilí povznést, kulturně a intelektuálně, českou společnost. Zároveň mělo toto stíhání Němce za úkol zastavit literární činnost Němcové. Už tehdy přišla s názorem, že pokud budou ženy vzdělané, budou moci zasahovat do politického dění státu prostřednictvím svých mužů.

⁷ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 25-26.

⁸ Tamtéž, 29-30.

Němcová se ve svých povídkách snažila ukázat život realisticky, přesto z nich není patrná zmiňovaná destruktivní stránka doby, což způsobuje jisté idealizování tohoto období.⁹ Lze se domnívat, že obraz vysoce postavených žen tehdejší doby ztvárnila v postavě kněžny, které Němcová vtiskla charakter ženy suverénní, oslňující, moderní.¹⁰

U Boženy Němcové lze také zaznamenat první projevy ženského hnutí, když se snažila poukazovat na potřebu rovnosti, která má být zaručena i například ve výkonu práce služebných. Dochované materiály dokládají, že Němcová ve své době přispívala do *Moravských novin* redigovaných Matoušem Františkem Klácelem. V článku nazvaném „*Hospodyně, na slovíčko!*“¹¹ označeným šifrou B. N., kterou Němcová používala i ve svých dalších pracích, se věnuje tématu zajištění vzdělávání pro „*dcery moravské*“ a „*panny české*“ pomocí čtenářského kroužku. V následující delší citaci je doloženo svědectví o veřejné činnosti a snaze změnit panující situaci jedné z prvních aktivistek. Tento dochovaný text velmi ovlivnil další vývoj společenské situace a ženské otázky. „... a řekněme to zkrátka před celým světem, co celý svět bez toho ví, že my hospodyně, že my ženy a matky máme velkou, ač neviditelnou moc ve světě. ... Klevety, pletichy, potutelné poštívání a ty spropadené protekce zástěrkové bývaly účinky naší vlády. Hospodyně! nastaly jiné časy. Nastala svoboda. Jsme my, při vší naší tajné mocnosti, svobodné? Sestry, upřímně nahlídněte v srdce své a rcete, jsme-li svobodné! Nejsme svobodné, neb jsme otrokyně marnosti, vrtkavostí, parády, a nemějte mi za zlé – zpozdilosti. ... A jak otrocky zachází s děvečkami! Na sta příkladů mohla bych uvést, kdež pes v domě jest více vážen než služka. ... i služky jsou bližní a rovné důstojnosti člověčí, že nejsou otrokyně, ale jen pomocnice v domě, na jejichž počestném chování přemnoho záleží... Že jsou děvečky nemravné a špatné, kdo toho z většího dílu má vinu nežli paní samy a nedbalost obecního dozorství. Děvče někdy dosti hodné od rozšafných rodičů přichází do města, ale zde vedle

⁹ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 30-32.

¹⁰ Postava byla charakterem podobna francouzským „*Précieuses*.“ Toto hnutí ve Francii vyvrcholilo v letech 1650-1660, úlohu matky a manželky veřejně prohlašovalo za otrockou práci, která brání ženě v osobním rozvoji, a mnohé sňatek i rodinu odmítaly. Hnutí se omezilo pouze na francouzskou a anglickou vyšší společnost, která si mohla dovolit ihned po porodu přenechat své děti chůvám. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 9.

¹¹ SOUČEK. *Hospodyně na slovíčko!*, str. 166-167.

*nevšímavosti paní domácí toliko sbíhá v domě a kromě domu pokušení, že jim ze sta jedna odolá. ... Nevím ovšem, jak napomoci této bídě mravní, ale jedno se mi zdá býti prospěšné, totiž aby paničky zavedly mezi sebou spolek, jehož by byl úkol pečovati o mravnost čeledínů i vůbec o polepšení stavu tohoto. Přispěly by snad i jisté slavnosti k tomu cíli zřízené. ... Laskavé nakládání s dětmi, spravedlivé chování, mravnost, obětivost v čas nesnáze domácí, přívětivost a slušnost musely by zvláště býti váženy. ... Spolek hospodyň musel by i o to dbáti, aby služky nepotulovaly se po městě bez práce a zaměstnání užitečného, neb víme, kam ubohé nezkušené děvčata v takových dobách nouze a rozpaků padají, lákané nesvědomským svůdstvím. Hospodyně, podejme sobě ruce k tomu, abychom chránily nevinnost a zvedly obci počestné údy a zadost činily věku, jenž má za heslo: Svoboda, rovnost a bratrství!*¹²

Božena Němcová přišla s názorem, že je velmi těžké být v Čechách ženou a současně dobrou vlastenkou. V popředí zájmu její doby stál národ a úkol žen, po boku mužů, podporovat vlasteneckou výchovu svých dětí vedením vzorné domácnosti a konáním dobročinných aktivit. Tento zažitý názor se začal měnit až v posledních desetiletích devatenáctého století, kdy docházelo stále častěji k formulacím vlastních požadavků žen, bez ohledu na národní, či jiné vnější cíle. Při těchto střetech se často k Němcové odkazovalo. „*Mimořádná obliba jejího díla povzbuzovala snahy přisvojit si její odkaz a vykládat její životní osudy i tvorbu ve prospěch národně konzervativních nebo modernistických směrů uvnitř českého ženského hnutí.*“¹³ Některé její názory a myšlenky však byly často záměrně převráceny či zamlčovány, aby bylo dosaženo harmonického vyobrazení reprezentantů národního hnutí dle dobových představ. Němcová byla známá svým odporem ke společenským konvencím a snažila o to, aby si své záležitosti mohla vždy řídit samostatně.¹⁴ Vliv Boženy Němcové byl patrný také v prvním vzniklém ženském *Spolku Slovanek*, o němž bude více pojednáno níže v kapitole 3.3.

¹² SOUČEK. *Hospodyně na slovíčko!*, str. 169-172.

¹³ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 8.

¹⁴ Tamtéž, str. 8-9.

Při přechodu od feudální společnosti k moderní došlo k řadě změn, které výrazně ovlivnily postavení žen ve společnosti. Ve feudálním zřízení byla příslušnost člověka ke společenské vrstvě dána již jeho narozením. V rodinách nevolníků měli muži i ženy stejný podíl na práci, oba v rámci přežití pracovali a museli být schopni se zastoupit. Měli tedy stejné ekonomické postavení. O děti se povětšinou starali prarodiče, či jiní již práce neschopní. Politicky byli oba jako nevolníci bezvýznamní.¹⁵ Pracovali téměř nepřetržitě a pod vidinou zbohatnutí se často hromadně stěhovali do měst, kde pracovali pouze za náklady na ubytování a základní stravu a doufali v lepší zítřky. Dříve než si polepšili, je ale povětšinou zradilo zdraví či své zaměstnání ztratili. Mnoho venkovanů se tak ocitlo ve městech zcela bez prostředků a nadějí na lepší budoucnost pro jejich rodiny. Zbytek života většina strávila mezi městskou chudinou, kterou tvořili také nejrůznější povaleči, prostitutky, žebráci či kriminálníci. O hygienických podmínkách této společenské vrstvy netřeba mluvit, nákazy, epidemie i pohlavní choroby se zde šířily obrovskou rychlostí. Do této situace se rozhodly zasáhnout ženy buržoazie, které tak pomohly ke vzniku lepší společnosti za podpory svých manželů a duchovních. Začaly do svých rukou postupně přebírat péči o prostředí, ve kterém žily se svými rodinami. Věnovaly se veřejné charitativní činnosti, staraly se o nezaměstnané, nemocné, sirotky či novorozence. V době romantismu se péče o chudé stala dokonce módou ženské společnosti. V českých zemích byla ženská dobročinnost probuzena válečnými událostmi po Napoleonově vpádu do střední Evropy. I v této době se péče o raněné děti, vojáky i důstojníky stávala módou.¹⁶

Díky těmto charitativním i vlasteneckým aktivitám vzniklo několik ženských spolků - v roce 1813 *Dívčí jednota* pod protektorátem princezny Vilemíny Pruské, v roce 1814 *Ženský dobročinný spolek* a v roce 1815 pak *Vlastenecká jednota paní*. V druhé polovině devatenáctého století už byla činnost ženských dobročinných spolků značně rozvinuta, a právě tato doba je považována za „odrazový můstek vzniku spolků feministického zaměření.“¹⁷

¹⁵ VALDROVÁ. *ABC feminismu*, str. 172.

¹⁶ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 18-20.

¹⁷ Tamtéž, str. 21-22.

Ani ve vyšších vrstvách společnosti však nebyly rozdíly mezi oběma pohlavími na poli ekonomickém a politickém zásadní. To se však s příchodem moderní společnosti změnilo. Moderní měšťanská společnost s sebou přinesla rovnoprávnost mezi stavy, přičemž budoucnost jedince závisela do značné míry na tom, zda se člověk narodil jako muž, či jako žena. Muž byl od počátku chápán jako autonomní osobnost, která má právo se samostatně rozhodovat a nakládat se svým životem tak, jak uzná za vhodné. Oproti tomu na ženu se pohlíželo jako na bytost, která se musí podříditi svému okolí a pro svoji tradiční roli se naprosto vzdát práva na sebeurčení. V této moderní době se významným měřítkem osobní svobody staly finance. Muž chodil do zaměstnání, díky kterému získával plat, a žena se tak stala na svém muži závislou. Na těžkou práci, kterou žena vykonávala v domácnosti, nebyl brán zřetel. Ženy se stávaly jakousi „vizitkou“ svého muže, své spořádané rodiny, nikoliv sebe. Role muže a ženy se ostře vymezila a oba byli chápáni jako naprosto odlišné bytosti s odlišným životním údělem. Práva a povinnosti stanovoval na našem území *Všeobecný občanský zákoník* z roku 1811,¹⁸ mezi které patřili například: „*manžel je povinen manželku živit; manželka má právo požívat manželova stavu – po společenském žebříčku se tedy pohybuje ne vlastní prací, ale sňatkem; manželka je na úřadech zastupována manželem; otec rozhoduje o výživě a výchově dětí; manželka je povinná poslouchat manželovy příkazy, ...*“¹⁹ Z uvedeného je tedy patrné, že na ženu bylo pohlíženo jako na nesvéprávnou. Společnost upírala ženám jejich občanská práva, a to pod různými záminkami. Nejčastěji odkazovala na „přirozené“ rozdíly mezi muži a ženami, a tím na odlišnou problematiku jejich rolí. Tato situace vyústila v boj za rovná práva žen a mužů, a to jak občanských, tak i politických. Mnohé feministky se však na počátku mylně domnívaly, že rovná politická práva jim automaticky zajistí podíl na politické moci. Hnutí za volební práva žen však mělo mnoho odpůrců i odpůrkyně, nicméně nikdo nedokázal zastavit přicházející proces demokratizace v oblasti občanských práv.²⁰

¹⁸ Oficiální název *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, neboli ABGB. VALDROVÁ. *ABC feminizmu*, str. 172.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 9.

Ženská otázka, jako nový sociální jev, se tedy zrodila v devatenáctém století. Zlomovým rokem pro ni bývá označován rok 1848, tedy doba, kdy bylo zrušeno poddanství, a začala se utvářet moderní občanská společnost.²¹ Rok 1848 byl pro český národ přelomem v mnoha směrech. Ženské hnutí však v této době pevnější kořeny nezapustilo. Ženy byly v habsburské monarchii aktivní, zvláště v oblasti týkající se vzdělávání. Znovu nastolený absolutismus v padesátých letech však veškeré pozitivní vize přerušil. Přesto bylo revoluční období dobou, kdy se projevila ženská síla a snaha účastnit se veřejných záležitostí a bojovat za lepší postavení českého národa. Ženy se také aktivně účastnily veřejných politických schůzí či organizovaly vlastní politické akce.²² Revoluční rok přinesl také povinnost výuky v mateřském jazyce, rozšíření liberálních a demokratických ideálů, kritičtější pohled na církevní konzervatismus, odcizení šlechty od nižších vrstev. Díky Františkovi Palackému byl zformulován moderní český politický program, který odrážel národní a kulturní potřeby českého národa, s jehož obsahem se mohly ztotožnit i ženy, které v této době také ukázaly, že veřejná činnost nemusí být doménou pouze mužů.²³ Snahy žen o působení na veřejnosti však lze vidět již dříve.²⁴ Myšlenka rovnocenného a rovnoprávného postavení žen, jež se postupem času stala základem emancipačních snah žen po celé Evropě, měla kořeny v názorech mnohých osvícenců a počátečních ideálech *Velké francouzské revoluce*. O něco později se v důsledku potřeb žen rozšířily tyto ideály o ekonomické a politické aspekty.²⁵

Ještě na konci šedesátých let devatenáctého století zdůrazňovala Marie Riegrová-Palacká, že žena musí v první řadě splnit své závazky vůči rodině, a teprve poté si může dovolit podnikat něco navíc. S nástupem hospodářských změn přišlo období, které po ženě mnohdy vyžadovalo, aby svůj volný čas

²¹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 9.

²² Například petice z března 1848 císaři do Vídně za propuštění polských vězňů z českých věznic. NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 33-35.

²³ Tamtéž, str. 37.

²⁴ První literární pokusy žen z okruhu salónu Fričových a Staňkových, pokus žen o sepsání *Všenučného slovníku pro ženštiny* pod vedením Karla Slavoje Amerlinga (detailněji bude tento pokus rozebrán v kapitole 3.3), působení žen v Kajetánském divadle již ve třicátých letech devatenáctého století. BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 9.

²⁵ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 9.

věnovala prospěšným činnostem a sebevzdělávání,²⁶ které měly dále zužitkovat například při výchově svých dětí. Statistiky ze sedmdesátých a osmdesátých let devatenáctého století ukázaly, že ve společnosti rostl počet žen, které žily osaměle (neprovdané, ovdovělé). Pro tuto skupinu se mohlo vzdělání stát jakousi alternativou k nedosaženému rodinnému životu. Díky těmto ženám se začaly ženské aktivity rozšiřovat z rodinného prostředí k dobročinné činnosti, poté dále k literární činnosti, zakládání spolků či škol. „*Spojení světa rodiny a světa práce bylo až do první světové války jen ideálem, v praxi zřídka realizovatelným.*“²⁷ Dodržovalo se obecně pravidlo, že po sňatku se žena vzdá svého dosavadního povolání, pokud nějaké vykonává a veškerou svoji činnost zaměří pouze na rodinu. Úsilí žen, kterým nebyl rodinný život „dopřán,“ bylo vnímáno jako „*politováníhodná nutnost vyvolaná nešťastným řízením osudu.*“²⁸

V druhé polovině devatenáctého století byla účast žen v politice chápána pouze jako projevení vlasteneckých citů a ne účast přímo v politických spolcích, ta byla dokonce zakázána zákonem z roku 1867. Změna přišla až v roce 1890, kdy se za pomoci ženských spolků podařilo otevřít v Praze první dívčí gymnázium, díky kterému mohly jeho absolventky vstoupit na univerzity. S tímto obrovským pokrokem však přišla další otázka. „*Bude-li mít žena stejné postavení v povolání, musí přece mít i stejná občanská práva!*“²⁹ Právo žen na společenskou emancipaci zařadily některé politické strany do svých programů. Výjimkou byla strana Staročechů a Klerikálů. Tím se dostala ženská otázka do každodenní politiky i v Čechách.³⁰ Aktivistky ženských hnutí však kritizovaly malou angažovanost žen ve veřejných záležitostech, a tím docházelo ke značné diferenciaci. Stmelujícím prvkem se ale stal český nacionalismus, národní pouto, díky kterému docházelo k vymezování proti rozpínajícímu se Německu.³¹

²⁶ Za účelem nabídnout ženám užitečné trávení času byl založen roku 1865 *Americký klub dam*.

²⁷ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 12.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 99.

³⁰ Tamtéž, str. 99-100.

³¹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 14-17.

Na konci devatenáctého století došlo v rámci boje za rovná volební práva také k pokusům o sblížení českých a německých ženských organizací. Přelom devatenáctého a dvacátého století však přišel s novým pojmem „*sufražetka*“,³² neboli bojovnice za volební právo žen v jistém významu extravagance, kterému se měšťanské ženy chtěly vyhnout. Politika a veřejné působení byly přenechány několika redaktorkám ženských časopisů a sociálně demokratickým ženským organizacím. Po smrti Karolíny Světlé se k tomuto úkolu nehlásila ani nastupující generace českých spisovatelek. Před začátkem první světové války se veřejné mínění stavělo k účasti žen v politickém životě poněkud příznivěji.³³ Nástup žen do politiky se uskutečnil v rámci zásadních společensko-politických změn, jež provázely zánik Rakouska-Uherska. „*Československý parlament byl již od samého počátku strukturován jako prostor, ve kterém od počátku zasedali společně muži i ženy. V tomto ohledu se lišil od rakouského nebo německého parlamentu, které vznikly jako výhradně mužský prostor, do něhož ženy vstoupily až po první světové válce.*“³⁴ Poslankyně a senátorky v něm zastupovaly různé politické strany, byly různého sociálního původu i věku. Výzkum politické aktivity žen byl úzce spjat s jejich činnostmi v ženských spolcích a organizacích, které představovaly první krok k jejich politické kariéře. Velká část poslankyň a senátorek pracovala ve spolcích i během výkonu svého mandátu.

Starší generace vedená Eliškou Krásnohorskou kladla důraz především na vzdělání žen, osvětovou a kulturní práci a naopak odmítala požadavek politických práv, který považovala za příliš radikální a ubírající se nebezpečným směrem.³⁵

Velkou měrou se v boji za rovná volební práva podílel také Tomáš Garrigue Masaryk, který viděl původ neúčasti žen v politice v tom, že politika byla pozůstatkem starého vojenství, a byl toho názoru, že tak, jako byly ženy

³² Pojem pocházející z anglického *suffrage* – volební právo, *suffragettes* – aktivistky za volební právo žen, dnes často nesprávně vnímán jako hanlivý výraz. VALDROVÁ. *ABC feminizmu*, str. 170. Hnutí za volební právo vzniklo ve Velké Británii již v polovině devatenáctého století, ale s úspěchem se setkalo až v roce 1928. K prosazení svého požadavku využívaly různé formy, jako například letáky, shromáždění, lobování v parlamentu, aj. Na našem území se těmito taktikami nechala fascinovat především Františka Plamínková. Tamtéž.

³³ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 99-100.

³⁴ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 10-12.

³⁵ Tamtéž, str. 12-13.

vyloučeny z vojenské služby, byly vyloučeny i z politiky.³⁶ Slovní spojení „ženská otázka“ Tomáš Garrigue Masaryk nepoužíval rád. Byl přesvědčen o tom, že nic takového neexistuje, a to v tom smyslu, že můžeme hovořit pouze o otázce společnosti jako celku, kde proti sobě nebudou stát muži a ženy. „*Já toho slova nerad užiju, protože není ženské otázky. Je otázka kulturní, lidská, a je-li ženská, je i mužská a dětská atd.*“³⁷ Lidé obecně musí totiž stát při sobě, ve vzájemné jednotě, jedině tak je možné tvořit národ,³⁸ jehož součástí budou muži i ženy, vzájemně spjati v jeden celek. Od počátku vývoje byli lidé schopni spolupráce a vzájemné pomoci. Ve spolupráci vidí Masaryk pokrok doby a národní obrození, kterého jsou schopny všechny moderní ženy i muži.³⁹ Rovnost mezi pohlavími domýšlel do důsledků a odmítal se spokojit s dobovými argumenty, které určovaly to, co je pro ženy „přirozené.“⁴⁰

Masaryk věděl, že doba, ve které žil, nebyla ženám příliš nakloněna, spíše je naopak utiskovala a znesnadňovala jim možnost prosadit se. Proti tomu se však ostře ohrazoval. Nikdy se nespokojil s názorem, že by rozdíly mezi oběma pohlavími byly tak výrazné, kdyby jim v historii byly dány stejné šance.⁴¹ Byl spojencem žen a podporovatelem jejich myšlenek. Názor, že žena byla stvořena pro muže, jeho pohodlí a výchovu dětí, byl pro něj přežitek, který ale stále hlásala literatura, medicína, politika, a také náboženství.⁴² Katolictví hlásá nižší hodnotu ženy, muže staví nad ženu a svým celibátem vyzdvihuje „nemanželství“ nad manželství.⁴³ Nerovnost mezi ženou a mužem se vyvinula historicky, protože náboženství vzniklo v době barbarské, které ženu zotročovalo a nyní je třeba proti těmto tezím bojovat.⁴⁴ Po dobu mateřství se ženy musí věnovat výlučně těmto činnostem, což zapříčinilo, že muži obsadili

³⁶ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 100.

³⁷ MASARYK. *České mládeži*, str. 64.

³⁸ HOUŠKA. *T. G. Masaryk : myslitel a státník*, str. 138.

³⁹ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 67.

⁴⁰ MASARYK. *České mládeži*, str. 68.

⁴¹ BRABEC. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, str. 164-165.

⁴² HOUŠKA. *T. G. Masaryk : myslitel a státník*, str. 138.

Masarykův postoj k náboženství byl otázkou sporu pro mnohé myslitele. Víra mu byla upírána, či naopak se mu vytýkala přílišná náboženská horlivost. Masarykovi se dostalo katolické výchovy od matky, přesto v katolicismu viděl původ nerovnosti mezi mužem a ženou. SOUBIGOU. *Tomáš Garrigue Masaryk*, str. 11-21.

⁴³ MASARYK. *České mládeži*, str. 69.

⁴⁴ Tamtéž.

veškerá zaměstnání.⁴⁵ Co víc je ale muž než žena? Dle Masaryka je na čase, aby se muži vzdali svého pohodlí, svých výsad a přestali dělat z žen otrokyně. Muž i žena mají mít stejný podíl na výchově svých dětí, proto není možné přenechávat tento úkol pouze matce.⁴⁶ V přednášce *Mnohoženství a jednoženství* uvedl Masaryk příčiny nerovnosti mezi mužem a ženou, které jsou ve společnosti zažitě. Hovořil zde o názoru, že žena je citovější než muž a nehodí se proto pro politiku, je mravnější či svalově slabší. Masaryk vždy ale těmto myšlenkám oponuje tím, že muž i žena mají všechny tyto vlastnosti ve stejné míře, „...jest mezi mužem a ženou úplná rovnost.“⁴⁷

V přednášce *O moderní ženě* uvedl, že si z dětství pamatuje, jaké byly na ženy kladeny nároky. Ženy např. musely péct chleba doma, věnovat se tkaní, předení a šití. Bylo nemyslitelné si tyto věci koupit. Ženy byly nuceny vydávat mnoho své energie zbytečně, přitom mohla být tato energie využita jinde. Domácnost byla posvátná a velice vyzdvižovaná, nicméně Masaryk byl toho názoru, že je to za podmínek, kdy žena bude otrokem domácnosti. Tím je způsobeno zabití ženské energie, ale také jejich přirozeného nadání. Ženám bylo odepřeno studium jazyků, hra na klavír, či zájem o dění ve světě. To vše bylo považováno za hloupé.⁴⁸ Dle Masaryka je však každá žena schopna se mužům vyrovnat, či dokonce ženy dávno překonaly muže. Který muž by zvládnul postarat se o domácnost, o několik dětí a k tomu se ještě snažit prosadit ve veřejném životě?⁴⁹ Masaryk v dodatku k *Několika poznámkám o práci československých žen* uvedl, že se nikde nesešel s tolika předsudky, jako při řešení „ženské otázky.“⁵⁰ O co méně myslí žena než muž? Masaryk dokonce prohlásil, že žena často musí myslet mnohem více než muž, hodí se i pro práce intelektuální, není rozdíl v rozumovém nadání muže a ženy. Ženy mohou být lékařkami, profesorkami, političkami. Leckde na univerzitách ženy obstály lépe než muži. Často slýchal, že žena je citovější a muž rozumovější, ale i tomu oponuje tím, že to spíše vypadá tak, že ženy nemají cit, protože je

⁴⁵ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 22.

⁴⁶ MASARYK. *České mládeži*, str. 68.

⁴⁷ MASARYK. *Mnohoženství a jednoženství*, str. 17-18.

⁴⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní názor na ženu* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/37521.html>>.

⁴⁹ HOUŠKA. *T. G. Masaryk : myslitel a státník*, str. 140.

⁵⁰ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 23.

společnost vykořisťuje. Muž a žena jsou si zkrátka rovni. Jediné rozdíly mezi muži a ženami jsou fyziologické, nicméně Masaryk uvádí, že síla ženy je jiná než síla muže, není ale menší. Muž i žena se musí stejným podílem zabývat otázkou sociální, oba se musí zabývat veřejností a být činní ve věcech veřejných.⁵¹

V Ottově slovníku naučném z roku 1908 se pod heslem *Ženská emancipace* skrývá definice Honzákové a Plamínkové: „*Dnešní výdělek mužův leckdy nepostačí krýti potřeby četnější rodiny. Mimo to některé ženy jsou přímo puzeny vnitřní nutností k samostatné zodpovědné práci, jež teprve vlivem svým vypracovává celou osobnost.*“⁵² Ve dvacátém století začíná na veřejnost pronikat názor, že změna tradičních rolí mužů a žen s sebou nese nevratné zasažení do rodiny, jako základu společnosti.

Ústřední spolek českých žen byl prvním pokusem o vytvoření organizace, která by prosazovala ženská práva a měla by rozsáhlejší působnost než dosavadní vzdělávací organizace. Tento spolek se ukázal jako zcela zásadní politicky i sociálně, a to od dělnických hnutí, přes profesní spolky až po organizace umělkyně. Všechny organizace usilovaly o zlepšení pracovních podmínek a prosazení ženských práv. Dosažení formální rovnoprávnosti mezi muži a ženami bylo dovršeno až 29. února 1920 přijetím první československé ústavy. „*Právo voliti do sněmovny poslanecké mají všichni státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 21. rok věku svého a vyhovují ostatním podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny.*“⁵³ ... *Volitelní jsou státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli aspoň 30. roku věku svého a vyhovují podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny.*“⁵⁴ Stejně tak tomu bylo při volbě do Senátu, kde právo volit měla každá osoba starší dvaceti šesti let, a pasivní právo bylo přiznáno všem od čtyřiceti pěti let. Hlava pátá zaručovala, že: „*Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.*“⁵⁵ Diskuze v ústavně právním výboru Revolučního

⁵¹ MASARYK. *České mládeži*, str. 68-69.

⁵² HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 29.

⁵³ BROKLOVÁ. *První československá ústava*, str. 190-191.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ BROKLOVÁ. *První československá ústava*, str. 207.

národního shromáždění však předznamenávala, že zrovnoprávnění obou pohlaví v každodenním životě nebude záležitostí snadnou.

Dobový ženský tisk však přinášel na mnoha svých stránkách naděje na rychlé změny v postavení žen. Naděje byly vkládány také do rovného volebního práva. Aktivistky liberálního a sociálně demokratického ženského hnutí předpokládaly, že nové voličky značně zamíchají složením parlamentu, ve kterém budou nyní zasedat i ženy, a bude tak snazší dosahovat zájmů žen. První volba, které se účastnily ženy, proběhla v roce 1919 v obecních volbách.⁵⁶ Větší naděje byly vkládány do prvních parlamentních voleb, které se konaly v roce 1920, nicméně ani zde nebyly výsledky příliš pozitivní. V roce 1923 proto byla založena *Ženská národní rada*, jako zastřešující a koordinující organizace československých ženských spolků. Do rady vstoupily zejména ženské spolky liberální, sociálně demokratické, komunistické. Po vzniku samostatného československého státu se zdála být ženská emancipace hotovou záležitostí. Ženy směly studovat, bylo jim přiznáno aktivní i pasivní volební právo, mohly opustit svého manžela a věnovat se kariéře, atd. Aktivistky ale s takovými výsledky spokojeny příliš nebyly.

V době vzniku první Československé republiky vývoj feministického myšlení výrazně formoval Tomáš Garrigue Masaryk. Je však nutné brát v potaz to, že se výrazně proměnilo prostředí, ve kterém ženské hnutí realizovalo své emancipační záměry. *„Změny v postavení žen v průběhu první světové války a rozvoj společnosti v meziválečném Československu vyžadovaly formulování nových teoretických východisek k řešení starých i nových problémů spojených s ženskou emancipací.“*⁵⁷ První světová válka však donutila ženy opustit bezpečí domácnosti, kterou *„muž živí a žena oživuje.“*⁵⁸ Stavěla ženy do zcela neobvyklých situací, kdy se například musely samy postarat se o obživu rodiny. Nyní musely řešit otázku, jak spojit práci v továrně či ve službách s chodem domácnosti a péčí o děti. Po válce se většina žen vrátila zpět do domácností, nicméně problém spojení obou činností nezmizel, naopak se aktualizoval s příchodem většího počtu vzdělaných žen. Aktivistky sociálně demokratických

⁵⁶ Tzn. rok před formálním zakotvením v Ústavě. BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 20.

⁵⁷ Tamtéž, str. 21.

⁵⁸ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 27.

spolků přišly s názorem, že výchova dětí není jen jejich záležitostí, ale je také záležitostí státu.⁵⁹ Masaryk tento názor také podporoval, v *Ženském klubu* vystoupil s návrhem na zřízení kolektivních stravovacích zařízení či společných domácností, které by uvolnily ženu z každodenního přetížení.⁶⁰ Mateřství však stále zůstávalo základním „úkolem“ ženy, její nejposvátnější funkcí v životě. Sociální zákonodárství proto začalo pohlížet na ženu jako na zvláštní bytost, která si zasluhuje vyšší ochranu než muži. Práci proto ženám zakázalo v noci, v šestinedělí, šest týdnů před porodem a v nebezpečných provozech. „Posvátnost“ ženy se dostala také do trestního zákoníku, který zakazoval interrupci. Do této diskuze vstoupila také *Ženská národní rada* a mnohé další ženské organizace, které hlásaly, že je nutné zavést především preventivní opatření v podobě antikoncepce.⁶¹ Horlivě byla diskutována také otázka rozvodů, která narážela na odpor katolické církve. Zrovnoprávnění žen v oblasti rozluky manželství bylo právně ošetřeno v roce 1919.⁶² Až v roce 1949 bylo v československém Národním shromáždění uzákoněno rodinné právo zavádějící také alimentální povinnost.⁶³

⁵⁹ Aktivistky se inspirovaly v Sovětském svazu, kde byla tato praxe již běžná. Ty, které se do SSSR dostaly, ale nevěděly, že to co vidí, je pouhé pozlátko určené zahraničním hostům. BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 19-23.

⁶⁰ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 162.

⁶¹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 24.

⁶² Zákon č. 320/1919 Sb. z. a. n., o obřadnostech smlouvy manželské a o rozluce, §13.

„O rozluky každého manželství žalovati lze:

a) dopustil-li se druhý manžel cizoložství;

b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze;

c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně;

d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví;

e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel;

f) vede-li zhýralý život;

g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou;

h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluky nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen;

i) pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhověti jen tehdy, připojí-li se k žádosti za rozluky třebas i dodatečně také druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třebas i vícekrát.“

Zákon č. 320/1919 Sb. Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm>>.

⁶³ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 24.

3 Veřejná aktivita českých žen

S uvolňováním politických poměrů od šedesátých let devatenáctého století se ženám otevřely nové možnosti pro charitativní či vzdělávací práci, a také pro kulturní či spolkovou činnost. Této příležitosti se české ženy chopily, a proto lze tuto dobu označit za počátek organizovaných ženských hnutí.⁶⁴

V této kapitole bude popsáno, jak české ženy začaly pronikat do veřejného života, skrze které činnosti se jim to nejvíce dařilo, a jaké měla jejich snaha další důsledky.

3.1 Charitativní činnost

V padesátých letech devatenáctého století se Vídeňská vláda snažila podpořit ekonomický rozvoj země, což mělo však za následek obrovské zadlužení. To způsobilo, že oblastem nejdůležitějším pro pozvednutí úrovně společnosti, např. vzdělávání, byla věnována pouze nepatrná podpora, a dívčím školám se nedostalo prostředků vůbec. Mocenské vrstvy opomněly úzkou souvislost mezi vzděláním společnosti a ekonomikou. Důsledkem této situace byl nárůst zanedbané mládeže, především dívčí, která nebyla schopna se slušně uživit. Jediným povoleným spolkem, který se zabýval problémem mladých dívek, byl soukromý *Spolek sv. Ludmily*, založený v roce 1851 v Praze. Vznikl za účelem podpory ženského vzdělávání a kladl si za úkol postarat se o ovdovělé. Součástí tohoto spolku byla také odpolední škola pro nejchudší dívky, které se zde mohly naučit základním pracím. K opravdové samostatnosti však škola dívky nedokázala příliš vést, jelikož byla vedena značně klerikálně.⁶⁵

Problémem tohoto období byl fakt, že dívky byly často vychovávány v domnění, že jejich sociální situaci vyřeší zakotvením ve šťastném manželství. Zejména v nižších vrstvách však dívky nebyly schopny se dostatečně postarat o domácnost ani o děti. Díky těm ženám, které se rozhodly nevládnou společenskou situaci napravit a reálné východisko viděly v rozvinutí schopností dívek a žen, docházelo k pozvolnému pozvedání životní úrovně.

⁶⁴ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 38.

⁶⁵ Tamtéž, str. 40.

Dobročinné činnosti se v Praze věnovala především Marie Riegrová, manželka Františka Ladislava Riegera a dcera Františka Palackého. Když na počátku šedesátých let devatenáctého století zvítězila česká strana ve volbách do pražské městské rady a Praha se stala důležitým aktérem české národní politiky v Rakousku, uznávaným „vůdcem českého národa“ se stal právě František Ladislav Rieger. Jeho vlivu pak mohla Marie Riegrová využít při svých dobročinných akcích. Podařilo se jí přesvědčit pražskou městskou radu, aby financovala vzdělání dvou českých dívek na ústavu pro předškolní výchovu v Paříži a spolupracovala na založení české mateřské školy v Praze pro děti pražské chudiny dle francouzského vzoru. Riegrová bojovala také za vzdělání dospívajících dívek chudších vrstev tím, že podnítila vybudování pražské průmyslové školy, ve které se dívky učily šít, plést či malovat na porcelán, a nestaly se z nich v budoucnu pouhé dělnice. Činnost Riegrové se zaměřovala na rozšíření okruhu vlivu české národní politiky na všechny vrstvy obyvatelstva. Ohlas těchto akcí se brzy rozšířil do celé české společnosti a vytvořil tím jakási pravidla chování českých městských dívek a žen.⁶⁶

Riegrová tvrdila, že český národ si nemůže dovolit zanedbávat úroveň a zdraví nižších vrstev, jelikož právě tyto vrstvy tvoří většinu společnosti. Podařilo se jí na vládě vymoci ústupky, díky kterým dostala povolení založit fond pro chudé a opuštěné ženy v šestinedělí a jejich děti. Charitativní činnosti se věnoval také *Český výrobní spolek*, založený za podpory Karolíny Světlé, Sofie Podlipské či Věnceslavy Lužické-Srbové v roce 1863.⁶⁷

V posledních desetiletích devatenáctého a počátkem dvacátého století usilovaly české ženy stále častěji o to, abych jejich hlas slyšela také veřejnost. Začaly proto zakládat vlastní zájmové organizace, které se nezaměřovaly pouze na dobročinnost, ale měly pomáhat prosadit požadavky v oblasti vzdělávání, zaměstnání, občanských či volebních práv. Na počátku moderního ženského organizovaného sdružování stála v šedesátých letech devatenáctého

⁶⁶ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 67-69.

⁶⁷ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 42.

století Klemeňa Hanušová, která chtěla ženám ukázat zásady správného životního stylu pomocí tělovýchovy.⁶⁸

V roce 1875 byl vydán pod vedením Elišky Krásnohorské *Ženský kalendář*, k němuž byl připojen také seznam ženských spolků v českých zemích, kterých v té době čítalo na padesát pět. Od počátku ženské spolkové činnosti bylo patrné, že ženy se toužily na nějaký čas vytrhnout z uzavřeného prostřední rodiny, dostat se mezi sobě rovné a podílet se nějakým způsobem na veřejném dění. V době, kdy byla ženám politická činnost zakázána, byly vděčny za jakoukoliv účast v charitativních organizacích.⁶⁹

3.2 Ženské časopisy

Ženský tisk neúnavně informoval o tehdejší situaci a snažil se ženy podporovat v jejich snahách prosadit se. Opakovaně se v tisku objevoval požadavek plnohodnotného vnímání činnosti žen v domácnosti. Články se zejména snažily vyzdvihnout význam rodiny a obou rodičů, což mělo velký vliv na vývoj jejich dětí. Časopisy nabádaly ženy ke studiu a vzdělávání se v nejrůznějších směrech. Autorkami většiny příspěvků byly ženy, nicméně se objevovaly také články psané muži, které obhajovaly například volné manželství či považovaly nevěru za mužskou přirozenost. Ženské časopisy však v devadesátých letech zdůrazňovaly střídmost v sexuálním životě, jelikož menší rodiny jsou schopny lépe vychovávat a zajistit své děti.⁷⁰

Od konce devatenáctého století se v časopisech začal objevovat požadavek rovnosti práv obou pohlaví. Tento proces však trval velmi dlouho, jelikož byl zpomalován konzervativci i ženami, které nedovedly vykročit ze soukromé sféry a svých tradičních ženských rolí.⁷¹

⁶⁸ VOŠAHLÍKOVÁ. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 10.

⁶⁹ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 97.

⁷⁰ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 172-173.

⁷¹ Tamtéž, str. 180.

Ženské časopisy sehrály v ženském hnutí významnou vzdělávací roli. Přístup k informacím a různým pohledům na ženskou problematiku, rozšiřoval možnosti českých žen a urychloval jejich emancipaci. Časopisy se nesnažily o propagaci extrémních jednostranných názorů, naopak měly široké zájmy, vyznávaly humanitní a demokratickou filozofii, nepodléhaly módním ani komerčním trendům. Zároveň také prostřednictvím časopisů udržovaly české ženy kontakt se zahraničními spolky a hnutími, a mohly se tak nechat poučit a získat cenné zkušenosti.⁷²

V dubnu roku 1861 začal vycházet první český ženský časopis *Lada* redigovaný Antonií Körschnerovou-Melišovou. *Lada* měla podtitul *Beletristický a módní časopis*, a stala se tak časopisem orientovaným především na ženy. Móda a beletrie však nebyly to jediné, o čem se ženy mohly v jeho listech dočíst. Časopis se zaměřoval i na společenské a kulturní události, prostor zde byl pro prózu i poezii, k nalezení zde byly také poučné články. Důležité společenské události z celých Čech či novinky z oblasti školství byly součástí rubriky nazvané *Feuilleton*, která zaplňovala téměř polovinu obsahu. *Lada* obsahovala také *Praktickou část*, ryze ženskou, kde se ženy mohly dozvědět praktické rady pro své domácnosti, kuchařské recepty, popřípadě se zde objevovaly různé předlohy střihů a výšivek. *Módní část* zachycovala dobové módní oblečení. Od později vydávaných *Ženských listů* se *Lada* lišila náročnější a bohatší grafickou úpravou, což se ale také odráželo na její ceně.⁷³ Ukázka časopisu *Lada* je k nahlédnutí v příloze č. 1.

Další ženský časopis *Ženské listy* plnil do poloviny devadesátých let téměř nenahraditelnou roli v oblasti informování, vzdělávání a v ustálení názorů českých žen na různé problémy.⁷⁴ Časopis začal pravidelně vycházet od 1. ledna 1873 pod vedením Františka Urbánka, jemuž dala podnět ke koupi Věnceslava Lužická-Srbová. V roce 1875 koupil *Ženské listy* *Ženský výrobní*

⁷² NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 198.

⁷³ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 35-36.

⁷⁴ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 164.

spolek a jeho redaktorkou se na dlouhou dobu stala Eliška Krásnohorská.⁷⁵ Ta je přetvořila na moderní ženský měsíčník přinášející novinky ze světa kultury, školství, spolků či zahraničního dění. *Ženské listy* tak změnou své struktury naznačily novou etapu ženského hnutí, které už nebylo orientováno výhradně na charitativní a vlasteneckou činnost.⁷⁶ Karolína Světlá však byla toho názoru, že právě pod vedením Krásnohorské se časopis zařadil mezi nejkonzervativnější ženské časopisy. Domnívala se, že Krásnohorská dostatečně nerozumí ženské otázce a chápe ji příliš teoreticky.⁷⁷

V počáteční fázi snah žen prosadit se v politice si tento časopis udržoval rezervovaný postoj. Autoři a autorky čtenářům doporučovali věnovat se tradičně výchově dětí a péči o domácnost. Nejednou zde bylo naznačováno, že ženy nemají dostatečné předpoklady k práci v politice, kterými bylo myšleno především dostatečné vzdělání. Časopis se vyslovoval zejména pro poklidný, tradičně umírněný přístup českých žen k této problematice, nikoliv radikální za pomoci různých forem boje, jak tomu bylo v některých zahraničních organizacích. Tento postoj však pravděpodobně zpomalil proces emancipace, jelikož nedodával ženám tak potřebnou odvahu vzepřít se a nenechat se dále vylučovat z oblastí, ve kterých se tak dělo.

Až od konce osmdesátých let devatenáctého století se začaly *Ženské listy* radikálnějším způsobem zaměřovat na zrovnoprávnění politických práv žen s mužskými. Přesto i v této době narážel časopis na odmítavé postoje od těch žen, které proces emancipace důsledně spojovaly s vlasteneckým cítěním. Toto spojení však nelze chápat pouze kladně, některé autorky věnující se procesu emancipace v devatenáctém století poukazují na to, že lpění žen na vlastenectví je projevem slabosti ženského hnutí a nedůvěry ve vlastní síly.

Od druhé poloviny devatenáctého století se *Ženské listy* začaly více věnovat také problematice rovného volebního práva. Přesto se tento časopis po celou dobu své existence držel tradiční umírněnější linie.⁷⁸

⁷⁵ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 97.

⁷⁶ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 59.

⁷⁷ Světlá zřejmě narážena na to, že Krásnohorské nebylo dopřáno být matkou ani manželkou, a proto může být její vhléd do ženské problematiky poněkud zkreslený. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 103.

⁷⁸ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 16-17.

Časopis *Ženský obzor* spatřily první čtenářky v roce 1896. Ve stejném roce došlo k jeho zániku z finančních důvodů a znovu obnoven byl až v roce 1901. Časopis byl určen především intelektuálkám, které se zajímaly o politická práva žen a emancipaci.⁷⁹ Počet čtenářek se postupem let navyšoval a získal si oblibu u široké veřejnosti. Podporoval boj za rovná volební práva žen a považoval za vhodné, aby se ženy činné v politice zabývaly také řešením sociálních problémů, které jsou jim díky jejich „přirozeným“ vlastnostem, jako jsou obětavost, smysl pro spravedlnost, citovost, aj. bližší než mužům.

Časopisy *Ženské listy* a *Ženský obzor* reprezentovaly názory starší generace, oproti tomu *Ženská revue* se stala podporovatelem generace vstupující do ženských spolků a inspirující se Tomášem Garriguem Masarykem.⁸⁰

„Žena budiž postavena na roveň muži kulturně, právně i politicky.“ Tak zněl podtitul měsíčníku, který začala v roce 1905 vydávat Zdeňka Wiedermannová-Motyčková. Tento výrok Tomáše Garrigua Masaryka ukazoval hlavní vizi časopisu.⁸¹ Toto tvrzení dokládám v příloze č. 2. Zasazoval se o rozšiřování a modernizaci tradičních aktivit ženských spolků, volal po nahrazení tradičního vlastenectví sociální otázkou, ekonomickou emancipací a politickými právy žen. Zastával ten názor, že ženské spolky nemají vést boj za rovná práva v politice samostatně, nýbrž spolupracovat s politickými stranami. *Ženská revue* našla čtenáře a čtenářky především v řadách mladé generace ženského hnutí, která se na přelomu století začala odklánět od ryze vlasteneckého programu. Tato mladá generace byla reprezentována především Františkou Plamínkovou, která usilovně bojovala za ženská práva.⁸²

Redaktorkou dalšího známého ženského časopisu *Ženský svět* se stala Tereza Nováková, která začala působit v ženském hnutí v Litomyšli, kde mnoho let žila jako manželka středoškolského profesora a poté přesídlila do Prahy.⁸³

⁷⁹ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 130.

⁸⁰ Tamtéž, str. 16.

⁸¹ WIEDERMANNOVÁ-MOTYČKOVÁ. *Ženská revue*.

⁸² MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 18.

⁸³ Vedení se ujala v letech 1896-1907. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 103.

Její články „*informovaly o světovém ženském hnutí, zamýšlely se nad účastí českých ženských organizací v mezinárodních svazech, rozebíraly aktuální situaci ženské otázky a při tom citlivě rozlišovaly problémy žen různých sociálních vrstev.*“⁸⁴ Některé její články se věnovaly i těm neožehavějším tématům, jako bylo umělé přerušování těhotenství z jiných než zdravotních důvodů. Nováková uzavírá kapitolu slavných spisovatelek, které bojovaly za ženskou emancipaci a jasně ukazovaly, jakým směrem se bude vývoj dalších let vyvíjet. V dobročinné činnosti žen viděla prostředek k dosažení stanoveného cíle a moci.⁸⁵

3.3 Spolková činnost

V roce 1843 byl vydán první spolkový zákon, který stanovil, že k založení spolku je nutný souhlas císaře, dvorské kanceláře a zemského úřadu. V revolučních letech 1848-1849 se stále více ozýval požadavek svobodného spolčování. V březnu roku 1849 byl vydán prozatímní spolkový zákon, který povolil, aby spolky vznikaly pouze na základě ohlašovací povinnosti, mimo spolků politických. Neoabsolutismus však na spolky uvalil v roce 1852 policejní dohled a o rok později se vrátil ke zpětné potřebě úřední povinnosti. Politické spolky byly v této době zakázány. Vlna spolkové a vlastenecké činnosti je v českých zemích spojena s pádem Bachovského absolutismu v roce 1859, který s sebou přinesl značně liberálnější postupy. Úřad měl právo spolek zakázat, pokud ho uznal jako nebezpečný pro zákon či stát. Spolky měly naproti tomu povinnost odevzdávat zprávy o svých činnostech, minimálně dvacet čtyři hodin dopředu nahlásit spolková shromáždění či předkládat účetní a jednatelské zprávy. K zakládání většího počtu rozmanitých, mužských i ženských spolků, přispělo vydání nového spolkového zákona ze dne 15. listopadu 1867.⁸⁶

V období bojů za uzákonění všeobecného volebního práva v habsburské monarchii docházelo i k velkému ohlasu tehdejšího západoevropského hnutí

⁸⁴ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 104.

⁸⁵ Tamtéž, str. 69-70.

⁸⁶ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 34-35.

„*sufražetek*“ za volební právo žen.⁸⁷ V druhé polovině devatenáctého století však velká většina městských žen zůstala mimo působnost těchto spolků, jelikož si ženy ve svých městech vytvořily takový svět, ve kterém přenechaly politické záležitosti svým mužům a ony se účastnily například církevních i světských obřadů a slavností, což patřilo mezi jejich podíl na veřejném dění. Charitativní činnost z měst pomalu vymizela a běžnou zůstala pouze na venkovech, kde k sobě měli lidé blíže. Velký otřes pro měšťanské ženy přinesl nástup do zaměstnání, který je vytrhnul z rodiny a vzal jim téměř veškerý čas z důvodu dlouhé pracovní doby.⁸⁸

Jako první vznikaly, již zmiňované, spolky dobročinné, obvykle zaměřené na nějakou konkrétní sociální či profesní skupinu a na ně dále navazovaly spolky zájmové.⁸⁹ Starší generace žen pohlížela na tyto nové tendence s jistým despektem a nedůvěrou, byla vychována v jiném duchu a stejným způsobem chtěla také vychovávat své dcery. Změny, které s sebou přinášela nová doba, technický pokrok a nové myšlenkové proudy pro ně představovaly velké obavy. Generační názorový rozdíl na roli ženy byl zaznamenán již v devatenáctém století a výrazně se prohloubil s aktivitou Vojtěcha Náprstka, který ženy považoval za rovnocenné mužům. Pro ženy pořádal mnoho přednášek, například o domácích strojích, a ve svém předvolebním projevu v listopadu 1863 zdůrazňoval právo obou pohlaví na stejné vzdělání. Mladá generace, především měšťanská, přijala tyto myšlenky velice rychle za své. Matky této generace se však k počínající emancipaci stavěly poněkud konzervativně, respektovaly své povinnosti vůči rodině a manželovi a na veřejnost vstupovaly pouze výjimečně.⁹⁰ To bylo také důvodem, proč byl zpočátku zájem o spolkové dění mezi ženami krátkodobý a časově ohraničený. Jakmile se žena provdala, vrátila se zpět k péči o domácnost a připravovala se na roli matky. V té době se navíc příliš nedařilo informovat o aktivitě spolků širokou veřejnost. V začátcích nešlo o prosazování ženských požadavků, ale o vlasteneckou a literární činnost

⁸⁷ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 69-72.

⁸⁸ Tamtéž, str. 73-74.

⁸⁹ Často byly zakládány spolky zpěváků, např. v roce 1861 spolek *Hlahol*, dále tělovýchovné, v roce 1862 *Sokol*, atd. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 35.

⁹⁰ Tamtéž, str. 54-56.

žen, jejichž činnost byla čistě dobrovolná a nepodléhala žádné formě registrace. „*Vychovatelka nové, česky smýšlející generace – to byla role, v níž se ženy mohly plně realizovat a kterou díky nesporné důležitosti nikdo nezpochybňoval.*“⁹¹

Ženské spolky se obvykle orientovaly okolo časopisů, jako byly *Ženské listy*, *Ženský obzor* či *Ženská revue*, které pečlivě monitorovaly tehdejší situaci. Činnost ženských spolků spočívala například v pomoci při hledání práce pro nezaměstnané ženy, v jejich právní ochraně, poskytování podpory při nemoci či v šestinedělí. Problém se ale vyskytoval v rozdílném postavení žen. Městské ženy a dívky se neztotožňovali s dělnicemi a ženami z venkova, proto bylo složitější cíle dosáhnout a úplná emancipace se zpožďovala. Většina dělnic byla nucena pracovat, jelikož jejich manželé nedokázali sami rodinu uživit. Tím vznikla například otázka řešení společných domácností, společných kuchyní, na kterou reagoval také Tomáš Garrigue Masaryk při přednášce v *Ženském klubu*. Ve vybudování společných prostor viděl velké plus, jelikož „*uvolní ženu z dnešního přetížení.*“⁹²

Historicky prvním ženským spolkem v Čechách se stal *Spolek Slovanek*, který se navzdory silné opozici podařilo v roce 1848 Honoratě Zapové, Svatavě Amerlingové a Johaně Fričové založit.⁹³ Prvotní inspiraci čerpaly zakladatelky v literární tvorbě Boženy Němcové, zejména v její povídce *Baruška*, která se týkala života hospodyň.⁹⁴ Účelem spolku bylo zřízení dívčí školy s českým vyučovacím jazykem, podpora vzdělávání obecně, pěstování dobročinných aktivit a podpora vlastenecké činnosti. Spolek ani jím organizovaná škola se bohužel dlouho neudržely, činnost vykonávaly pouze několik měsíců, jelikož neměly dostatečné finanční prostředky a ve vedení spolku se objevovaly časté neshody.⁹⁵ Větší pozornost bude proto věnována spolku působícímu v českých

⁹¹ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 24-25.

⁹² PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 162.

⁹³ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 9, 27.

⁹⁴ SOUČEK. *Hospodyně na slovíčko!*, str. 168.

⁹⁵ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 9, 27.

zemích více než sto let, který mimo jiné spolupracoval se zahraničím – *Americkému klubu dam*.

Spolková činnost žen byla však také prokázána v okruhu českého pedagoga a filozofa Karla Slavoje Amerlinga. V jeho rozsáhlé a do té doby neprobádané pozůstalosti uložené v depozitáři *Literárního archivu Památníku národního písemnictva* na Starých Hradech našel literární historik Vladimír Macura rozpracovanou encyklopedii, která měla představovat „větší všennaučný slovník pro ženštiny.“⁹⁶ Vladimír Macura ji našel díky milostné korespondenci mezi Amerlingem a Antonií Rajskou, po které Amerling žádal vrácení dopisů i rozpracovaných materiálů ke slovníku, abych na nich mohl dále pracovat, jelikož Rajska se rozhodla odejít do Vratislavi, kde se měla vdát. Rajska skutečně podklady ke slovníku Amerlingovi poslala a Macura je tak mohl po mnoha letech objevit a prozkoumat.

Jak dokládá v článku do literárního obtýdeníku *Tvar*, pokus o encyklopedii měl k dokončení daleko. Soubor hesel byl rozsáhlý, ale detailněji byla rozpracována pouze písmena z první poloviny abecedy. Materiály také nevykazovaly známky redakčního sjednocování po stránce stylistické či jazykové. Doložil také inspiraci české encyklopedie žen v desetisvazkovém díle *Damen Conversations Lexikon*, vydaném Karlem Herloszsohnem v Lipsku v letech 1834 – 1838.⁹⁷ Kolektiv žen průběžně toto dílo překládal a doplňoval slovník o českou a slovanskou látku. Ženy, které se na vzniku tohoto díla podílely, nejsou nikde přímo vyjmenovány, některá jména jsou však doložena díky heslům, která byla podepsána. Jednoznačně proto lze říci, že se na encyklopedii podílely: Barbara Miloslava Brádková, Marie Hošková, Josefa Machotková, Antonie Rajska, Johana Fričová,⁹⁸ Anna Vlastimila Růžičková, Anna Hlavsová, Vilemína Volfová, Barbora Štětková či Marie Vidimská. Pozoruhodná jsou také dvě hesla zpracovaná Boženou Němcovou. Počet žen podílejících se na vzniku encyklopedie upřesnil Amerling na tři desítky.

⁹⁶ MACURA. *Příběh encyklopedie dam*, str. 4.

⁹⁷ V korespondenci Amerling s Rajskou hovořili často o „překladech,“ což dokládá souvislost. Tamtéž..

⁹⁸ Od roku 1841 se kroužek uchýlil pod ochranu Fričové. Tamtéž.

Přestože encyklopedie nebyla dokončena, přinesla důležitý odkaz na měnící se pohled na ženskou otázku. Herloszsohnova encyklopedie představovala ženský svět jako otevřený veškeré vzdělanosti, což Amerlingova encyklopedie převzala.⁹⁹ Macura mezi hesly našel termín „*Frauenvereine*,“ který překladatelka české verze, Bohdana Vidimská, přeložila jako „*Jednotu ženštin*.“ Důraz je zde kladen na vlastenecké poslání žen a je zřejmé, že se o tehdejších střeoevropských ženských akcích vědělo více, než se nám do té doby zdálo.¹⁰⁰ Kroužek se uchýlil k modernější definici ženského světa, k jeho rozšíření, které bylo přijímáno jako samozřejmý předpoklad národní emancipace. „*Ženský aspekt se tu s aspektem „českým a slovanským“ vědomě spojoval, probuzení „české“ a „slovanské“ bylo vnímáno jako základní prvek probuzení ženy.*“¹⁰¹ Došlo zde k přeměně jazyka, který se posouval do vyššího kontextu – např. pojem „*dítě*“ se stával problémem filozofickým, pojem „*topas*“ byl sloučeninou křemene, krzíku a hlíny, nikoliv už „*kamenem pro šperky*.“

Tento nedokončený pokus o ženskou encyklopedii postupně rodil obraz moderní ženy „*vymaněný z tísnivých mezí zúženého rodinného obzoru.*“¹⁰² Bohužel se postupně vytrácejí také osudy žen, které se na encyklopedii podílely, a zapomenuta mohla být i tato encyklopedie. Sám Amerling na „*léta budečské pospolitosti*“ později již nevzpomínal, zejména kvůli nenaplněné lásce k Rajské.¹⁰³ Díky Macurově objevu je nyní zajištěna nesmrtelnost tohoto nikdy nevydaného pokusu o *Encyklopedii dam*.

Do spolkové činnosti se velkou měrou zapsala také Karolína Světlá, která přistupovala k ženské otázce jako k velkému sociálnímu problému své doby. Poslání ženy, být matkou, jí bylo znemožněno ze zdravotních důvodů, a proto se věnovala spisovatelské činnosti a chtěla veřejně působit. Její sympatie si po návratu z amerického exilu v roce 1858 získal i Vojtěch Náprstek, který veřejně

⁹⁹ MACURA. *Příběh encyklopedie dam*, str. 5.

¹⁰⁰ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 21, 91.

¹⁰¹ MACURA. *Příběh encyklopedie dam*, str. 5.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

po celý zbytek života propagoval sociální a politický systém USA.¹⁰⁴ Jedním z jeho oblíbených témat bylo postavení ženy v americké společnosti a vzdělávání dívek. Tím se do české společnosti pomalu dostával vliv názorů na ženskou otázku z USA, kterou podporovala samozřejmě také manželka Tomáše Garrigua Masaryka, Charlotta.¹⁰⁵ Nutnost ženského vzdělávání prosazovala Světlá a okruh jejích přívrženkyň již od šedesátých let devatenáctého století. Společně se svojí sestrou Žofií Podlipskou pořádala domácí shromáždění, kde ženy a dívky o této problematice debatovaly. Když se kroužek rozrostl, začaly se ženy scházet v domácnosti Náprstkových, kde vznikl za předsednictví Světlé *Americký klub dam*.¹⁰⁶ Ten si brzy získal popularitu u široké veřejnosti, zejména také z důvodu, že se nebránil spolupráci s ostatními spolky.¹⁰⁷ *Americký klub dam* se také vyznačoval tím, že neměl žádné vůdčí osoby, a tím pádem zde byly přátelštější vztahy mezi členkami, než v jiných klubech. Na demokratickém fungování klubu měl největší podíl Vojtěch Náprstek, díky kterému klub také vznikl, a to v jeho domě *U Halánků* v Praze.

Náprstek byl velice populární osobou pražské městské společnosti, byl odhodlaným zastáncem ženských práv, propagátorem technických novinek aj. V těchto jeho postojích a názorech byl vychováván prakticky odmala, jelikož jeho matka, Anna Náprstková, pro něho představovala vzor ženy, která se dokáže s přehledem postarat o rodinu a domácnost, ale zároveň také řídit rodinný podnik a ještě si najít čas na charitativní činnost. V domě *U Halánků* se scházeli příslušníci různých politických proudů, jeho salon a knihovna se postupně stávaly centrem pražské vlastenecké inteligence. Mezi pravidelné návštěvníky patřili například František Palacký, František Ladislav Rieger, Jan Evangelista Purkyně, Eduard a Julius Grégrové, Julius Zeyer a další. Přestože Náprstkovy názory byly výrazně moderní a pokrokové, což mnozí přisuzovali jeho dlouhodobému pobytu v USA, byl členem strany staročeků, kterou zastupoval v zemském sněmu i na pražské radnici. V jeho salonu byly

¹⁰⁴ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 95-96.

¹⁰⁵ V USA byla tehdy ženská otázka v nejpokročilejším stádiu na světě. Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Velmi úzce spolupracoval například s *Tělocvičným spolkem paní a dívek pražských*, který vznikl v roce 1869. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 75.

probírány aktuální problémy, jako například založení *Národních listů*, spor o pravost rukopisů či účast Čechů na světové výstavě v Londýně. Svoji knihovnu nechal k dispozici všem návštěvníkům a neustále ji doplňoval odbornou literaturou a českými i zahraničními časopisy. Náprstek se také věnoval charitativní činnosti, podporoval chudé, nemocné, sirotky. Věnoval se samozřejmě také politické činnosti, byl čtyřikrát zvolen do zemského sněmu a byl členem pražské městské rady, ve které působil od roku 1881 až do roku 1892. Místní politika byla Náprstkovi bližší než jednání v zemském sněmu, byl blíže obeznámen s tamní problematikou a aktivně se podílel na jejím řešení. Z uvedeného je tedy možné soudit, že Vojtěch Náprstek byl osobností čínorodou, navíc se schopností získat si nadšence pro své ideje, které pro něho představovaly především ženy, jako „nevyužitá polovina národa.“ Témata pro jeho přednášky byla pečlivě vybírána tak, aby se shodovala s ženskými zájmy a potřebami.¹⁰⁸ Svou sérii přednášek zahájil 22. prosince 1862 přednáškou o přístrojích, které jsou využívány v amerických domácnostech, aby ušetřily čas, práci i peníze, z nichž velký ohlas u veřejnosti vzbudil především šicí stroj. Jeho přednášky se věnovaly také vzdělání dívek, ve kterých volal po ukončení jednostranné výchovy a umožnění jim samostatné existence. Pro své názory si vysloužil přezdívku „advokát žen,“ nebyl však radikální zastánce feminismu, jeho postoj vůči ženám byl dán přesvědčením, že každý žena musí mít možnost samostatné existence, pokud se ovšem neprovdá. Za vhodná povolání žen považoval práci ošetřovatelek, učitelek či pečovatelek, tedy taková zaměstnání, která jsou blízká roli manželky a matky. V této době se tedy kulturní emancipace spjatá s vlasteneckými ideály výrazně posouvá do roviny sociální a hospodářské. Zcela stranou však stále zůstává možnost politické angažovanosti žen.¹⁰⁹

Americký klub dam nebyl spolkem v pravém smyslu slova, ale spíše volným sdružením žen, které měly společný cíl, a to vyplnit svůj volný čas vzděláváním a dobročinnou prací. Na rozdíl od jiných spolků se zde neplatily žádné příspěvky, nebyl tu předseda ani sekretář. Protektorem spolku byl až do své

¹⁰⁸ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 76-77.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 78-80.

smrti Vojtěch Náprstek. I přes tuto volnost byly v klubu dodržovány určité zásady, jako například, že všechny akce pořádané v Náprstkově domě byly pouze pro ženy, muži zde byli tolerováni, pouze pokud přednášeli.¹¹⁰ Kladl se zde důraz na češství. V tomto klubu promluvalo mnoho známých osobností, jako například Tomáš Masaryk, profesor historie Jaroslav Goll, ekonom Josef Kaizl, profesor biologie Jan Evangelista Purkyně, spisovatel Jaroslav Vrchlický.¹¹¹ Od poloviny šedesátých let začaly v klubu přednášet také ženy. Mezi ně patřila například Sofie Podlipská, Karolína Světlá, Věnceslava Lužická-Srbová, Eliška Krásnohorská, Tereza Nováková a mnohé další.¹¹² Ženám se tak dostávaly informace z nejrůznějších směrů a odvětví, které mohly dále využívat. Tento klub se také snažil o založení prvního dívčího gymnázia, které by umožnilo vstup dívkám na univerzitu. Byla zde patrná vize, že vzdělané ženy mohou podpořit kulturní rozvoj svých rodin i celého národa.¹¹³ První přednášky se ujal Prof. Dr. František Studnička dne 15. ledna 1865, ve které hovořil o astronomii.¹¹⁴ Ukázkou prvních činností klubu dokládám v příloze č. 3.

Dalším nepsaným pravidlem bylo přijímání nových členek, které nesměly být mladší šestnácti let a musely být doporučeny některou členkou či Náprstkem. Kvůli této podmínce se však stal *Americký klub dam* do jisté míry elitním spolkem, který nebyl dostupný pro ženy nižších vrstev, které neměly společenské kontakty. Členství v klubu bylo do jisté míry také módní a prestižní záležitostí. Právě proti tomu se také mnozí ohrazovali.¹¹⁵ Členkami klubu byly především příbuzné vědců, umělců, politiků, patřily sem také učitelky Vyšší dívčí školy, pracovnice *Ženského výrobního spolku českého*, *Spolku českých učitelek*, *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských*, či mnohé spisovatelky. Činná zde byla samozřejmě také Náprstková manželka Josefa. Od

¹¹⁰ Toto nařízení se týkalo také Vojtěcha Náprstka. Jedinou čestnou výjimkou se stal Jan Evangelista Purkyně, který shovívavost žen vůči své přítomnosti připisoval vysokému věku. V době založení klubu mu bylo 78 let. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 82.

¹¹¹ NÁPRSTEK. *Památník třicetileté činnosti bývalého Amerického klubu dam v Praze (1865-1895) jež založil V. Náprstek*, str. 22.

¹¹² NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 56.

¹¹³ SOUBIGOU. *Tomáš Garrigue Masaryk*, str. 125-128.

¹¹⁴ NÁPRSTEK. *Památník třicetileté činnosti bývalého Amerického klubu dam v Praze (1865-1895) jež založil V. Náprstek*, str. 22.

¹¹⁵ Například Jan Neruda, který komentoval uzavřenost *Amerického klubu dam* v jednom z čísel *Květvů* v roce 1865. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 89.

osmdesátých let devatenáctého století se okruh členek postupně rozšiřoval, členství se dědilo z matek na dcery.

Paradoxem této doby však zůstává, že v Praze žilo mnoho dělnických žen, které musely pracovat z existenčních důvodů, a které by s radostí uvítaly možnost zůstat v domácnosti a věnovat se pouze výchově svých dětí. Účelem tohoto klubu bylo tedy vzdělávání dívek, rozšiřování vědomostí žen, dobročinnost, péče o mládež a oslava památky vynikajících žen, a to za pomoci přednášek, výstav, výletů, sbírek pro chudé, vydávání životopisů, či podpora ústavů pro opuštěnou mládež. Důležité zejména bylo, že *Americký klub dam* se stal vzorem pro další ženské spolky.¹¹⁶

Veškerou práci v klubu vykonávaly jeho členky dobrovolně. Pracovalo zde každý den dvacet až třicet žen. Finanční zdroje získával klub především díky Náprstkovi, ale také z řad českých vlastenců a byly určeny vždy na činnost klubu, nikdy ne na příjmy pro členy. Další finanční prostředky získával klub také ze vstupného na přednášky, koncerty, výstavy, z veřejných sbírek či prodeje. *Americký klub dam* pravidelně organizoval prohlídky vzdělávacích ústavů, průmyslových závodů či památných míst. Akce, které organizoval pro chudé, byly vždy s pohoštěním, které připravovaly ženy doma z jejich vlastních zdrojů.¹¹⁷

Členky klubu také velmi pomohly po prohrané prusko-rakouské válce v roce 1866, když ošetřovaly raněné vojáky v nemocnicích,¹¹⁸ vojákům pravidelně přinášely jídlo, šatstvo, ale také tabák či alkohol. Tajně také informovaly rodiny raněných o jejich stavu, jelikož vláda vojákům korespondenci zakázala.¹¹⁹ V tomtéž roce dostal *Americký klub dam* i Vojtěch Náprstek poděkování od císaře za tuto obětavou pomoc raněným vojákům, díky tomu také pražské policejní ředitelství jeho činnost ještě další dva roky tolerovalo. V říjnu v roce 1869 však byla činnost klubu nebezpečně narušena. C. k. policejní ředitelství žádalo po klubu předložení stanov, pod výhrůžkou zastavení klubové činnosti. V odpovědi policejnímu ředitelství stálo, že *Americký klub dam* není veřejným

¹¹⁶ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 82-87.

¹¹⁷ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 56-57.

¹¹⁸ Pomáhalo zde až sto dobrovolnic *Amerického klubu dam*. Tamtéž, str. 59.

¹¹⁹ Aktivistky klubu napsaly přes pět set dopisů, které Náprstek nechával postupně dovážet do Plzně, odkud byly rozesílány rodinám. Tamtéž.

spolkem a jeho činnost je tudíž čistě soukromá. Kdyby byl spolek veřejný, musel by mít pevnou organizaci, předsednictvo, atd., což neměl. To však policii nestačilo a v roce 1870 byl klub vládou zrušen. Píli aktivistek to ale nezastavilo a ony dále pokračovaly ve své činnosti s užší orientací a pod názvem *Bývalý americký klub dam*. Zaměřoval se především na přednáškovou činnost a budování knihovny, která obsahovala literaturu anglickou i francouzskou a vztahovala se k ženským hnutím. Vládě a policii vadila zejména vlastenecká orientace klubu a jeho snahy o povznesení úrovně české společnosti. Měli o klubu přesné informace, jelikož vydával pravidelně zprávy o své činnosti. Klub udržoval kontakt také s českou organizací sídlící v Chicagu, která se snažila aktivně klubu pomáhat, především finančně.¹²⁰

I po Náprstkově smrti klub vykonával svoji činnost dál, od roku 1903 zde byla pořádána setkání pro pracující ženy a dělnice ve formě koncertů, divadelních představení, recitací a jiné zábavy. V roce 1914 vídeňská vláda zakázala i tuto činnost. *Bývalý americký klub dam* byl vládou tolerován velmi omezeně i po vypuknutí války. Vláda však na jeho činnost nikdy nepřispěla. Svoji činnost klub obnovil v plné míře po skončení války, v době následné německé okupace byl pronásledován německými nacisty a po roce 1945 se mu podařilo opět svoji činnost obnovit. S nástupem komunismu byl však, jako většina organizací takového druhu, rozpuštěn.¹²¹

Do konce devatenáctého století se ženské spolky orientovaly výhradně na oblast charitativní a vzdělávací. Po válce v roce 1866 vzrostl počet vdov a sirotků a bylo potřeba se o ně postarat a zajistit jejich budoucnost. Výhodné pro vládu bylo především zajištění toho, aby se ženy o sebe dokázaly postarat samy. V roce 1871 byl proto založen *Ženský výrobní spolek*, jehož předsedkyní se stala Karolína Světlá. Ve spolku působily také Dora Hanušová, Sofie Podlipská či Marie Horáčková. Spolek kladl důraz především na potřebu vzdělání žen a poukazoval na nedostatečnost dosavadní charitativní činnosti při řešení aktuálních sociálních problémů. Důležitým cílem *Ženského výrobního spolku* bylo také postarat se o rozšíření ženské výroby či materiální

¹²⁰ NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 60-63.

¹²¹ Tamtéž, str. 64.

zabezpečení žen. Díky tomuto spolku byla v Praze otevřena v roce 1872 první obchodně-průmyslová škola pro dívky a došlo k budování dalších i v jiných městech.

Od počátku devadesátých let byla předsedkyní klubu Eliška Krásnohorská, která poukázala na to, že v Praze byl nejprve založen německý výrobní spolek, o který měly české dívky zájem, zejména pro získání potřebných znalostí k lepšímu uplatnění se. To však zalarmovalo české ženy, které v této činnosti viděly možné poněmčení českých dívek a rozhodly se vybudovat ženský spolek český. O činnosti Ženského výrobního spolku pravidelně informovaly *Ženské listy*, do kterých přispívaly jeho členky.¹²²

O volební právo žen začal usilovat až *Ženský klub český* založený v roce 1903.¹²³ Tento klub byl zprvu nepolitický, přesto musel v prvním řádně zvoleném výboru z roku 1903 počítat se zastoupením politických stran. Klubu předsedala herečka Otilie Sklenářová-Malá a jeho členkami byla mimo jiné také první promovaná lékařka v Čechách Anna Honzáková a jedna z prvních českých doktorek filozofie Věra Babáková.¹²⁴ Tyto ženy v klubu také přednášely o problémech z jejich oboru. Anna Honzáková často hovořila o hygieně či ženských chorobách a stala se tím první ženou v Praze, která se těmito tématům veřejně věnovala.¹²⁵ Působila zde také tehdejší představitelka národních socialistů Františka Zeminová, sociální demokratka Karla Máchová i Františka Plamínková. Zakládajícími členy klubu bylo jedenáct ženských spolků učitelek, pěstounek mateřských škol, poštovních a telegrafních manipulantelek, c. k. poštmistrových expeditorek a jiných. Od roku 1923 se *Ženský klub český* stal samostatným odborem ústřední ženské organizace

¹²² NEUDORFLOVÁ. *České ženy 19. století*, str. 66-67.

¹²³ Boji za získání rovného volebního práva bude věnována kapitola 5.1. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 58-59.

¹²⁴ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 112.

¹²⁵ Její přednášky nesly např. názvy: *O zkřiveninách páteře, O těhotenství a porodu, Tělesná péče o mládež mezi 14. až 18. rokem*. Dávala ženám také lekce o zdraví a zdatnosti ženy, čistotě prostředí a nebála se ani takových témat, jako byla prostitute. UHROVÁ. *Anna Honzáková a jiné dámy*, str. 55.

v Československu – *Ženské národní rady*.¹²⁶ Účast žen na politickém životě však byla tou největší měrou závislá na samotných politických stranách.

Z předchozích kapitol vyplývá, že ženám nebyla tehdejší situace lhostejná, a proto se snažily pohled společnosti na ně samotné změnit. Inspirace přicházela ze zahraničního tisku i aktivit zahraničních spolků, kterým se pak snažily více či méně připodobnit. Díky jejich odhodlání udělat první krok a usilovné touze o změnu, můžeme v dnešní české společnosti ženy vidět ve vysokých pozicích nejrůznějších odvětví.

¹²⁶ Činný byl klub také v době okupace nacisty, v roce 1950 byl nucen „dobrovolně“ ukončit svoji činnost. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 112-113.

4 Vzdělávání a uplatnění se na trhu práce

Významným tématem při řešení ženské otázky bylo vzdělávání, díky kterému docházelo ke zvyšování životní úrovně celého státu. I zde je možné sledovat vývoj, který vedl od domácího vzdělávání zaměřeného jen na potřeby ženy jako manželky a matky až k zakládání odborných škol.

Rozvoj dívčího školství bývá v českých zemích spojován s druhou polovinou devatenáctého století, nicméně první pokusy byly zaznamenány již v tereziánské epoše, tedy v sedmdesátých letech osmnáctého století, kdy byl vydán Všeobecný školský řád. Od 6. prosince 1774 byla zavedena povinná školní docházka pro všechny země monarchie a došlo k vytvoření pevného systému nižšího školství. Dne 15. listopadu 1775 byla na Malé Straně založena státem „normální škola,“ ve které se nacházelo zvláštní dívčí oddělení. V této době také zákon stanovil, že tam: *„...kde k tomu budou podmínky, mají být jako součást hlavních škol zřízeny dívčí školy se zaměřením na základní vzdělání a vyučování ručním pracím.“*¹²⁷ K významným pražským dívčím školám patřila Týnská hlavní škola vybudovaná roku 1779. Tu v roce 1818 navštěvovalo 183 žaček a v roce 1847 se jejich počet zvýšil na 438. Od roku 1787 v Praze existovalo pět dívčích škol, ve kterých se vyučovalo německy. Mimo Prahu fungovaly na konci osmnáctého století ještě dívčí triviální školy v Kutné Hoře – klášter voršilek, v Plzni, Bělé, Mladé Boleslavi, Jičíně, Vysokém Mýtě, Německém Brodě, Rychnově, Budějovicích, Domažlicích a Klatovech. V první polovině devatenáctého století bylo, především zásluhou soukromých osob a jejich vlasteneckému úsilí, zřízeno několik dalších vzdělávacích zařízení pro dívky. Jako negativní prvek se zde ale objevuje výuka v německém jazyce a nepříliš dobrá znalost jazyka českého.¹²⁸

Jedním z prvních úkolů, který si zastánci a bojovníci za ženská práva vytyčili už v šedesátých letech, byl přístup žen a dívek k odbornému a vyššímu vzdělání. V druhé polovině devatenáctého století se podmínkou úspěšné životní

¹²⁷ BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 9.

¹²⁸ Tamtéž, str. 9-10.

kariéry stával výuční list, odborné školení, maturita a univerzitní diplom. Vzdělání dívek a žen se stávalo postupně nejen právem, ale také potřebou. Hospodařit v domácnosti, zajišťovat zdravotní a hygienické potřeby rodiny, využívat technické novinky, to vše vyžadovalo znalosti, které nebylo již možné čerpat ze zkušeností starších generací. Navíc se měnila také struktura rodiny, rostoucí města neumožňovala kontakt se vzdálenějším příbuzenstvem, a proto byly ženy nuceny k samostatné ekonomické aktivitě, která do té doby nebyla u žen známá. Vzdělání jim mělo zabezpečit nezávislé postavení.¹²⁹

Eliška Krásnohorská (1847 – 1926), významná česká spisovatelka a bojovnice za ženské vzdělání, byla toho názoru, že „*mohou-li mužové mnoho získati školami hospodářskými i jinými odbornými, není pochybnosti, že by získaly i ženy.*“¹³⁰ Byla také toho názoru, že rovné právo pro ženy taktéž zajistí vyšší vzdělanost národa, stejně tak, jako tomu bylo v minulosti. „*V nejstarších našich pověstech není žádné památky o nějakém útisku, o nějaké podřízenosti ženy; naopak žena česká jest v dávných těch zvěstech panovnicí vznešenou a spravedlivou, věstkyní moudrou a šlechetnou, jest znatelkou tajemných sil přírodních, léčitelkou trpících a kněžkou, která u oltářů posvátných přímo s bohy se stýká; žena jest i bojovnicí a hrdinkou, měřící svou sílu směle s nepřitelem, a v čem jí stará báje líčí chybnou a klesající, to není slabost nebo poníženost, ale nadbytek síly a zpýchnutí na svobodě nezkracené.*“¹³¹ Krásnohorská uvádí, že dříve žena nebyla považována za slabší, méně rozumnou či neschopnou porozumět složitějším záležitostem, právě naopak.¹³² Ženská otázka musí dle Krásnohorské spočívat ve snaze, znovu si získat zpět takto statečné ženy, které zároveň musí tento úkol přijmout a začít veřejně, a také vlastenecky působit.¹³³ Aktivistkám v otázce ženské je často vyčítáno, že „*vyvádí ženštinu přes práh domova na zápasíště práce a tím, jak se praví, ji odcizuje domácnosti a rodině.*“¹³⁴ Tento názor však považuje za naprosto nerelevantní, naopak říká, že právě v těch zemích, kde je ženská otázka řešena, kde existují ženské

¹²⁹ VOŠAHLÍKOVÁ. MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 9.

¹³⁰ KRÁSNOHORSKÁ. *Ženská otázka česká. Epištoly svobody*, str. 21.

¹³¹ Tamtéž, str. 4-5.

¹³² Krásnohorská uvádí příklady vysoce uznávaných žen tehdejší společnosti, např. Elišku Přemyslovnu, Johanu, manželku Jiřího z Poděbrad, dále také připomíná prosté ženy z doby husitské. Tamtéž, str. 5.

¹³³ Tamtéž, str. 6.

¹³⁴ Tamtéž, str. 20.

spolky a ženám jsou nabízena pracovní místa, kde ženy obsazují lavice škol a usilují o vzdělání, tam se také nachází velká snaha o výchovu žen k řádné odpovědnosti za rodinu a domácnost, zejména prostřednictvím škol kuchařských, pro pradleny či hospodyně. Krásnohorská neúnavně poukazovala na potřebu vzdělávání žen a své snahy docílila podílením se na založení prvního ženského gymnázia *Minerva*¹³⁵ v Praze. Ženy jsou již od narození vychovávány ve vizi své rozdílnosti od mužů v tom smyslu, že je na ně pohlíženo jako na duševně nedbalé a „polovičaté“ a tomu je potřeba učinit přítrž.¹³⁶ Ve svých *Epištolách svobody* již nastínila otázku nad vzděláváním žen na vysokých školách, která dle jejího názoru na sebe nenechá dlouho čekat. „*Ano, vzdělání a vyšší snaha jsou tvým právem, ba více, jsou tvojí povinností, a ty dlouho ještě nejsi tím, k čemu v tebe schopnost složena! Vzmuž se, buď statečna, odlož svou hravost a s železnou pílí, s vůlí nadšenou, s opravdovostí posvátných citů hodnou učíš se tím, čím býti máš a můžeš; ženou českou, jejížto svátostí a chloubou jest jazyk, vzdělanost, svoboda jejího národa, jejíž tužbou horoucně šlechetná, v ovzduší její péče, její oddanosti odchovaná povaha – českých mužů!*“¹³⁷

První dívčí gymnázium v Čechách, ale i v celém Rakousku, bylo vybudováno v roce 1890 za pomoci Elišky Krásnohorské a spolku pro ženská studia *Minerva*. Studovaly zde především dcery učitelů, profesorů a státních

¹³⁵ První pokus o založení dívčího gymnázia v Praze byl již v roce 1868. Usiloval o něj především Gabriel Blažek, Pavel Jehlička a František Čupr. Tento pokus se bohužel nezdařil, jelikož k zápisu do prvního ročníku přišly tehdy pouze dvě dívky. BAHENSKÁ. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, str. 38.

Historie Gymnázia *Minerva*:

-1890-Eliška Krásnohorská se zasloužila o otevření prvního českého dívčího gymnázia *Minerva*. Jednalo se o první dívčí školu tohoto druhu na území tehdejšího Rakouska-Uherska. Oficiálním zřizovatelem byla *Minerva*, spolek pro ženská studia. Výuka probíhala ve dvou místnostech ve Vojtěšské ulici v Praze.

-1934-vlastní budova v ulici Lazarská (název *První městské dívčí gymnásium Elišky Krásnohorské*).

-1948-gymnázium se stěhuje do ulice Vodičkova

-1953/54-gymnázium se stěhuje do ulice Školní (Praha 4 – Braník), původní název zanikl

-1964-gymnázium se i s původními sbírkami stěhuje do ulice Ohradní (Praha 4 – Michle)

-2003-udělen čestný název *Gymnázium Elišky Krásnohorské*

KOUSALÍKOVÁ, Marie. *První dívčí gymnázium *Minerva* oslavilo 120 let od svého založení* [online]. 21. 10. 2010 [cit. 2013-01-26]. Dostupné z:

<http://www.praha.eu/jnp/cz/home/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/prvni_divci_gymnazium_minerva_oslavilo.html>.

¹³⁶ KRÁSNOHORSKÁ. *Ženská otázka česká. Epištoly svobody*, str. 21-23.

¹³⁷ Tamtéž, str. 31.

úředníků. Školné se zde platilo čtyři zlaté měsíčně. *Minerva* poskytovala i bezplatná stipendijní místa pro chudé dívky. Ty nejchudší dívky však tehdy nemohly počítat ani s bezplatnou školní docházkou, jelikož musely co nejdříve nastoupit do práce, aby finančně pomohly svým rodičům s chodem domácnosti.

V roce 1890 bylo na *Minervě* přihlášeno padesát tři dívek, ze kterých se jen šestnáct dostalo k maturitě. Nedlouho poté se však jejich počet začal zvyšovat a začaly vznikat i nové střední dívčí školy a lycea. Největší příliv dívek na školy byl v období první světové války. Na *Minervu* se v roce 1916 zapsal rekordní počet dívek, až 124. V Čechách se na vysoké školy dostalo několik studentek až na konci devatenáctého století. V roce 1897 bylo ženám umožněno studovat na filozofických fakultách, čímž bylo zajištěno vzdělání profesorek pro výuku na dívčích středních školách. Od roku 1900 se dostaly ženy i ke studiu na pražské lékařské fakultě.

První ženou, která získala na pražské univerzitě přírodních věd titul PhDr., se stala dne 17. června 1901 Marie Zdenka Baborová. V listopadu téhož roku dosáhla doktorského titulu i Marie Fabiánová, která se věnovala matematice. Další českou doktorkou se stala MUDr. Anna Honzáková, která promovala v roce 1902. Čtvrtý doktorský titul získala Alice Masaryková, dcera Tomáše Garrigua Masaryka v roce 1903. Milada Paulová a Albína Dratvová vystudované v oboru historie a filozofie se dokonce staly vysokoškolskými učitelkami na Karlově univerzitě.¹³⁸

Pozoruhodným jevem bylo, že žádná z první generace vysokoškolsky vzdělaných žen se žádná nevdala ani neměla děti. Je zde vidět, že rodinné povinnosti se v této době se s profesním životem spojit nedaly.¹³⁹

V roce 1863 byla v Praze založena první vyšší dívčí škola, jejímž ředitelem se stal přítel Františka Ladislava Riegera, a později také poslanec českého zemského sněmu a rakouské říšské rady, Vilém Gabler. Podobné vyšší dívčí školy byly založeny i v několika jiných městech v průběhu druhé poloviny devatenáctého století. Zdaleka však nenahrazovaly úplné středoškolské

¹³⁸ Do roku 1918 získalo titul doktorky 105 žen. Většina z nich studovala medicínu, zbylé se věnovaly přírodovědeckým, matematickým, historickým a filozofickým oborům. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 84-85.

¹³⁹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 13.

vzdělání ani nemohly nahradit měšťanské školy. Až po vzniku Československé republiky se stalo úplné středoškolské a vysokoškolské vzdělání pro dívky snadněji dostupné, protože byla uznána užitečnost ženské kvalifikace pro samostatné povolání.¹⁴⁰

Přístup žen k vyššímu vzdělání měl také praktické důsledky pro řešení ženské otázky. Na základě únorového patentu z roku 1861 se možnost volby do českého zemského sněmu odvozovala od výše placení daní a od výkonu některých povolání. Nikoho tehdy nenapadlo, že by toto právo mohlo patřit také ženám. Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se to však díky vysokoškolskému titulu některým ženám povedlo.¹⁴¹

V Riegerově *Slovníku naučném* se pod heslem *Žena* dočteme: „...jsouc obyčejně skromnější, trpělivější a mnohdy i svědomitější v práci než muž, musí přeci velmi zhusta na to patřiti, jak se jí zkracuje mzda jen proto, že jest ženou a že prý za stejný čas stejné práce s mužským nevykoná.“¹⁴²

Ženy se až do roku 1910 dostávaly většinou na taková místa, která nevyžadovala jinou kvalifikaci, než kterou ovládaly již v rodině. Pracovaly v textilním průmyslu, zemědělství, dostávaly se na pozice učitelek nižších veřejných škol, ručních prací či domácích učitelek,¹⁴³ pracovaly v pohostinství, atd. Ženy dělníků, ryze mužských pracovních oborů, zůstávaly po sňatku v domácnosti, ale na výživu rodiny přispívaly například praním prádla pro jiné rodiny, vařením a úklidem pro nájemníky, službami v majetnějších domácnostech, apod. Tímto způsobem se snažily sloučit tradiční roli ženy s nutností podílet se na zajištění výživy rodiny, což bylo pro dělnické rodiny nezbytné. Tohoto faktu využívali propagátoři socialismu, kteří poukazovali na to, že žena, která chce rodině přilepšit, je ochotna pracovat za mnohem nižší mzdu, než ta, která se musí svojí prací živit. V každém městě se také našla mistryně svého oboru, kterou vyhledávalo široké okolí, které se chtěla z daného oboru něco přiučit. Tyto ženy pak učily celé další dívčí generace a zakládaly

¹⁴⁰ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 84-86.

¹⁴¹ Odlišná byla situace při volbách do rakouské říšské rady či moravského zemského sněmu. Volební zákony výslovně vyloučily ženy z možnosti volby. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 88.

¹⁴² RIEGER. *Slovník naučný*, str. 480.

¹⁴³ V tomto období začala feminizace učitelství. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 77.

soukromé „školy.“ Právě těm se také snažila pomoci Marie Riegrová a ostatní ženy z dobročinných spolků, které volaly po zajištění lepší výuky také pro chudé dívky, které si nemohly kurzovné platit.¹⁴⁴ V takových spolcích se snažily učitelky působit na své žákyně vlastenecky. V brněnském dobročinném spolku *Vesna* založeném v roce 1901, rozmlouvaly o potřebě vzdělání, o tom, že je nutné vážit si lidu a všeho co vytvořil. Titul či bohatství zde neznamenal příliš, důležitá tady byla poctivost, práce, dobrota.

Díky ideám těchto spolků začala v druhé polovině devatenáctého století vznikat ženská hnutí orientovaná na zvyšování kvalifikace žen, živá byla i představa, že žena může dosáhnout stejného vzdělání jako muž a tím dosáhnout stejného životního naplnění, poznání vědy, techniky, umění. U mnohých žen se v této době začal probouzet pocit nenapravitelné společenské křivdy. Ženy vyšších společenských vrstev měly sice možnost studovat, ale ne za stejných podmínek jako muži. Tím přicházely o významné sociální privilegium, které měli pouze muži.¹⁴⁵

Významnou osobností se v otázce možnosti uplatnění se na trhu práce stala MUDr. Anna Honzáková, žena patřící mezi první vysokoškolsky vzdělané dívky, která se stala první doktorkou, jež získala medicínský titul na české univerzitě. Nicméně vlastnictví diplomu ještě neznamenal, že první česká lékařka dostane práci. Honzáková patřila mezi žákyně gymnázia Minerva a ve studiích na medicíně ji podporovala celá rodina. Geny zdělila pravděpodobně po otci, který byl také lékařem a chtěl, aby jeho dcera odjela studovat medicínu do liberálnějšího Švýcarska. Stejně tak v této linii pokračoval její starší bratr, jenž se stal primářem královéhradecké nemocnice.

Honzáková promovala dne 17. března 1902 v aule pražského Karolina, kde složila Hippokratovu přísahu. Pro první českou lékařku představoval tento den velké uspokojení, jelikož závěrečné zkoušky podstupovala pod velkým tlakem okolí. Obecně se soudilo, že žena nemůže studovat, jelikož její mozek je lehčí a má méně krvinek. Honzáková se však těmto ohlasům nepoddala a všechna tři rigoróza, skládající se ze šesti zkoušek, absolvovala na výbornou. Už při

¹⁴⁴ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 78-80.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 80-84.

podávání první přihlášky v roce 1895 na Karlo-Ferdinandovu univerzitu neuspěla, jelikož se téměř celý profesorský sbor vyslovil proti. Obrátila se proto na pražskou německou univerzitu, na které se dívky směly alespoň účastnit přednášek, nicméně skládat zkoušky jim dovoleno nebylo. Po dvou letech se jí však podařilo přestoupit na českou univerzitu, kde svou neúnavnou pílí a intervencemi na vídeňském ministerstvu vyučování dosáhla toho, že byly dívky v roce 1900 přijaty na řádné studium. Jedním z profesorů, kterému nástup ženy na medicínu na Karlo-Ferdinandově univerzitě nevalil, byl významný chirurg Karel Maydl, který také jako jediný nabídl Honzákové, po složení zkoušek, místo na chirurgické klinice. Bohužel rok na to Maydl zemřel a lékařka se pak marně po tři roky snažila najít uplatnění v některé z nemocnic či klinik. Nakonec došla k závěru, že si otevře vlastní soukromou gynekologickou ordinaci v centru Prahy, kterou úspěšně vedla po dobu třiceti pěti let a vybudovala si tak pověst výborné lékařky.¹⁴⁶ Zaměření na gynekologii se také ukázalo jako šťastné, jelikož se díky tomu mohla Honzáková věnovat ženské osvětě, a to zejména v sociálně slabších kruzích, kdy nemajetné pacientky léčila zdarma. Založila také Fond na podporu chudým a nemocným ženám, čímž si vysloužila titul „*Matka matek*.“ Známa byla jako nekompromisní bojovnice proti legalizaci potratů.¹⁴⁷ Celý svůj život věnovala především své práci. Nikdy se nevdala ani neměla děti.¹⁴⁸

Ačkoliv se o Anně Honzákové hovoří jako o první české lékařce, měla dvě předchůdkyně, které jsou dnes již téměř neznámé. Byly jimi Bohuslava Kecková a Anna Bayerová,¹⁴⁹ které však vyrůstaly v době, kdy rakousko-uherské univerzity nechtěly o studiu dívek ani slyšet. Rozhodly se proto medicínu vystudovat ve Švýcarsku, ale monarchie jejich diplomy neuznala. Uplatnění našly v Bosně, kde ošetřovaly muslimské ženy odmítající vyšetření od mužů. Jejich podmínky při léčení byly tvrdé a o platu nelze ani hovořit. Bohuslava

¹⁴⁶ Mezi její pacienty patřila například Eliška Krásnohorská či významné osobnosti Národního divadla, jako byly Hana Kvapilová a Leopolda Dostalová. HOMOLOVÁ. *Žena lékařkou? Těžko, vždyť má lehčí mozek*, str. 11.

¹⁴⁷ UHROVÁ. *Anna Honzáková a jiné dámy*, str. 56-58.

¹⁴⁸ WALLEROVÁ. *Anna Honzáková. První lékařka, která směla léčit*, str. 32-33.

¹⁴⁹ Honzáková popsala život Anny Bayerové v knize s názvem *Dr. Med. Anna Bayerová 1853–1924, první česká lékařka ve Švýcarech*. HOMOLOVÁ. *Žena lékařkou? Těžko, vždyť má lehčí mozek*, str. 11.

Kecková zůstala v Bosně celý život, Anna Bayerová se po čase vrátila zpět do Čech, kde vyučovala zdravotní vědu na dívčích školách.¹⁵⁰

Po potřebě vzdělání pro ženy volala již generace Boženy Němcové, která v ní viděla zvýšení celkové životní úrovně společnosti. Ženy by díky novým znalostem mohly žít lepší život, který by nebyl protkán bídou, nevědomostí a naprostou nesamostatností. Společnost se však této myšlence dlouho bránila, nicméně se jí nepodařilo tento proces zastavit. Díky odhodlanosti prvních žákyň, které se nenechaly zlomit počátečními neúspěchy a nepochopením společnosti, dnes mohou dívky studovat na středních i vysokých školách napříč obory.

¹⁵⁰ HOMOLOVÁ. *Žena lékařkou? Těžko, vždyť má lehčí mozek*, str. 11.

5 Pronikání do politiky

Pronikání žen do politiky probíhalo pozvolně. Ještě než bylo uzákoněno rovné volební právo, se však některým ženám podařilo do této oblasti proniknout a působit, a to za pomoci mezery v zákoně, který činnost žen v politických spolcích výslovně nezakazoval. Pozornost je v této kapitole věnována cestě k rovnému volebnímu právu aktivnímu i pasivnímu, a také pohledu českých politických stran na ženy v politice. Zároveň je tato část obohacena svědectvími a výpověďmi jejich nejvýznamnějších členek.

5.1 Boj za volební právo

Než se z prvního ženského spolku vyvinulo rozsáhlé sociální hnutí bojující za rovná práva žen, uběhlo více než půl století. *„Kolektivní boj za emancipaci a za rovná práva žen však nebyl možný bez teoretického a ideologického zázemí, které ovšem mnohdy poskytovali muži.“*¹⁵¹ To byla v rámci Evropy ojedinělá skutečnost. Sepětí mužů s ženskými hnutími bylo zdůvodňováno sepětím s hnutím národním. Velmi silnou osobou, která měla velký vliv na řešení ženské otázky, byl Tomáš Garrigue Masaryk.¹⁵²

Myšlenky rovného volebního práva pro obě pohlaví byly před první světovou válkou zmiňovány pouze na úrovni státní moci, politických stran, ženských spolků a mnohé se o nich psalo v dobovém tisku. Stát se však k této otázce vyjádřil jasně: *„...ten, kdo neplní povinnosti vůči státu, tj. nepodléhá branné povinnosti a neplatí daně, si nemůže nárokovat podíl na rozhodování o veřejných záležitostech.“*¹⁵³ Proti této argumentaci se však mnohé české aktivistky bránily, jelikož velký počet jich pracoval v ekonomickém sektoru a z jejich činnosti daně odváděly. Dalším argumentem na svoji obranu byl pohled na kněží, kteří branné povinnosti také nepodléhají, a přesto jim základní občanská práva upírána nebyla. Jedinou stranou, která před první světovou

¹⁵¹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 7.

¹⁵² Tamtéž, str. 7-10.

¹⁵³ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 25.

válkou jednoznačně podporovala rovné volební právo, byla pokroková strana vedená Masarykem. Ostatní strany tento požadavek do svých programů zařadily, nicméně pouze formálně a s vírou, že jim tento akt přinese více voličů.¹⁵⁴

Debaty o tom, zda mají ženy skutečně usilovat o politická práva, se vedly také v ženských organizacích. Nejaktivnější bylo v této otázce liberální křídlo, které své názory prezentovalo zejména prostřednictvím časopisu *Ženská revue*, a které za hlavní prostředek reformy vztahů mezi oběma pohlavími považovalo přátelskou domluvu. Toto liberální křídlo feminismu se opíralo o názory Tomáše Garrigua Masaryka, který doporučoval ženám se nejprve účastnit nižších úrovní veřejného života, kde získají první politické zkušenosti, a teprve poté přejdou, mají-li zájem, do vyšší úrovně. Dle liberálek by ženy v politice měly plnit roli „strážkyní morálky,“ kultivovaly by ji a vyvažovaly by v ní dominantní mužský prvek.

Obě formy ženského hnutí se však shodovaly v tom, že ženy vstupující do politiky, v ní musí prosazovat „ženské požadavky,“ jelikož problémům týkajících se žen, muži jen těžko rozumí. Požadavky lze dělit do dvou skupin, na sociální a politické. Sociální se v obou směrech týkaly především ochrany mateřství a věcí s ním souvisejících.¹⁵⁵

Ani neúspěch v boji za rovné volební právo, který přišel v letech 1905-1907, české aktivistky nesrazil, právě naopak. Rozhodl-li se stát pro zamítnutí tohoto požadavku, přešly ženy do jiné formy „nátlaku,“ začaly hledat mezery ve volebním zákoně. Volební zákon do říšské rady z roku 1907 však obejít nijak nešlo, protože ženy výslovně vylučoval. Zde se do popředí dostala Františka Plamínková, která se se svými spolupracovnicemi zaměřila na volební řády do zemských sněmů, které byly přijaté již v roce 1861. Volební řád do českého zemského sněmu prošel na přelomu devatenáctého a dvacátého století několika demokratizačními změnami, které se týkaly majetkového cenzu či rozšíření přímého volebního práva. Dle Plamínkové však navzdory úpravám nerespektoval rovnost občanů před zákonem, ale také výslovně nezbavoval všechny ženy volebního práva. Plamínková proto přišla s odkazem na

¹⁵⁴ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 25.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 27-29.

demokratickou zásadu: „*co není zakázáno, je dovoleno.*“ Tím připravila vhodný prostor pro první ženské kandidátky do sněmu. O přízeň voličů se v roce 1908 jako první ucházela Karla Máchová, Božena Zelinková a Marie Tůmová, ani jedna ze jmenovaných bohužel neuspěla. Úspěch přišel až o čtyři roky později, když se podařilo prosadit Boženě Vikové-Kunětické, která se tím stala první skutečnou českou političkou.¹⁵⁶

Významnou kapitolu ženského emancipačního hnutí představoval pro ženy boj za práva podílet se na politickém životě. Ženy požadovaly účast na komunální, zemské i celostátní úrovni.¹⁵⁷

Sám Masaryk zdůrazňoval, že důstojnost žen spočívá také v přiznání jim práv volit a být voleny.¹⁵⁸ Volební právo, které zajistí osvobození žen a přispěje k rozvoji demokracie, bylo jedním z prvních požadavků ženských spolků. Širší část veřejnosti se ale proti těmto požadavkům bouřila, objevovaly se zde názory, že vstupem do politiky dojde ke ztrátě „ženskosti“ a k oslabení celé společnosti. Odpůrci rovného volebního práva se odvolávali na nerovné psychické i fyzické vlastnosti obou pohlaví, se kterými souvisí různé druhy vykonávaných činností. Tehdejší zákony zaručovaly mužům privilegované postavení a ženy dokonce stavěly na roveň dětí či duševně nemocných.¹⁵⁹ Schopnost reprodukce stavěla ženy blíže k přírodě, a tím také na nižší úroveň společnosti.

K většímu prosazení se v politice došlo až po první světové válce, přesto se několika významným ženám podařilo uhájit svá čestná místa v politických stranách. Do vedení národně-sociální, pokrokové a národně svobodomyšlné strany se dostaly Františka Zeminová, Božena Viková-Kunětická a Olga

¹⁵⁶ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 30-31.

¹⁵⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 10-11.

¹⁵⁸ SOUBIGOU. *Tomáš Garrigue Masaryk*, str. 133.

¹⁵⁹ Zákon 946/1811 Sb. z. s.: § 92: „*Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku a, pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti i dáti plniti opatření mužem učiněná.*“

§ 141 „*Jest především povinností otcovou tak dlouho pečovatí výživu dětí, dokud nemohou samy se vyživovati. Na matce je zvláště pečovatí o jejich tělesnou výchovu a o jejich zdraví.*“

§ 147 „*Práva, která příslušejí zvláště otci jako hlavě rodiny, jsou mocí otcovskou.*“

Obecný zákoník občanský 946/1811 Sb. z. s. ze dne 1. června 1811 [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.vakobobri.cz/e107_files/public/agbg_1933.pdf>.

Stránská-Absolonová, o kterých bude podrobněji hovořeno v kapitolách 5.2.1, 5.2.2 a 5.2.3. Masaryk také podporoval Marii Tůmovou, která v roce 1908 kandidovala do českého zemského sněmu za pokrokovou stranu. Velká podpora přišla také od Františky Plamínkové, která v roce 1905 založila *Výbor pro volební právo žen*, který pořádal schůze a sepisoval petice na podporu rovného volebního práva a měl za úkol informovat ženy o činnostech jednotlivých politických stran. Boj za volební právo žen se čím dál více začal spojovat s aktivním působením žen v politice.¹⁶⁰ Sám Masaryk zařadil do programu své *České strany pokrokové* heslo: „*Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně a politicky.*“¹⁶¹ Když po první světové válce jednal o budoucnosti České země v USA, ani tehdy nezapomněl na československé ženy a jejich práci. Do pátého bodu Washingtonské deklarace zařadil zásadu: „*Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům.*“¹⁶² Tato, na první pohled malá, změna slov v jedné větě vyvolala u československých žen neuvěřitelné emoce. Nyní viděly, že jejich boj nebyl marný. Důležité nyní nebylo to, jaká práva ženám budou patřit, důležité bylo to, že všechna ta, která patří mužům. Práva jsou nyní pro všechny, bez rozdílu pohlaví. „*Tak postulát, změněný Washingtonskou deklarací ve slib, stal se právním závazkem v ústavě Československé republiky.*“¹⁶³

5.2 Politické strany a jejich pohled na ženy

Prostor pro politickou činnost neposkytovaly ženám pouze spolky,¹⁶⁴ ale působiště jim nabídly také některé politické strany. Rakouský právní řád výslovně jejich postavení neupravoval, a proto ženám nemohl zakázat do nich vstupovat, jelikož nebyly právním subjektem. Až do devadesátých let devatenáctého století se však jednotlivé politické strany nijak nesnažily, aby v jejich řadách ženy zasedaly. Mezi první strany, které ženy začaly do svých řad

¹⁶⁰ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 20-25.

¹⁶¹ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 124.

¹⁶² Washingtonská deklarace z 18. října 1918 [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/20262.html>>.

¹⁶³ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 34-36.

¹⁶⁴ Jejich činnost v politických spolcích byla oficiálně povolena až v roce 1912.

přijímat, patřila sociální demokracie. Pomalu se začaly objevovat požadavky sociální ochrany žen, rovného volebního práva, práva účastnit se sjezdů, aj. Významným mezníkem v oblasti ženských práv se stal sjezd rakouské sociální demokracie konaný v listopadu 1901 ve Vídni, který výslovně odmítl jakoukoliv výsadu pohlaví v právu veřejném i soukromém. V této době se již o ženskou otázku začaly zajímat také liberálně orientované strany.¹⁶⁵

Sociální demokracie se mezitím proměnila v masovou stranu, která nemohla tento požadavek ignorovat, chtěla-li mít zajištěný vliv na početnou ženskou populaci, která pracovala v dělnickém sektoru. Tato strana proto začala zakládat ženské organizace, které měly hájit zájmy žen, než se společnost dostane do fáze třídní rovnosti. Uvnitř strany však zaznívaly argumenty, že ženy nemají o politiku zájem, navíc nemají dostatečné politické zkušenosti. Opomenuto však bylo, že zmíněný nezájem žen o politiku souvisel s podmínkami pro výkon politické činnosti, které byly pro ženy v té době obtížnější. První ženy do sociální demokracie přivedli jejich partneři, manželé, otcové, kteří již členy strany byli. Stranické ženy se po jejich začlenění snažily získat další členky, nicméně dělnice, které denně bojovaly o jídlo pro svoji rodinu, nevěřily, že by se jejich sociální situace mohla kolektivním úsilím ve straně nějak změnit. První samostatná konference sociálně demokratických žen se uskutečnila v roce 1900 v Kolíně, kde byla diskutována otázka formy organizování žen ve straně. Dlouho se ve straně vedla diskuze, zda mají ženy zakládat organizace v rámci strany pouze feminního charakteru nebo smíšené. Sjezd strany uskutečněný v roce 1902 zhodnotil výsledky činností ženských organizací a jejich snah o samostatnost, na kterou pohlížel kriticky. Rozhodl, že bude ženám vymezeno místo ve struktuře strany, kde budou mít dosavadní samostatné ženské organizace za úkol hájit zájmy žen, jako například zajistit péči o matky a jejich děti, dbát na pracovní podmínky a platové ohodnocení. V roce 1905 bylo v sociální demokracii evidováno na 1500 žen, mnohem více jich však bylo organizováno v sociálně demokratických odborových organizacích a spolcích.¹⁶⁶

¹⁶⁵ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 20.

¹⁶⁶ Tamtéž, 20-21.

Národně sociální strana do svých řad také přijala ženy, a to už na konci devatenáctého století. V roce 1898 formulovala na svém prvním sjezdu program, do kterého začlenila požadavek rovného volebního práva, zrovnoprávnění obou pohlaví, zákaz práce žen v šestinedělí a ve zdraví škodlivých továrnách. Na druhém sjezdu strany byly formulovány pracovní právní podmínky žen a výslovně bylo o ženách hovořeno v souvislosti s noční a přesčasové práci či s prací ve zdraví nebezpečných provozech a v dolech. Pro národně sociální stranu představovala rodina základ společnosti, a snažila se proto o zajištění přístupu ke vzdělání, o ochranu sociální, zajištění práva na rozvod, dozor nad výchovou dětí, či o trestání sexuálního zneužívání dívek a žen. Až do první světové války byla idea národně sociální strany prakticky statická, a navíc se jí nepodařilo do této doby splnit ani jediný z uvedených bodů programu. Hlavní myšlenkou strany bylo zapůsobit na širší okruh žen, tzn. na dělnice, o které soupeřila se sociální demokracií, a také na ženy střední vrstvy, o jejichž přízeň zase usilovaly strany liberálně orientované. V této straně se podařilo ženám poměrně brzy zasednout ve vedení. Od počátku vzniku této strany byla její členkou Františka Zeminová, jejímuž působení budou věnovány kapitoly níže.¹⁶⁷ Funkce političek se mimo Zeminové ujaly také další členky ženských hnutí, z nichž některé dosáhly poslaneckého či senátorského mandátu. Mnoha aktivistkám se toto posunutí do „vysoké politiky“ příliš nezamlouvalo, nechtěly se nechat svazovat přísnou stranickou disciplínou¹⁶⁸ a věnovaly se proto dále činnosti v ženských spolcích, kde se prezentovaly samy za sebe.

V roce 1900 byl formulován politický program České demokracie, první svého druhu, týkající se ženské otázky.¹⁶⁹ Obsahoval podrobnou analýzu stávajícího postavení žen ve společnosti a v rodině, respektoval přirozené rozdíly mezi pohlavími, tedy pouze ty oprávněné, ale nepovažoval je za překážku pro úplnou rovnoprávnost. Požadoval přiznání ženám takových práv, kterými disponují muži, jako jsou právo rozhodovat o své budoucnosti nebo

¹⁶⁷ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 131, 21-23.

¹⁶⁸ Známostou odpůrkyní byla Louisa Landová-Štychová.

¹⁶⁹ Autorem programu byl Vít Kellner. MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 22.

právo na sebeurčení. Zároveň tento program hovořil ale o „primárním“ úkolu ženy, který spatřoval v péči o rodinu. Právo ženy tím fakticky omezil na volbu mezi profesí a mateřstvím.

Pro samostatné politické strany byla přítomnost žen v jejich řadách velmi výhodná, byla osvětovým prostředkem působení na širokou ženskou populaci. Největší význam byl viditelný zejména v předvolebním boji stran, kdy ženy vykonávaly bezplatně agitační a organizační práci. Při myšlenkách na všeobecné volební právo opět význam žen rostl, a to jako potencionálních voliček. I tak si ale strany do svého vyššího vedení ženy nepouštěly, muži se začali obávat konkurence.¹⁷⁰ Přesto však ženy měly i mnohé zastánce v řadách vlivných českých politiků, jako například Tomáše Garrigua Masaryka, Václava Choce, Bohuslava Frantu, Emanuela Hrubého, Václava Klofáče či Antonína Němce. Podpoře těmto politikům z řad mužů musely být ženy velmi vděчны, jelikož většinové názory na vstup žen do politiky a požadavek na rovné volební právo se s mužským pochopením příliš neseťkával. Žena pro ně stále patřila především do rodiny a její touha po profesním růstu a zapojení do politického života se neseťkávala s pochopením.¹⁷¹

„Do politiky prý žena nesmí – proč?“¹⁷² Tomáš Garrigue Masaryk podporoval veškeré snahy žen působit ve veřejném životě. Jeho názory povznášely a vyzdvihovaly ženské vlastnosti. Názor, že žena nemůže vykonávat intelektuální práci, byl pro něho zastaralý, a proto nabádal ženy k práci v politickém životě. Poukazoval na mnohé královny, které vládly celým říším, a přesto nevládly o nic hůř než muži, a také na ženy, které jsou ve vládách. Odstranění ženy z otroctví muže zařadil Masaryk také do programu jeho *České strany lidové*, která se po roce 1906 stala *Českou stranou pokrokovou*. Jejím cílem bylo zařazení žen do systému vzdělávání, který by probudil jejich zájem o veřejné působení. Žena má stát po boku pokrokového a demokratického muže.¹⁷³ Proč nebyly dosud ženy v politice, vysvětluje Masaryk tím, že politika byla pozůstatkem vojenství, ze kterého byly ženy

¹⁷⁰ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 23.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 26-27.

¹⁷² MASARYK. *Mnohoženství a jednoženství*, str. 20.

¹⁷³ HOUŠKA. *T. G. Masaryk : myslitel a státník*, str. 142.

vyloučeny. Nyní, když se politika stává vědou, má být otevřena všem bez rozdílu pohlaví.¹⁷⁴ *Ženské listy* se od poloviny devadesátých let otázkou volebního práva zabývaly častěji, a to i přes to, že tento časopis patřil k umírněnější formě vyjadřování názorů.¹⁷⁵ Poprvé se v této době na jejich stránkách objevil názor, že „ženy mohou snadněji prosadit své požadavky v okamžiku, kdy vstoupí do politiky.“¹⁷⁶

V roce 1908 bylo umožněno ženám, které platily nejméně osm korun přímých daní, účastnit se sněmovních voleb. Některé strany se toho pokusily využít k získání více hlasů tím, že na své kandidátky postavily také ženy. Karla Máchová kandidovala za sociální demokracii a získala téměř 500 hlasů,¹⁷⁷ Marie Tůmová, dcera mladočeského novináře Karla Tůmy, kandidovala jako nezávislá a obdržela okolo 200 hlasů. V roce 1912 se konala doplňovací volba do zemského sněmu za zemřelého mladočeského poslance Václava Škardu, ve které se prosadila Božena Viková-Kunětická, již vybrali mladočeši po dohodě s národními socialisty a státoprávními pokrokaři. Kunětická byla zvolena více než tisícem hlasů. Poslaneckého křesla dosáhla až za doby Československé republiky.¹⁷⁸

K politické činnosti se však ženy připravovaly již před první světovou válkou, například díky různým konfliktům na komunální úrovni, které je učily, jak veřejně vystupovat a získat si potřebnou autoritu. Rozsáhlé akce na získání všeobecného volebního práva organizovala již v letech 1905-1907 Františka Zeminová.¹⁷⁹

Po vzniku Československé republiky se dne 14. listopadu 1918 konalo první zasedání československého parlamentu, který do historie vešel pod názvem Revoluční národní shromáždění. Tento den znamenal pro ženy usilující o vstup do politiky velké uspokojení. Osm zvolených poslankyň zastupovalo

¹⁷⁴ PLAMÍNKOVÁ. *Masaryk a ženy*, str. 76-77.

¹⁷⁵ Například se autorky časopisu shodovaly, že „nejlepší politikou ženy je péče o rodinu.“ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 16.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 17.

¹⁷⁷ V té době to byl téměř stejný počet, jako získal její stranický kolega František Soukup. HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 110.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 110-111.

¹⁷⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 11.

Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou (2), Českou stranu socialistickou (2), Českou státoprávní demokracii (1), Českou agrární stranu (2) a Klub slovenských poslanců (1). Národní výbor přijal na svém posledním zasedání dne 13. listopadu 1918 prozatímní ústavu, která stanovovala, že zákonodárnou moc bude vykonávat Národní shromáždění. Nejdůležitějším úkolem Revolučního národního shromáždění bylo přijetí nové ústavy. Mnohé diskuze se vedly o paragrafu 106, který zaručoval rovnost občanům bez ohledu na pohlaví. „*Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.*“¹⁸⁰ Ke schválení tohoto požadavku se vyjadřovali: prof. JUDr. František Weyr a JUDr. Jaroslav Brabec za národní demokracii, JUDr. Jiří Hoetzel, autor původního návrhu osnovy ústavy, JUDr. Theodor Bartošek a JUDr. Václav Bouček za Českou stranu socialistickou, JUDr. Alfréd Meissner za Československou sociální demokracii a JUDr. Josef Dolanský za Československou stranu lidovou. Největším odpůrcem rovnosti pohlaví byl profesor František Weyr.¹⁸¹

Revoluční národní shromáždění schválilo návrh ústavy dne 29. února 1920 a v březnu téhož roku byla zveřejněna ve Sbírce zákonů a nařízení pod číslem 121/1920. Tím byla nahrazena prozatímní ústava z listopadu 1918. Ani po oficiálním zakotvení možnosti vstupu žen do politiky se ne všichni s tímto názorem ztotožňovali, stále byly patrné hlasy volající po vyloučení žen z politického života, a to jak z mužských, tak také z ženských řad.¹⁸²

5.2.1 Františka Zeminová

Nejvýraznější osobou české politiky na přelomu devatenáctého a dvacátého století byla bezpochyby Františka Zeminová (1882 – 1962), která v politice působila po celý svůj život. Její snahy a působení na veřejnosti přináší svědectví o společenské situaci v průběhu doby a dokládá vztah národně

¹⁸⁰ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

¹⁸¹ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 32.

¹⁸² Odpůrcem politické činnosti žen byl také filozof Emanuel Rádl, který ve své polemice z roku 1932 pod názvem *O ženském hnutí* vytýkal českým aktivistkám, že opustily sociální pojetí emancipačního hnutí, a podíl na politické moci považoval za nebezpečný. Do polemiky s Rádlem se prostřednictvím Československého rozhlasu zapojila zástupkyně *Ženské národní rady* Františka Plamínková i JUDr. Milada Horáková-Králová. Rádl zde vystoupil s tradičním názorem, že posláním ženy je péče o druhé, což vstup do politiky ohrožuje. Tamtéž, str. 33-34. Audio záznam nebylo možné sehnat, jelikož není archivovaný.

sociální strany k ženám. Proto je Zeminové věnována nejrozsáhlejší část kapitoly 5.2.

Po vzniku Československé republiky byl ustaven nový československý parlament, jehož první zasedání se konalo 14. listopadu 1918 v malostranském Thunovském paláci, sídle bývalého českého zemského sněmu. Mezi osmicí žen zde zasedla také Františka Zeminová, nepřehlédnutelná osobnost české politické scény, známá zejména svojí prostořekostí.¹⁸³ Právě ona se stala první ženou, která komentovala jednání parlamentního pléna.¹⁸⁴ Zeminová pronesla svůj první projev v plénu dne 14. ledna 1919, který pojala jako boj za ženská práva a vyzývala ženskou společnost, aby se podílela na budování demokratického státu. Na této šestnácté schůzi byla hlavním tématem problematika zásobování, kterou Zeminová aplikovala obratně na ženy. Její projev byl velmi dlouhý a doprovázený bouřlivými výkřiky, souhlasnými i nesouhlasnými. Poukazovala na potřebu bojovat proti nemocem, jako je např. tuberkulóza, jelikož ohrožují celý národ. Odkazovala na projev PhDr. Alice Masarykové, která apelovala na potřebu zřídit sirotčince. V plénu mluvila Zeminová za tisíce socialisticky smýšlejících žen: *„My naproti tomu socialisticky smýšlející ženy československé zdůrazňujeme, že jedním z prvních a nejdůležitějších požadavků našich jest, hlásiti se o plná politická, kulturní a sociální práva, jaká nám přináleží. Úloha pouhé filantropie nebo výpomoci v otázkách národnostních již nám nepostačuje. Nebylo to nic jiného, než ona veliká vlna světové demokracie, která se převalila přes všechny národy v Evropě a vynesla na povrch všechny, kdož trpěli, ať celí národové, stavy neb jednotlivci; demokracie byla to, která nás ženy vyzvedla z toho zákoutí, ve kterém byly jsme po staletí zaklety, abychom se hlásily ku práci ve veřejném životě. Proto nesmí nikdy československá žena zapomenouti, čím je povinna této demokracii a republikanismu, tedy že nikdy nebudeme agentem zpátečnictví a že žena československá bude pracovati na kulturním povznesení našeho národa a jenom v konkrétním smyslu bude se hleděti uplatniti. Nemluvím v tomto okamžiku pouze za sebe, mluvím jistě a jsem si toho*

¹⁸³ Ráda, často ironicky, komentovala projevy svých politických oponentů, hlasitě podporovala stranické kolegyně i kolegy, slova se ujala vždy, když to považovala za vhodné. VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 94.

¹⁸⁴ Tamtéž.

vědoma, za ohromné massy československých žen, za celá staletí, po která byly jsme umlčeny, a za ony statisíce žen nešťastných a zoufajících, které tolik trpěly ve světové válce a neměly nejmenšího práva, proti všemu bezpráví skutečně se ohraditi. Nám ženám není politika postrachem, nám jest nejvyšším, ano posvátným úkolem občanským. Nám jest velikou starostí o život celého národa ve všech jeho složkách a bude nám také úsilovnou prací upevňovati základy naší republiky. Demokracie a republika nejsou pro nás pouhá slova, jsou nám oduševněnými formami nového, radostnějšího života, pro který chceme pracovati. Všechna naše práce v minulosti ztrácela se v zášeří domácností, v hluku továren, v širém pracovním obzoru venkova, v ztichlých učebnách a kancelářích. Nyní poprvé vystáváme hromadně, v massách, abychom manifestovaly pro své požadavky, abychom na ten bílý, nepopsaný list dějin československého národa také psaly historii práce a snah žen československých.¹⁸⁵ Ve svém projevu odkazovala také na slova Johna Stuarta Milla, který volal po přiznání politických práv ženám. Nezapomněla také na slova díků těm, kteří ženy v jejich boji podporovali. Hovořila také o volbách, které se v roce 1919 měly uskutečnit. Viděla v nich „hotovou sociální a politickou revoluci,¹⁸⁶ která úplně změní podobu státu. „budou také na věky nezapomenutelný pro nás ženy, poněvadž poprvé budeme manifestovati pro své přesvědčení.“¹⁸⁷ Hovořila dlouze také o zvyšování cen, vysoké nezaměstnanosti, nedostatku zboží či potřebám protestovat proti válkám. Za svůj velice dlouhý a důkladně připravený projev si vysloužila velké ovace.¹⁸⁸

Z projevů Zeminové je vidět, že celý svůj život zasvětila politice. Její život byl dlouhý, zažila dva císaře a pět prezidentů,¹⁸⁹ žila v době přelomových okamžiků českých a československých dějin. Narodila se jako nejmladší z dvanácti dětí do sedlácké rodiny. I přes nedostatek peněžních prostředků jí

¹⁸⁵ Těsnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 16. schůze. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016003.htm>>.

¹⁸⁶ Těsnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 16. schůze. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016004.htm>>.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Narodila se za vlády císaře Františka Josefa I. a zemřela v době prezidentování Antonína Novotného. VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 96.

rodina umožnila studovat na Eckertově obchodní akademii. V této době se také stala aktivistkou liberálních ženských spolků. K rozhodnutí, že bude političkou, se dostala po setkání s Václavem Klofáčem, k němuž chovala sympatie. Byla toho názoru, že prostřednictvím politiky bude moci řešit národní i sociální problémy, které zužovaly stát. V roce 1897 vstoupila do tehdejší Strany národních dělníků. Dne 1. května 1898 poprvé vstoupila na veřejnost, když vedla na Žofín prvomájový průvod žen národně sociální strany. Byla rozhodnutá bojovat za rovnoprávnost mužů a žen, a proto mezi lety 1898 – 1900 zakládala profesní organizace žen, bez kterých by svého cíle nemohla dosáhnout. Měla také jasnou vizi, jak v budoucnu uspořádat vztahy mezi muži a ženami a jaké metody musí k dosažení tohoto cíle použít. Velmi ráda vystupovala na veřejnosti, měla pověst protirakouské a antiklerikální bojovnice, která se nebojí říci svůj názor. To si ovšem tehdejší společnost nenechala líbit, a v roce 1902 musela předstoupit před soud za svůj projev na veřejném shromáždění v Chrudimi. Zeminová však nebyla odsouzena, a proto mohla dále pokračovat ve své politické činnosti.

V roce 1905 byla odměněna za svoji snahu a zvolena členkou ústředního výkonného výboru. Jelikož ji však rodiče nemohli dále finančně podporovat, našla si místo účetní v pražském nakladatelství, kde zůstala šestnáct let. Až po této době se mohla vydat na cestu profesní političky. Mezitím se do dění zapojovala, jak nejlépe dovedla. Podílela se na založení *Ženského klubu českého*, *Výboru pro volební právo žen* a na boji za rovné volební právo, při kterých se nebála použít razantnějších zbraní.¹⁹⁰ V roce 1908 znovu stanula před soudem za radikální protirakouské postoje, který ji nyní odsoudil na tři roky vězení. Po propuštění se však do veřejné a politické činnosti znovu vrátila. Činná byla také během první světové války, i přes značné osobní riziko. V průběhu oslav prvního máje v roce 1918 pronesla z balkónu Národního divadla, a později i na Václavském náměstí, projev, ve kterém se vyslovila pro samostatný stát, jehož hlavou se stane Tomáš Garrigue Masaryk. Rakouské úřady ji proto vypověděly z Prahy do rodné obce, kde žila nějakou dobu

¹⁹⁰ Například pouliční demonstrace. VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 98.

u příbuzných a pomáhala jim v zemědělství.¹⁹¹ V listopadu se však již vrátila do Prahy, jelikož jí Královské Vinohrady, kde žila řadu let, udělily domovské právo.¹⁹²

Vznik nového Československého státu na konci října 1918 pro ni znamenal naplnění základního cíle její veřejné a politické činnosti. Její národ dosáhl oproštění se od Rakouska a získal státní samostatnost. Navíc zvolený prezident Tomáš Garrigue Masaryk veřejně podporoval činnost žen a zasloužil se o jejich rovné volební právo.¹⁹³ Zeminová ukončila svoji práci jako účetní, protože byla zvolena místopředsedkyní strany a delegována do Revolučního národního shromáždění, díky čemuž se stala profesionální političkou.

Společně se Zeminovou zasedly ve vedení strany také Františka Plamínková, známá jako aktivistka liberálních ženských spolků, která neměla větší politické zkušenosti a Louisa Landová-Štychová, svérázná žena, která se odmítala podřídit stranické disciplíně. Skutečný vliv na politiku strany měla však pouze Zeminová, jelikož se velmi obratně orientovala ve stranické politice a měla blízko také k předsedovi strany Václavu Klofáčovi. Také pevně stála za stranickou disciplínou, nechtěla respektovat odlišná politická ani ideologická stanoviska. To jí také přivádělo do sporů s ostatními členy, a to i s Plamínkovou a Landovou-Štychovou.¹⁹⁴ Své názory vyjadřovala téměř ke všem projednávaným otázkám a jejich slov bylo v plénu vždy slyšet. Poslanecká kariéra této silné ženy nemá mezi jinými poslankyněmi ani senátorkami obdoby. Zeminová Národní shromáždění opustila 15. března 1939, kdy bylo násilně zrušeno. Po skončení druhé světové války a okupace působila v Prozatímním národním shromáždění, ve kterém byla celkem pětkrát zvolena poslankyní.¹⁹⁵

¹⁹¹ Této zkušenosti využila později při jednáních poslanecké sněmovny Národního shromáždění ke kritice politiky agrárníků. Tamtéž, str. 96-99.

¹⁹² VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 96-99.

¹⁹³ Za tuto pomoc ženám byla Masarykovy věnována kniha *TGM a ženy*, jejíž hlavní iniciátorkou byla Františka Plamínková. SOUBIGOU. *Tomáš Garrigue Masaryk*, str. 308.

¹⁹⁴ Konflikty s Louisou Landovou-Štychovou se stupňovaly, jelikož razantně odmítala respektovat stranickou disciplínu. V roce 1922-1923 byla Landová-Štychová členkou Rady nezaměstnaných, kde zasedala společně s komunisty. Jejich spory vyvrcholily v roce 1923 když se Landová-Štychová vyslovila proti přijetí zákona na ochranu republiky (Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky). Společně s dalšími odpůrci byla vyloučena ze strany a zbavena poslaneckého mandátu. VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 102.

¹⁹⁵ Stalo se tak v letech 1920, 1925, 1929, 1935, 1946. Tamtéž, str. 99-102.

„S nucenou přestávkou zaviněnou válkou a okupací strávila v parlamentu rekordních 23 let. ... Jen stěží bychom mezi členkami parlamentu našli pracovitější a pilnější poslankyni.“¹⁹⁶

V Revolučním národním shromáždění pracovala postupně ve čtyřech výborech, podala zde patnáct návrhů, jedenáct dotazů,¹⁹⁷ čtyřikrát vystoupila před sněmovnou. V době jejího prvního volebního období v Národním shromáždění v letech 1920-1925 pracovala v rozpočtovém, sociálně politickém, ústavně právním, zahraničním, zásobovacím, zemědělském a zdravotním výboru. Zde podala čtrnáct návrhů, čtyři rezoluce, čtyřikrát vykonávala funkci zpravodajky, osmkrát vystoupila před sněmovnou, podala dvacet osm interpelací, vznesla jedenáct dotazů a jednu věcnou poznámku.¹⁹⁸ Díky její snaze byl v roce 1922 přijat zákon o potírání pohlavních nemocí, který se zde prosadil jako první ve střední Evropě a změnil přístup státních a veřejných institucí k prostituci. V návaznosti na tento zákon navrhla také mnoho dalších opatření, jako např. aby byly zrušeny veřejné domy a prostitute se přísně trestala, ale její návrhy byly zamítnuty.¹⁹⁹

Po získání poslaneckého mandátu řešila sněmovna již v prvním volebním období dvě žádosti o vydání Zeminové ke stíhání. I zde ráda kritizovala, a to především své politické oponenty.²⁰⁰ V době druhého volebního období, mezi lety 1925 až 1929 zasedala v inkompatibilním, stálém a zasedacím výboru, kde podala návrh zákona, jenž by dovolil přijímání právniček do státní služby. V tomto období vystoupila devětkrát v plénu sněmovny, přednesla celkem tři

¹⁹⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 102.

¹⁹⁷ Návrhy a dotazy se týkaly většinou ženského vzdělávání a problematiky zásobování obyvatel. Tamtéž, str. 103.

¹⁹⁸ Návrhy se opět týkaly především problematiky zásobování, ale také přiznání titulu „paní“ ženám a neprovdaným matkám či na odluku církve od státu.

Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>>.

¹⁹⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 102-104.

²⁰⁰ V roce 1923 žádal okresní soud pro přestupky o její vydání, za „přečin proti bezpečnosti cti.“ Urážky směřovaly směrem k JUDr. Theodorovi Bartoškovi, Václavu Draxlovi, MUDr. Bohuslavu Vrbenskému a Louise Landové-Štychové. Řízení bylo nakonec zastaveno.

Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>>.

námítky a dvacet osm interpelací.²⁰¹ V roce 1926 stanula také před imunitním výborem, jelikož se dopustila přestupku proti zákonu na ochranu republiky, který dlouho usilovně prosazovala. *„Návrh na zbavení imunity si vysloužila za účast v pranicí poslanců ve sněmovně při projednávání zákonů o clech a kongruí. Sněmovní vřavu vyprovokovali českoslovenští a němečtí sociální demokraté, národní socialisté a komunisté při prvním čtení návrhu zákonů. Povyk a pískot přerostl v útok komunistických poslanců na předsedu sněmovny Jana Malypetra. Připojili se kolegové z dalších poslaneckých klubů, mezi nimi rovněž Františka Zeminová. Vůbec jí přitom nevadilo, že se spojila s komunisty, které jinak nemohla vystát.“*²⁰² I tentokrát vyvázla Zeminová bez trestu. Ani ve třetím volebním období ve svém tempu nepolevovala. I tehdy pracovala ve stálém a zásobovacím výboru. Několikrát vystoupila před sněmovnu, kde hovořila především o důsledcích hospodářské krize. V tomto volebním období podala čtrnáct interpelací týkajících se zejména porušování rovnoprávnosti žen, bezpečnosti a ochrany zdraví žen v muničních továrnách, či zvyšování cen potravin. Ve svém čtvrtém volebním období v Národním shromáždění, které prožila v letech 1935-1939 její aktivita poklesla. Tento značný pokles souvisel s rozpínáním nacistického Německa. Ženská otázka se v těchto chvílích odsouvala stranou. Zeminová v této době předložila pouze tři návrhy, čtyři interpelace a pouze třikrát vystoupila před sněmovnou. Ani jednou nyní také nestanula před imunitním výborem.²⁰³

V období druhé republiky vstoupila do klubu poslanců Národní jednoty, ve kterém vystupovala proti Hitlerovi. Po 15. březnu 1939 byla Zeminová zařazená mezi nežádoucí osoby. Podařilo se jí uniknout před zatčením, nějaký čas se skrývat na venkově a poté žít nenápadně v Praze. I přes obrovské nebezpečí, které jí hrozilo, vykonávala ilegální činnost. V roce 1943 založila Prozatímní revoluční poradní sbor strany, který v roce 1944 přejmenovala na Revoluční

²⁰¹ Týkaly se zejména problému zásobování, nouze o ubytování, zvyšování cen, aj. Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>>.

²⁰² VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 105.

²⁰³ Tamtéž, str. 105-106.

výkonný výbor strany národně socialistické.²⁰⁴ Když byla v roce 1945 strana obnovena, stala se Zeminová opět její místopředsedkyní a působila také v Národní frontě žen. V této době byla opět plná síly a začala se znovu hlasitě dožadovat slov. Odvážila se dokonce zesměšnit Sovětský svaz při jeho provolávání „*Ať žije Sovětský svaz,*“ na což Zeminová odpověděla: „*Ano, ale za své!*“²⁰⁵ Mezi lety 1945-1946 ji národně socialistická strana delegovala do Prozatímního národního shromáždění a v roce 1946 byla zvolena poslankyní Ústavodárného národního shromáždění, kde se, stejně jako po první světové válce, zabývala problémy zásobování obyvatel, prostitucí, horovala za uplatnění žen ve vládě, diplomacii a lepší možnosti pro absolventky škol. Za svého působení v Prozatímním národním shromáždění se zasloužila o zlepšení péče o rodičky, kojence a přispěla k odbornému vzdělávání porodních asistentek. Ženské otázky se věnovala i po dobu působení v Ústavodárném národním shromáždění.²⁰⁶

Na svůj nesouhlas s komunistickým režimem doplatila i Zeminová. Dne 1. března 1948 se vzdala svého poslaneckého mandátu, přesto nikdy nepřestala věřit v demokracii. Již 8. listopadu 1949 byla zatčena ve svém bytě v Praze a zařazena do jednoho z největších vykonstruovaných politických procesů, jež se konal 31. května – 8. června 1950 v Praze. Hlavní obžalovanou byla v tomto procesu, nazvaném „*Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice Horáková a spolčníci,*“ jak již název napovídá, JUDr. Milada Horáková, a další obžalovanou byla národně socialistická poslankyně Antonie Kleinerová.²⁰⁷ Obžalovány byly za zločinné spolčení, rozvracení lidově demokratického zřízení, vyzvědačství, za to, že od jara roku 1948 sbíraly a organizovaly branné a pomocné síly.²⁰⁸ Zeminová byla odsouzena ke dvaceti letům vězení,²⁰⁹ peněžitému trestu patnáct tisíc korun, ke konfiskaci majetku

²⁰⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 107-108.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns//rejstrik/jmenny/z.htm>>.

²⁰⁷ Celkem bylo v tomto procesu obviněno třináct osob, z toho zmíněné tři ženy, všechny poslankyně. HORSKÁ. *Jak vznikala žena politická (zvláště ta česká)*, str. 203.

²⁰⁸ Spolu s Františkem Přeučilem a Janem Buchalem. VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 111.

²⁰⁹ V roce 1959 bylo Zeminové 68 let.

a ztrátě občanských práv.²¹⁰ Ani v době věznění neztratila víru v demokracii a v lepší budoucnost. V dopise, který z vězení dne 18. 10. 1953 poslala své neteři Anně Stránské, stálo: „*A nelituji v životě ničeho. ... Brzy to budou 4 léta, co jsem za mřížemi, ale věř, člověk zvykne všemu.*“²¹¹ Dne 20. 10. 1955 napsala Zeminová: „*Dojalo mne vaše vzpomínání na ztracených 6 let mého života. Ale uklidni se Ty, věrné srdce, stejně i ostatní, kdož mne mají rádi. ¾ života jsem byla vojákem svobody národa a lidského bratrství. Proto mne žádná sláva neopila a žádná bouře nezlomila. ... Mám zdravý, selský kořen a lituji jen, že mi není o 50 let méně.*“²¹² V roce 1960 byla amnestována a propuštěna z vězení. Žila pod dozorem Státní bezpečnosti u své neteře Anny Stránské v Praze. Dne 26. září 1962 zemřela na selhání srdce v lázních, kde se léčila. Tím se „*uzavřel životní příběh kontroverzní političky, energické aktivistky ženského hnutí, nezlomené vězenkyně komunistického režimu, ženy kritizované četnými politickými oponenty a oponentkami, milované nemnoha blízkými a přáteli, nepřehlédnutelné osobnosti první Československé republiky, ale především ženy, která žila život pro politiku.*“²¹³

5.2.2 Božena Viková-Kunětická

Další významnou političkou přelomu devatenáctého a dvacátého století byla Božena Viková Kunětická (1862 - 1934), která do politiky vstoupila prostřednictvím národní strany svobodomyšlné. I zde můžeme sledovat vztah této strany k ženské otázce.

Božena Viková-Kunětická začínala v mládí veřejně působit díky herectví v Národním divadle, po krátké době však přešla spíše k literární činnosti, kdy publikovala povídky v různých českých časopisech. Její tvorba se zaměřovala především do prostředí vesnic a maloměst, kde poukazovala na tehdejší situaci. Postupem času svoji literární činnost radikalizovala a začala nepřímou, avšak upřímně, hovořit o ženské otázce. Své radikální názory, jež vyústily

²¹⁰ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 111.

²¹¹ UHROVÁ. *České ženy známé a neznámé*, str. 75.

²¹² Tamtéž.

²¹³ VOŠAHLÍKOVÁ, MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 112.

v politizovanou představu nacionálního mateřství, přenášela stále více na půdu politiky a žurnalistiky.²¹⁴ Cílem jejího politického působení byl nejprve boj proti národnostnímu útlaku českých menšin v pohraničí. Její názory byly považovány za radikálně pravicové, přesto na ženu pohlížela jako na samostatně myslící a jednající bytost, která se stává historickým a kulturním činitelem společnosti. Žena má povinnost vůči národu, nikoliv vůči muži.²¹⁵

Ve svém projevu nazvaném *Žena a politika* z roku 1907 prohlásila, že nejhorší situaci mají ženy středních vrstev. *„Žena dělná má jistě v dohledu všecku možnost, schopnost, právo, ba přirozenou nutnost státi se součástíkou vývojového hnutí svého stavu, neboť u ní ženská otázka stává se vlastně otázkou jen hygienickou a přírodní. Ženy živnostnice i maloroľnice tvoří základní kameny svých vrstev a nemůžeme se diviti, že zájem jejich o ženskou otázku by mohl vyvinouti se jen jednostranně a to ještě nejspíš v otázce pohlavní volnosti, ačkoliv myslím, že i zde našly již všecku rovnováhu se životem, neboť nemají snad ani kdy dosti přemýšleti a dosti trpěti. Nikde snad nebylo tolik bolestí, ale také tolik touhy, jako právě u žen vrstev měšťáckých... A dnešek ženy středních vrstev je tak chmurný, beznadějný, ...“*²¹⁶ Nevýhodné postavení žen středních vrstev dle Kunětické nejlépe dokumentuje jejich vylučování z politiky, a to i v době, kdy se volební právo žen stalo nejdůležitějším požadavkem ženské otázky. Žena středních vrstev zůstala v politice nepovšimnutou a nerespektovanou.²¹⁷

V projevu *O volební kampani našich žen* z roku 1908 Kunětická prohlásila, že své ženství ani kulturní či společenskou příslušnost nedokáže přesně zařadit do určité obecné formule. Vystoupila proti „programovosti“ ženské otázky, ve které neviděla záruku jejího trvání. Přesto však s odstupem let přiznala, že se ženská otázka rozšířila do všech oblastí života a stala se nedílnou součástí tehdejší doby. *„Všude jsou jí plná ústa, plné sloupce novin, všude nastavuje své*

²¹⁴ Svě první politické statě shrnula v knize *Věřím* z roku 1908, jejichž části byly otiskovány v dobovém českém tisku. HECZKOVÁ, SVATOŇOVÁ. *Jus suffragii: Politické projevy Boženy Víkové-Kunětické z let 1890-1926*, str. 9-13.

²¹⁵ Tamtéž, str. 14-15.

²¹⁶ Tamtéž, str. 50-51.

²¹⁷ Tamtéž, str. 53

*bolavé prsty, shánějí milodary, úsluhy, oběti, pomoc atd.*²¹⁸ Kunětická byla toho názoru, že ženy byly do volebních kampaní včleněny spíše úmyslně, než za vidinou prospěchu. Volala po nezačleňování žen do politických stran, do jejich kandidátek. *„Kandidátka českých žen zcela správně je kandidátkou bez konfese určité strany, ale v tom právě bylo její neštěstí.*²¹⁹ Prohlásila, že strany ženy zradí hned, jakmile půjde o jejich ženství, citovost, čistotu, atd. Dle Kunětické jde o to, aby ženy hovořily vždy srdcem a svými city a razily cestu volnosti, kráse, lásce *„neboť právě vždy jen po těch jste toužily v dobách své žízně, jež zplodila t. zv. ženskou otázku.*²²⁰

V roce 1909 se Víková-Kunětická stala členkou Národní strany svobodomyslné. Při zvolení do strany prohlásila, že přihlášením se k této straně, musí ženy přijmout její charakter i názory. I přesto, že nebyla přívrženkyň stranického zařazení, byla toho názoru, že tato strana má k ženské otázce nejbližší. Strana svobodomyslná však v té době prodělávala krizi, jelikož se začala vnitřně rozporovat a ustupovala od svého tradičního zápalu čistě národního. Stranu také prohlásila za jedinou, která neprovádí svoji politiku na teoreticky vypracovaném kulturním a sociálním programu.²²¹ Na devátém valném sjezdu strany prohlásila, že: *„Strana svobodomyslná při své schopnosti, rozšířiti se do mass středních stavů, může povýšiti zároveň ženu v rodině na velikého činitele i průkopníka všech svých těžkých zápasů sociálních a kulturních, neboť původní síla našeho národního i slovanského celku tkví v rodině pod záštitou uvědomělé, vroucí a sebevědomé ženy. Podaří-li se straně svobodomyslné, aby povznesla ženu středních stavů z dosavadní resignace k životu vědomému a silnému a podaří-li se jí mu dáti nový a krásný smysl právě tam, kde stála staletí mlčenlivá a zapomenutá, naplní národní strana svobodomyslná svůj vztah k modernímu ženskému hnutí na místě*

²¹⁸ HECZKOVÁ, SVATOŇOVÁ. *Jus suffragii: Politické projevy Boženy Víkové-Kunětické z let 1890-1926*, str. 63.

²¹⁹ Tamtéž, str. 64-65.

²²⁰ Tamtéž, str. 67.

²²¹ Tamtéž, str. 106-107.

*nejbolavějším a postaví hospodyni a matku jako rovnocennou sílu pracovní vedle žen samostatných.*²²²

V roce 1912 byla navržena stranou svobodomyšlnou jako kandidátka do českého zemského sněmu v doplňujících volbách. Kunětická se tak stala první ženou zvolenou do českého zemského sněmu.²²³ Při této příležitosti prohlásila: „*Mé zvolení za poslance sněmu království Českého není vlastně úspěchem čistě feministickým a nebylo také v jeho smyslu voličstvem provedeno. ... Zvolení ženy v Čechách jest hlavně protestem proti vládě rakouské, která staré aktivní i passivní právo žen, datující se od r. 1861, hodlá při změně volebního řádu pro sněm král. Českého zrušit, tak aby žena ve svém rozkvětu kulturním i sociálním nemohla prakticky starého volebního práva užívat; ačkoli právě v posledním desetiletí nabylo pro ni netušeného významu.*“²²⁴ Místodržitel František Thun-Hohenstein ji však kladl takové překážky, že do své funkce nakonec Kunětická nemohla nastoupit.²²⁵ Svůj mandát spojovala s mladočeskou stranou a úsilím českého národa, nehlásila se k žádným ženským politickým hnutím. K její volbě přispěla však také intenzivní práce žen a ženských organizací, jako například Marie Tůmové, Františky Plamínkové, Terezy Novákové a dalších.²²⁶

Po vzniku Československé republiky se Viková-Kunětická stala členkou revolučního Národního shromáždění a v dubnu roku 1920 členkou senátu za stranu národně-demokratickou. V této funkci prosazovala ochranu matek a dětí či například bojovala za zrušení ženského celibátu. V poválečném období byla označována za velkou političku, zejména proto, že na ni nebylo pohlíženo jako na sufražetku. Za své volební právo bojovala totiž především po boku mužů.²²⁷

²²² HECZKOVÁ, SVATOŇOVÁ. *Jus suffragii: Politické projevy Boženy Vikové-Kunětické z let 1890-1926*, str. 116.

²²³ Tamtéž, str. 14-15.

²²⁴ Tamtéž, str. 161.

²²⁵ Tamtéž, str. 14-15.

²²⁶ Tamtéž, str. 17-19.

²²⁷ Tamtéž.

5.2.3 Olga Stránská-Absolonová

Za Českou stranu pokrokovou vstoupila do politiky blízká spolupracovnice Tomáše Garrigua Masaryka a žena bojující za ženská práva a zlepšení sociálních podmínek Olga Stránská-Absolonová (1873-1927).

Její snahy o veřejné působení byly patrné v literární činnosti, kterou přispívala do ženských časopisů. Stala se členkou redakční rady *Ženského světa*, působila v časopise *Čas*, kde sledovala realistickou politiku Tomáše Garrigua Masaryka a významně se podílela na řešení tzv. ženské otázky.²²⁸ „*Ženská otázka se málokdy chápe jako lidská otázka. ... značí život žen, osobnost žen, snahy žen.*“²²⁹ Nějaký čas působila také v politice, po boku Masaryka, jehož Česká strana pokroková jmenovala Absolonovou členkou výkonného výboru strany, a to na sjezdu, který se konal 27. – 29. června 1908. Tímto krokem vešla ve známost jako „nová žena,“ která je vzdělaná, neutlačovaná a neustále se zdokonalující. Když do usnesení strany pronikla slova o rovnoprávnosti žen a mužů, myslela, že se konečně pohled na ženy v politice změní. Skutečnost ale byla jiná než teorie. Přestože se Masaryk usilovně snažil začlenit ženy do politiky, jeho spolupracovníci zůstávaly svými názory stále u konzervativních tradic. To způsobilo, že Absolonová se po třech letech svého působení ve straně vzdala své funkce v politice a začala se věnovat především roli žen v rodinách, kterou však neúnavně s politikou spojovala.²³⁰

Absolonová poukazovala na to, že muž a žena se v rodině musí doplňovat, oba musí být rovnocenným partnery, což bylo často přehlíženo. „*Žena neměla k muži jiných vztahů než pohlavních zcela dle starého názoru.*“²³¹ Nešlo o to snížit úlohu mužů, ženy požadovaly práva, ale i povinnosti. „*Feministky jeví se jako odpůrkyně mužů.*“²³² Absolonová však poukazovala na to, že to tak není, ženy se snaží s muži vyrovnat.²³³ Chtěla, aby byla péče o rodinu zahrnuta do

²²⁸ UHROVÁ. *České ženy známé a neznámé*, str. 126.

²²⁹ STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ. *Ženská otázka s hlediska pokrokového*, str. 3-5.

²³⁰ UHROVÁ. *České ženy známé a neznámé*, str. 127.

²³¹ STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ. *Ženská otázka s hlediska pokrokového*, str. 23.

²³² Tamtéž, str. 15.

²³³ Tamtéž, str. 19.

stranických programů politických stran, zejména do strany svobodomyšlné. Mateřství není jen osobní záležitostí a věcí rodiny, je také součástí veřejného zájmu. Díky Absolonové byl v roce 1914 založen spolek na *Ochranu matek a kojenců v Království českém*, jehož úkolem bylo organizovat a pečovat o nemajetné matky, zajistit jim ošetření a starat se o ně v době těhotenství, při porodu a zajišťovat výchovu kojenců. Nejednalo se o ženský spolek, vrcholné funkce zde zastávali muži, kteří však v ženě stále viděli pouhou „rodičku dětí.“ Po vzniku Československé republiky se spolek sloučil s *Ochranou matek a dětí* zaměřující se na rodiny s dětmi do šesti let. Po tomto sloučení vznikl spolek *Československá ochrana matek a dětí* se sídlem v Praze. Vznik tohoto spolku podpořila také Alice Masaryková, jejímuž působení bude věnována pozornost v kapitole 5.2.5. Spolek působil i po smrti Absolonové, kdy došlo ke spojení se *Zemským ústředím péče o mládež v Čechách* a stal se tak odborem státní instituce, který svoji činnost vykonával až do roku 1948.²³⁴ Olga Stránská-Absolonová se také zasloužila o zavedení *Dnu matek* a v letech 1923-1924 vedla měsíčník *Lada*.²³⁵

5.2.4 Augusta Rozsypalová

Za zlepšení sociální situace bojovala prostřednictvím Československé strany lidové také Augusta Rozsypalová (1857 - 1925), československá učitelka, politička a později také poslankyně Národního shromáždění.

Počátek život Rozsypalové nebyl snadný, její rodiče zemřeli, když jí bylo patnáct let, a tak se dostala do péče voršilek, které zajišťovaly její výchovu, nabídly jí stabilní zázemí a umožnily jí vzdělání. V roce 1875 vstoupila do kutnohorského voršilského konventu, kde přijala řádové jméno Marie Anna. Po získání dostatečného vzdělání, vyučovala v klášteře voršilek v Kutné Hoře. V roce 1880 se však rozhodla řád opustit, avšak prostředím voršilek byla ovlivněna po celý svůj život. Zůstala i nadále věrnou českou vlastenkou, k čemuž byla vedena, zůstala zbožnou, a jelikož se věnovala také literární

²³⁴ Sloučení se účastnila také Milada Horáková, členka správního výboru *Československé ochrany matek a dětí*. UHROVÁ. *České ženy známé a neznámé*, str. 134.

²³⁵ Tamtéž, str. 136-137.

činnosti, bylo vidět, že na svůj klášter v Kutné Hoře nikdy nezapomněla. Nadále pokračovala v profesi učitelky, od září 1880 vyučovala na blovické škole, kde se věnovala také ručním pracím, na které začaly chodit dívky z místní soukromé židovské školy. V roce 1912 přešla na obecnou dívčí školu ve východním obvodu v Plzni, která ji přijala velmi pozitivně.²³⁶ Mezi lety 1920-1923 redigovala katolický časopis *Žena*, do kterého přispívala svými povídkami, často vlasteneckými a mravoučnými.²³⁷

Rozsypalová se do veřejného dění zapsala také svými proslovy, které měly mnohdy charakter politického vystoupení. Vystupovala proti dobovým proudům i proti názorům mnohých jejích vrstevníků z řad křesťansko-sociálního hnutí, které radily ženu především do rodiny a přisuzovaly jí pouze činnost „strážkyně rodinného krbu,“ která se má vyvarovat veřejného působení. Větší bojovnost získaly její projevy na konci devadesátých let devatenáctého století, kdy tvrdě argumentovala proti podřízenosti ženy. Volala po získání nových možností pro ženy, které se musí žít samy, po právu na vysokoškolské vzdělání, ačkoliv ho sama neměla, po možnosti být účastna v zákonodárných sborech. Zmiňovala se také o zavedení branné povinnosti pro ženy, což by jim v případě války umožnilo působit v ošetrovatelských sborech. Za jednotící prvek společnosti považovala zbožnost, která překlenuje sociální rozdíly i dokáže vyřešit „ženskou a mužskou otázku.“²³⁸ Když se v roce 1897 konal první sjezd československých žen v čele s Terezou Novákovou, zdálo se Rozsypalové, že ženy středních vrstev se často přiklání k humanitě a vzdělání, ale k náboženství se příliš nepřiklání. Augusta Rozsypalová volala po pěstování aktivního ducha, radila ženám, aby z domácích prací ušetřily nějaký čas, a večer zašly na poučnou přednášku. Na přelomu století vznikl *Svaz katolických ženských spolků*, v jehož

²³⁶ MACKOVÁ. *Z jeptišky poslankyní*, str. 115-119.

²³⁷ Mezi její povídky patřily např.: *Ella, Českým dcerám, čtvero povídek, Lidunka, Před svátky a po svátcích, Babiččin svátek*. V poslední jmenované povídce odkazuje k Boženě Němcové. MACKOVÁ, *Z jeptišky poslankyní*, str. 128-129.

²³⁸ Tamtéž, str. 129-130.

čele stanula.²³⁹ Mezi vlastenectvím a katolickou zbožností neviděla žádnou překážku.²⁴⁰

Po vzniku Československé republiky se Rozsypalové otevřelo nové pole působnosti, a to přímo v Národním shromáždění, do kterého byla zvolena dne 25. dubna 1920²⁴¹ jako poslankyně za Československou stranu lidovou.²⁴² Ocitla se tak ve společnosti dalších čtrnácti poslankyň z různých politických stran. Ve svých šedesáti třech letech se stala průkopnicí působení žen na parlamentní půdě. V letech 1920-1925 působila jako členka kulturního, rozpočtového, sociálního a zdravotního výboru.²⁴³ Před poslaneckou sněmovnou se snažila prosadit zákaz podávání alkoholu mladistvým (r. 1922), či hovořila o nutnosti organizace odborných škol pro ženská povolání (r. 1923). V letech 1924 a 1925 diskutovala také o státním rozpočtu.²⁴⁴ Mezi neaktivnější v Národním shromáždění nepatřila, její aktivity se odehrávaly povětšinou jinou formou. Aktivně působila také v boji proti legalizaci umělého přerušování těhotenství. V době meziválečného Československa byla jedinou poslankyní i senátorkou zvolenou za lidovou stranu.²⁴⁵

Od roku 1921 stála Augusta Rozsypalová v čele Svazu katolických ženských spolků, který usiloval mimo jiné o svatořečení Anežky České, což lze považovat za především Rozsypalové iniciativu. Veškerá její činnost byla ukončena dne 23. listopadu 1925, kdy v Praze zemřela. Její pohřeb v Břevnově vystrojil klub katolických poslanců.²⁴⁶

²³⁹ UHROVÁ. *Augusta Rozsypalová se senátorského slibu nedočkala* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <<http://www.krasnapani.cz/casopis-krasna/clanky-online/osobnosti-a-rozhovory/435>>.

²⁴⁰ Za české ženské zbožné vlastenky považovala také ženy z vladařského rodu - Ludmilu, Mladu, Anežku a jiné. MACKOVÁ. *Z jeptišky poslankyní*, str. 130.

²⁴¹ Národní shromáždění republiky Československé. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08].

Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3544&org=295>>.

²⁴² Strana měla druhý nejhorší poměr mužů a žen poslanců. Nejlepší byla situace u národních socialistů a národních demokratů, dále stáli němečtí sociální demokraté, s odstupem za nimi stáli čeští komunisté a čeští sociální demokraté. MACKOVÁ. *Z jeptišky poslankyní*, str. 131.

²⁴³ Tamtéž, str. 133.

²⁴⁴ Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08].

Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/rc.htm>>.

²⁴⁵ MACKOVÁ. *Z jeptišky poslankyní*, str. 132-133.

²⁴⁶ Tamtéž, str. 134-135.

5.2.5 Alice Masaryková

Pro dokreslení situace ve společnosti na přelomu devatenáctého a dvacátého století jsou krátce zmíněny snahy dcery prezidenta první Československé republiky Alice Masarykové (1879 – 1966), která jako jediná ze čtyř Masarykových dětí vystudovala univerzitu, v roce 1904 promovala jako první česká doktorka z oboru historie.²⁴⁷

Masaryková patřila mezi jednu ze čtyř vysokoškolsky vzdělaných žen a jednu ze tří žen s akademickým titulem v meziválečném československém parlamentu. Věnovala se učitelské činnosti na dívčím lyceu, během války se účastnila domácího odboje. Po válce zastupovala Slovensko v Národním shromáždění, byla také členkou různých humanitárních spolků.²⁴⁸ „*Mír není odpočinek, mír je aktivita.*“²⁴⁹ S tímto tvrzením dvacet let předsedala Československému červenému kříži, snažila se o zajištění prevence, vychovávat lidi k hygieně, péči o zdraví, atd. Díky Masarykové vyjely v první polovině dvacátých let do ulic záchranné vozy Praga a Ford, a také sanitní vlak pro zdravotní semináře.²⁵⁰

PhDr. Alice Masaryková se stala první ženou, která přednesla souvislý projev na plénu parlamentu. Stalo se tak na patnácté schůzi dne 10. ledna 1919 k programovému prohlášení vlády. Masaryková se v tomto projevu věnovala problematice sociální, zejména upozorňovala na potřebu zřízení nových sirotčinců, útulků pro děti nemocné, opuštěné.²⁵¹ Projev Masarykové nebyl dlouhý, dbala na to, aby neřečnila²⁵² a snažila se vysvětlit parlamentu situaci, která za jeho zdmi panuje. Odkazovala na jednotlivé případy, se kterými se denně setkává – děti zubožené, nemocné, osamělé, které není kam umístit. Apelovala proto na parlament, aby souhlasil se zřízením několika nových útulků

²⁴⁷ UHROVÁ. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*, str. 39.

²⁴⁸ MUSILOVÁ. *Z ženského pohledu*, str. 107-108.

²⁴⁹ UHROVÁ. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*, str. 41.

²⁵⁰ Tamtéž, str. 41-42.

²⁵¹ Těšnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 15. schůze. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>>.

²⁵² V této chvíli se ozvala z pléna Františka Zeminová se slovy: „*To jest právo a povinnost! Proto jste zvolena, abyste mluvila!*“ Těšnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 15. schůze. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>>.

pro tyto děti. Její projev byl přijat kladně a již při nástupu k rozmluvě se setkala s velkým potleskem.²⁵³

Závěrem k této kapitole lze říci, že vstup žen na politickou scénu provázely nejrůznější překážky. Česká konzervativní společnost neviděla či nechtěla vidět možný přínos žen po vstupu do této oblasti. Mnozí odpůrci této myšlenky, a to jak z řad mužů, tak také z řad žen, stále radily ženy do role matky a manželky. Nalezli se však i tací, kteří svými pokrokovými názory pomohli k faktickému zrovnoprávnění obou pohlaví. Z již zmíněného je patrné, že největší podíl na uzákonění rovnosti v oblasti politiky měl Tomáš Garrigue Masaryk, který tento požadavek zařadil do první československé ústavy. Druhá část této kapitoly byla věnována příspěvkům jednotlivých významných žen, které se svými činy zapsaly do historie politického života.

²⁵³ VOŠAHLÍKOVÁ. MARTÍNEK. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, str. 94.

6 Závěr

Cílem mé práce bylo vyzdvihnout a zmapovat snahy českých žen o pronikání do veřejného života v době přelomu devatenáctého a dvacátého století. Dle mého názoru se mi za pomoci dochovaných dobových materiálů a později zpracované literatury k této problematice podařilo vytyčeného cíle dosáhnout. Zároveň jsem se během psaní práce postupně utvrzovala v názoru, že veřejnosti je tzv. ženská otázka vzdálená, mnozí si pod pojmem *feminismus* představují ideologický směr zaměřený především proti mužům, a skrytou snahu literátů druhé poloviny devatenáctého století, o volání po aktivitě a probuzení ženské poloviny národa, většina nevnímá. Nejprve jsem se zaměřila na rozbor tehdejší společenské situace a její pohled na ženy obecně. Zmíněná tvrzení jsem dokládala odkazy na jednotlivé zákony, které ženu stavěly na úroveň dětí či na literární tvorbu, která tuto situaci dokreslovala. Revoluční rok 1848 s sebou však přinesl mnohé změny. V této době se začala utvářet moderní občanská společnost, která toužila po změně dosavadního stavu, a právě v této době se první aktivistky zapojily do veřejného dění. Nejdůležitějším krokem ke změně byl požadavek vzdělání, díky kterému se mohly ženy lépe prosadit na trhu práce. V české společnosti se začala zvyšovat životní úroveň a docházelo k organizování nejrůznějších ženských seskupení věnující se osvětové činnosti. Důležitou úlohu v této otázce hrály také přicházející informace ze západu, kterými se společnost nechala mnohdy inspirovat. Postupující proces demokratizace nebylo možné zastavit.

Dle Horské bylo období první republiky „*dodnes nepřekonaným „zlatým věkem“ feminismu v Čechách.*“²⁵⁴ V této době měly studované ženy více času na svůj rozvoj, účast ve spolcích, pronikaly do lépe placených zaměstnání, mohly cestovat. Vdané ženy se také začaly více věnovat společenskému životu, jelikož už jejich hlavní náplní života nebyla pouze péče o děti a domácnost, jako dříve. Hlavou nově vzniklého státu se stal prezident podporující úplnou rovnost žen ve společnosti i rodině. Senát, parlament, městské rady a politické strany obsadily také ženy, které byly nyní ceněny stejně jako muži. Celkový počet žen

²⁵⁴ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 116.

v politice nebyl velký, ze 147 poslanců v Radě hlavního města Prahy bylo v letech 1918 - 1938 žen pouze čtrnáct, přesto se některým do dějin politiky podařilo zapsat.²⁵⁵ Tento stav však narušil vznik druhé republiky, která se snažila ženy opět srazit a feministická hnutí se již nemohla dále rozvíjet.²⁵⁶ *Ženská národní rada* ukončila svoji činnost již v roce 1942. Mnoho vůdčích osobností bylo uvězněno, popraveno či emigrovalo. Přesto se některé aktivistky nevzdávaly a snažily se opět obnovit hnutí, ve kterých se zaměřovaly především na odstranění stále přetrvávajících nerovností mezi pohlavími. „*Argumentačně vycházely z rovnosti pohlaví v odbojové činnosti a v totálním nasazení během druhé světové války, kdy ženy byly vystaveny stejnému riziku, obtížím a utrpení jako muži.*“²⁵⁷ Znovu se začalo hovořit o kolektivních zařízeních, jelikož „osvobození“ žen od domácích prací považovalo mnoho aktivistek za základní podmínku řešení tohoto problému. Komunistický převrat v únoru 1948 však učinil konec nadějím na dovršení ženské emancipace. Milada Horáková, která se stala obětí zinscenovaného politického procesu, byla odvolána z funkce předsedkyně *Ženské národní rady*.²⁵⁸ Tento režim přišel s názorem, že ve společnosti osvobozené od vykořisťování nebude potřeba o rovnost bojovat, bude nastolena automaticky.²⁵⁹

Česká společnost byla ve své historii ovlivněna mnoha významnými událostmi, které ji nepochybně formovaly. Aktivity žen byly v průběhu let zakazovány, utlumovány, zamlčovány, ale díky odhodlaným jedincům z řad mužů i žen nikdy z naší společnosti nezmizely.

²⁵⁵ HORSKÁ. Jak vznikala žena politická (zvláště ta česká), str. 202.

²⁵⁶ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 115-117.

²⁵⁷ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 24.

²⁵⁸ HORSKÁ. *Naše prababičky feministky*, str. 111-114.

²⁵⁹ BAHENSKÁ, HECZKOVÁ, MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!*, str. 23-25.

7 Použitá literatura

7.1 Tištěné zdroje

1. BAHENSKÁ, Marie. HECZKOVÁ, Libuše. MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha : Masarykův ústav, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.
2. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách : dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.
3. BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. Praha : Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-620-6.
4. BROKLOVÁ, Eva. *První československá ústava : Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. ISBN 80-85270-08-0.
5. HECZKOVÁ, Libuše. SVATOŇOVÁ, Kateřina. *Jus Suffragii. Politické projevy Boženy Víkové-Kunětické z let 1890 – 1926*. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 2012. ISBN 978-80-86142-40-1.
6. HOMOLOVÁ, Marie, březen 2012. Žena lékařkou? Těžko, vždyť má lehčí mozek. *Víkend Dnes*. Praha : MaFra, str. 11. ISSN 1210-1168.
7. HORSKÁ, Pavla. Jak vznikala žena politická (zvláště ta česká). In: VODÁKOVÁ, Alena. VODÁKOVÁ, Olga. *Rod ženský : kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, str. 202-203. ISBN 80-86429-18-0.
8. HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha : Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.
9. HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk : myslitel a státník*. Karviná : Paris, 2007. ISBN 978-80-903817-5-9.
10. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Ženská otázka česká. Epištoly svobody*. Praha : Edv. Grégr, 1881.

11. LUŽICKÁ, Věnceslava. *Lada*. Mladá Boleslav : Karel Vačlena, 1891.
12. MACKOVÁ, Marie. Z jeptišky poslankyní: Augusta Rozsypalová. In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. MARTÍNEK, Jiří. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha : Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-164-4.
13. MASARYK, Tomáš Garrigue. *České mládeži*. Brno : Vydavat. odbor Ústřed. spolku učitel. na Moravě a ve Slezsku, 1922.
14. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*. Praha : B. Kočí, 1925.
15. MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. Hradec Králové : VEDUTA, 2007. ISBN 978-80-86829-31-9.
16. NÁPRSTEK, Vojtěch. *Památník třicetileté činnosti bývalého Amerického klubu dam v Praze (1865-1895) jež založil V. Náprstek*. Praha : V. Náprstek, 1896.
17. NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy 19. století*. Praha : Janua, 1999. ISBN 902622-2-8.
18. PLAMÍNKOVÁ, Františka. *Masaryk a ženy*. Díl 1. : sborník k 80. narozeninám prvního presidenta republiky Československé T. G. Masaryka. Praha : Ženská národní rada, 1930.
19. POKORNÁ, Magdaléna. Starost rodiny o památku Boženy Němcové. In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. MARTÍNEK, Jiří. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha : Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-164-4.
20. RIEGER, František Ladislav. *Slovník naučný*. Díl 10., W-Nyström (v 1. doplňku). Praha : I. L. Kober, 1873.
21. SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha : Paseka, 2004. ISBN 80-7185-679-7.

22. SOUČEK, Stanislav. Hospodyně na slovíčko! In: Kol. autorů. *Božena Němcová : sborník statí o jejím životě a díle*. Praha : Emil Šolc, 1912, str. 166-172.
23. STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ, Olga. *Ženská otázka s hlediska pokrokového*. Brno : Ženská Revue, 1909.
24. UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Praha : Eva Uhrová, 2012. ISBN 978-80-260-3152-9.
25. UHROVÁ, Eva. *České ženy známé a neznámé*. Praha : Eva Uhrová, 2008. ISBN 978-80-254-3002-6.
26. UHROVÁ, Eva. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*. Praha : Krásná paní, 2009. ISBN 978-80-86713-55-7.
27. VALDROVÁ, Jana Decarli. *ABC feminismu*. Brno : Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
28. VOJÁČEK, Ladislav. a spol. *Proměny soukromého práva. Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB*. Brno : Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5613-8.
29. VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. MARTÍNEK, Jiří. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha : Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-164-4.
30. WALLEROVÁ, Radka. Anna Honzáková. První lékařka, která směla léčit. *Ona Dnes*. Časopis o ženách, jaké opravdu jsou. Říjen 2012. Praha : Anděl Media Centrum, č. 40, str. 32-33. ISSN 1210-1168.
31. WIEDERMANNOVÁ-MOTYČKOVÁ, Zdenka. *Ženská Revue*. Král. Pole u Brna : Wiedermannová-Motyčková, 1910.

7.2 Internetové zdroje

1. KOUSALÍKOVÁ, Marie. *První dívčí gymnázium Minerva oslavilo 120 let od svého založení* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <http://www.praha.eu/jnp/cz/home/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/prvni_divci_gymnazium_minerva_oslavilo.html>.
2. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní názor na ženu* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/37521.html>>.
3. *Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925*. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/rc.htm>>.
4. *Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925*. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>>.
5. *Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925*. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns//rejstrik/jmenny/z.htm>>.
6. *Národní shromáždění republiky Československé*. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3544&org=295>>.
7. *Obecný zákoník občanský 946/1811 Sb. z. s. ze dne 1. června 1811* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.vakobobri.cz/e107_files/public/agbg_1933.pdf>.
8. *Těsнопisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 16. schůze*. Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016003.htm>>.

9. *Těsnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 16. schůze.* Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016004.htm>>.
10. *Těsnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 15. schůze.* Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>>.
11. *Těsnopisecké zprávy Revolučního národního shromáždění 1918-1920, 15. schůze.* Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>>.
12. UHROVÁ, Eva. *Augusta Rozsypalová se senátorského slibu nedočkala* [online]. [cit. 2013-01-26]. Dostupné z: <<http://www.krasnapani.cz/casopis-krasna/clanky-online/osobnosti-a-rozhovory/435>>.
13. *Washingtonská deklarace z 18. října 1918* [online]. [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <<http://blisty.cz/art/20262.html>>.
14. *Zákon č. 320/1919 Sb. Národního shromáždění, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství* [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm>>.
15. *Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.* Digitální archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR Praha [online]. [cit. 2013-01-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

8 Resumé

The theme of my diploma thesis is *The role of women in Bohemia from mid 19th to mid 20th century*. I have chosen this topic because it is a point of my interest. I am also of the opinion that today's society does not know much about the women's question, so it is therefore beneficial to refresh it. The aim of my thesis is to map the social situation in Bohemia from the mid 19th century to roughly mid 20th century. The greatest attention was devoted to women and their efforts to have influence in society. I divide my diploma thesis into two time-following parts.

The first part focuses on the first activists who have led women to change their position via their literary works. Traditionally, women were seen as mothers and wives whose main responsibility was home care. Over the time, as the modern society began to shape, the need to ensure education for girls was growing, through which they could also reach a better position in the society. At the same time, this also made it possible for women to apply for the same jobs as men did. With the requirement of education the women's groups were founded, the activities of which were described in women's magazines. Separate chapters of the thesis are devoted to these social groups and magazines.

In the second part of my thesis, I focused on the next elevation level of Bohemian women in public, through entry into politics. With the establishment of the Czechoslovakia and thanks to the significant assistance by its first president, Tomas Garrigue Masaryk, women were granted the right to vote the first time in history. Women were thus able to formally participate in the political life. I have concentrated in the thesis on the major political parties and their view of women in politics. The Czech society was very conservative, so it took a long time for a woman in politics to win true respect for her words.

9 Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Časopis *Lada*
- Příloha č. 2 – Časopis *Ženská Revue*
- Příloha č. 3 – Deník *Amerického klubu dam*
- Příloha č. 4 – Seznam členů *Amerického klubu dam*

Příloha č. 1 Časopis *Lada*

L A D A.

REDAKTORKA

VĚNCESLAVA LUŽICKÁ.

ROČNÍK 1891.

V MLADÉ BOLESLAVI.
NAKLADATEL KAREL VAČLENA, KNIHKUPEC.
Redigováno za odpovědnosti nakladatelovy.

OBSAH.

Básně.

Pesná o lidské touze. Jaroslav Vrchlický, čís. 1, str. 2.
Novému roku. Gabriela Baťová-Moravská, čís. 1, str. 4.
Z básni A. Heyduka: Mráz, Zapomenuto, Já šťasten byl, Vzpomínka za mou de-
račkou. Čís. 2, str. 9.
Na ledu. Jos. Vrbata, čís. 3, str. 20.
Z básni Aug. Rozsypalové: Má duše změnila se celá, Ortel, č. 4, str. 25.
Plesové motvy. Gabr. Baťová, č. 4, str. 25.
Z básni Jos. Vrtaty: Slatké nemysly, Vážné pravdy, č. 5, str. 33.
V lese. T. Polabská, č. 6, str. 44.
Jarou den. V. Cerný, č. 6, str. 44.
Z „Nozohých versů“ F. P. Poděbrádkého: Štěstí, Neštěstí, č. 7, str. 49.
Z jarních spásů Jos. Vrtaty: Je jaro zas, Na jaře, Zda není snem, Čím to? Sny
a touhy, č. 8, str. 57.
Zlatý můj. Gabr. Baťová-Moravská, č. 9, str. 68.
Jablonoce květy. Píseň scutelní. Jar. Vrchlický, č. 10, str. 73.
Nadí co není. Adolf Heyduk, č. 10, str. 73.
Na čerstvém vzduchu. Jos. Vrbata, č. 11, str. 84.
Sněžný vězeň. Gabr. Baťová-Moravská, č. 12, str. 89, č. 13, str. 97.
Ježou nezvě! Chudý bohatec. Března Janderova, č. 13, str. 100.
V jamotník. Jar. Herda, č. 13, str. 100.
Přijde to samo. Aug. Rozsypalová, č. 14, str. 108.
Partie sácha. Karel B. Hájek, č. 15, str. 116.
Na čerstvém vzduchu. Jos. Vrbata, č. 15, str. 121.
Vzpomínka. Jos. Vrbata, č. 16, str. 121.
Páně vzácné krásy. Gabr. Baťová-Moravská, č. 16, str. 124.
Mé raší. Týš Jar. Herda, č. 17, str. 132.
U večer. B. Vanovský, č. 18, str. 140.
Nová králová. V. Cerný, č. 19, str. 148.
Když tak u rázů stím a sám. J. Klement, č. 20, str. 156.
Na podzim. Jos. Vrbata, č. 21, str. 164.
Srdce matky. Teri Polabská, č. 21, str. 164.
Když listi padá. Jos. Vrbata, č. 22, str. 169.
Orlíčky. Mořanka B. Klimšová, č. 22, str. 172.
Vězeň podzemní. Anast. Použilová, č. 23, str. 180.
Vánoce. Gabriela Baťová-Moravská, čís. 24, str. 185.
Mýšlenky. A. Rozsypalová, čís. 24, str. 188.
Z básni Jos. Vrtaty: Olázka, V co věřit? čís. 24, str. 188.

Romány, povídky a črty.

Tajemství bílého dvorce. Roman V. Lužický čís. 1, str. 2, č. 2, str. 9, č. 3, str. 17,
č. 4, str. 25, č. 5, str. 33, č. 6, str. 41, č. 7, str. 49, č. 8, str. 57, č. 9, str. 65,
č. 10, str. 73, č. 11, str. 81, č. 12, str. 89, č. 13, str. 97, č. 14, str. 105, č. 15,
str. 113, č. 16, str. 121, č. 17, str. 129, č. 18, str. 137, č. 19, str. 145, č. 20,
str. 153, č. 21, str. 162, č. 22, str. 169, č. 23, str. 177, č. 24, str. 185.
Novoroční sen. Napsala Husová, č. 1, str. 4, č. 2, str. 12.
Juleka Naříll J. Květenký, čís. 2, str. 12.
Zda se vrátí. Pastel od Marie Potocké, č. 3, str. 20.
Mukoví kráť. Drobotinka od Boženy Štorkové, č. 4, str. 28.
Lidka. Na ledě. Píseň Vojtěcha Havlíčkova, č. 5, str. 36.
Přední hvězdy. Napsala B. Mellanova, č. 6, str. 44, č. 7, str. 52, č. 8, str. 61.
Příběhové dítě. Povídka od Jozy Kal vské, č. 7, str. 50, č. 8, str. 58, č. 10, str.
78, č. 11, str. 84, č. 12, str. 90, č. 13, str. 98, č. 14, str. 108, č. 17, str. 132,
č. 19, str. 148, č. 21, str. 164, č. 23, str. 180.
Poesie v prose. Napsala Vojt. Havlíčkova, č. 8, str. 60, č. 10, str. 76, č. 16, str. 124.
U kapličky. Napsala G. Baťová-Moravská, č. 8, str. 60.
Tatuliček vzpomínka. Č. 9, str. 68.
Lužička. Píseň Václava Hradeckého, č. 10, str. 76.
Šarmohorská hvězda. Novellka č. 11, str. 84, č. 12, str. 92.
Květinové báje: Růže Panny Marie. Marina Potočká č. 13, str. 100.
Ne jediná! Aug. Rozsypalová č. 14, str. 108.
Z maloměstského ozvěny. Črta od Anny Husové, č. 15, str. 116.
Pro pohrátky. Karel Zákoucký, č. 18, str. 140.
Pata Morjána. Napsala Vojtěcha Havlíčkova č. 20, str. 156, č. 21, str. 164.
Poslední dusičková svíce. Napsala Marina Potočká, č. 21, str. 161.
Kdo byl pánem z štěstí? Z divokých pověr od Anny Husové čís. 22, str. 172,
č. 24, str. 187.
Štěstírecerčí sen. Napsala Irma Nellova, č. 24, str. 188.
Seice shasla. Napsala Marina Potočká, č. 24, str. 186.

Clánky poučné, zábavné a příležitostné.

Na prahu nového ročníku „Lady“ č. 1, str. 1.
Neco z mých studií o George Sandové. Napsala Sofie Podlipská, čís. 1, str. 3, č. 2,
str. 11, č. 3, str. 18, č. 5, str. 34, č. 7, str. 51, č. 9, str. 67, č. 10, str. 74,
č. 11, str. 99, č. 16, str. 124, č. 18, str. 138, č. 22, str. 170, č. 23, str. 180,
č. 24, str. 187.
Po vřátku. List šestý. Listy dobré babičky k provdané vnučce, čís. 3, str. 11,
č. 4, str. 27.
List sedmý. č. 9, str. 66, č. 11, str. 83, č. 16, str. 115, č. 17, str. 131.
Praten. Z bulhářsko-ruského národopisu podává Fr. Rehoř, čís. 2, str. 13, č. 4, str. 29.
Caryjské jezero. Napsala Bohuslava Kecková, čís. 2, str. 13, č. 4, str. 27, č. 7,
str. 61, č. 9, str. 67, č. 11, str. 83, č. 13, str. 99.
Moravská ornamentika. Píseň Jan Janča, č. 4, str. 27, č. 6, str. 45, č. 8, str. 61,
č. 10, str. 78, č. 16, str. 115.
Falshonocní scátky. Seřadila K. Škr., č. 6, str. 43.
Srbské obrázky. Lustr sestavila P. Feložil Rausar, č. 6, str. 45, č. 7, str. 52.
U večer. Píseň J. Rausar, č. 10, str. 74, č. 14, str. 108.
U večer. Marina Potočká, č. 10, str. 78, č. 11, str. 86, č. 13, str. 100,
116, č. 17, str. 131, č. 19, str. 148.

Odezdnání praporek „Slavie“, č. 11, str. 86.
Městský chudobinec u sv. Bartoloměje na Novém Městě v Praze, č. 11, str. 86,
č. 17, str. 131.
Šlechtná dobrodělka česká, č. 13, str. 99.
Dvě slovacská gymnasia pro dívky. Píseň prof. M. F., č. 14, str. 106, č. 16, str. 122,
č. 18, str. 139, č. 20, str. 164.
Šibřky českého přímyslového muzea, č. 20, str. 155.
Vánoční dunka. Píseň Sofie Podlipské, č. 24, str. 186.
Při ukončení třetího ročníku „Lady“, č. 24, str. 192.

Zdravotnictví.

Zubospráva. Podává Dr. Karel Wachsmann, č. 10, str. 75, č. 12, str. 91, č. 16,
str. 123, č. 23, str. 179.

Vynikající ženy.

Maličky, č. 3, str. 19.
Johana z Rozmítálu, č. 5, str. 35, č. 8, str. 59, č. 10, str. 75, č. 13, str. 91,
č. 14, str. 107, č. 16, str. 123, č. 19, str. 147, č. 22, str. 171, č. 23, str. 179.

Literatura a umění.

Začarování a zužitkování večerého ovoce a zeleniny v domácnosti. Sepsal Čeněk
Vorlíček, č. 2, str. 14, č. 5, str. 38.
Dobrá rada. Ohraz ze žvota od V. Kozmáka, č. 4, str. 29.
Ze života pro život. Napsal K. Zákoucký, č. 6, str. 45.

Z vlastní a ciziny.

Drobné zprávy. Č. 3, str. 21, č. 14, str. 107, č. 21, str. 163, č. 24, str. 184.
Pani Marie Riegerová. Společ. Kovačská. Společ. „Ochrana opuštěných a zane-
blaných dětí.“ Píseň. Č. 8, str. 62.
Praporek „Slavie“. K ženské otázce. Na ochranu křivčinných. Petice nepřecných
žen. Průmyslné kuchařkami. Č. 10, str. 77.

Zprávy spolkové.

Ženský spolek v Srbském Bělehradě. Čís. 1, str. 5.
Spolek „Domácnost“. Č. 4, str. 30.
Z Ústí nad Orlicí. Č. 11, str. 87.

Dopisy.

Z Kroměříže. Božena Marešová. Č. 8, str. 61.

Aforismy.

Aforismy o ženách. Č. 1, str. 4.
Aforismy Sofie Podlipské. Č. 2, str. 11, č. 6, str. 43, č. 8, str. 61, č. 15, str. 117,
č. 17, str. 132, č. 19, str. 150, č. 20, str. 156.
Zaváté lupeny. Č. 4, str. 29, č. 7, str. 51, č. 8, str. 60, č. 10, str. 76, č. 11,
82, č. 13, str. 92, č. 23, str. 180, č. 24, str. 187.
Aforismy. Č. 5, str. 36, č. 18, str. 138.
Zrnka pravdy. Č. 8, str. 61.
Z hlubin srdce a mysli. Podává M. T. Č. 23, str. 178.

Rozmanitosti.

Kosmetika. Sestavila B. M. Č. 1, str. 5, č. 6, str. 47, č. 7, str. 55, č. 8,
č. 9, str. 71, č. 10, str. 80, č. 15, str. 119, č. 16, str. 127, č. 17, str. 138,
str. 159, č. 22, str. 175, č. 24, str. 191.
Pes, který sám sebe klamal. B. Klimšová. Č. 6, str. 47.
Význam prstenů na prstech. Č. 7, str. 55.
Anděl. Č. 9, str. 71.
Čínský způsob zachování vejce. Č. 9, str. 71.
Co ženám sluší a ne sluší. Křivčinná výzdoba úborů. Č. 10, str. 80, č. 12, str. 91,
č. 15, str. 119.
Věrní vlasů. Zofie G. Č. 13, str. 103.
Neuplynulý úspěch. X. Č. 16, str. 127.
Drobtiny. Č. 16, str. 127.
Perle. Č. 17, str. 135.
Šedý dar Svatováclavský. Č. 18, str. 144.
Dotazy a odpovědi. Čís. 1, str. 6, č. 3, str. 22, č. 4, str. 30, č. 5, str. 39, č. 6,
str. 47, č. 7, str. 55, č. 8, str. 63, č. 10, str. 80, č. 11, str. 87, č. 13, str. 103,
č. 15, str. 118, č. 17, str. 134, č. 18, str. 144, č. 20, str. 159, č. 22, str. 175.

Všeobecná zemská jubilejní výstava v Praze.

Na výstavě. Č. 9, str. 69.
Zahájení zemské jubilejní výstavy v Praze. Č. 10, str. 77.
Slavnost zahájení dne 15. května. Č. 11, str. 85.
Přední procházka výstavou. Výstava drůbeže. V pavilonu loveckém a les-
č. 12, str. 93.
Druhá procházka výstavou. Česká chalupa. — U českého lva. — Hudba
při průmyslového paláce pod korunou svatováclavskou. Č. 13, str. 103.

SPOLKOVÉ ZPRÁVY.

„Ženský spolek“ v Srbském Bělehradě.

Bělehradský „ženský spolek“ uspořádal ku konci listopadu velký koncert, při němž účinkovala známá virtuoska na piano sl. Sidonie Iljičova, pí. Beckmanova, operní zpěvačka, pí. Grgurová, člen nář. divadla a bělehradský zpěvácký spolek. Program byl velice zajímavý a vydatil se skvěle. Večirek byl tím zajímavějším, ana se ho zúčastnila královna Natalie, a protektorka spolku. Po deváté hodině objevila se tato ve průvodu dvorní dámy, sl. Bogičevićové, dcery generala Bogičeviče, ve dvoraně a

za zvuku hudby, jež hrála srbskou hymnu, provázena jsou pozdravem všech přítomných, kráča královna k připravenému již křeslu, nad níž skvěla se podobizna její a který zdoben byl exotickými květinami, kde usedla.

Na to začal koncert. Jednotlivá čísla vyslechla královna s neobyčejnou pozorností. — Po ukončení koncertu nastala »sigranka« (tanec). Královna zdržela se v sále neobyčejně dlouho, do půl druhé, čekajíc stále na velký mazur, který má zvláště ráda a který, dokud odbyvaly se ještě dvorní plesy v »konaku« (paláci) v

lepších časech, s obzvláštní horlivostí pěstovala; po něm odešla. Při odchodu obecenstvo povstalo a klonic se vznesené paní, provázelo ji láskyplnými pohledy.

Královna Natalie oblečena byla v černý, jednoduchý, ale velice vkusně zhotovený šat, který jí velmi krásně slušel. Účes měla hladký, jak vidno často na její podobizně. Černý, havraní vlas, jiskrné oko, něžná tvář, dodávaly vznesené paní imponující a významnosti, která po tolikých duševních bojích, zachovala si klid a vážnost.

L. J. Roušar.

ČESKÁ DOMÁCNOST.

České kuchyně,

jaké byly a jak se vařilo.

Podává B. V. D.—Lopa.

„Ne vždycky zajisté hodí se sprýmování a kunstové ne vždycky jsou příjemní.“

Rvačovský.

Každý člověk hledí něco zvědět o svých slavných předcích, snad tudíž i Vy, spanilomyslné čtenářky, byste rády zvěděly o činnosti tech, jež Vás na důležitém Vašem místě panovníckém — Vašem útulném prestolu u domácího krbu — předcházely.

Popřejte tedy spanilomyslné, na okamžik sluchu některým zajímavým zvěstem ze zaslých českých dob o ženách v kuchyni, o hostinách a o kuchyňském nářadí a nádobách při hostinách potřebovaných. Podotýkám ovšem, že mnohé o tomto tematu bylo po různu uvedeno a že i můj příspěvek k této věci není veden v jakémkoli snad systému, nýbrž vypočítán pouze, aby Vás, spanilomyslné čtenářky, poučné pobavil. Tolik jakožto předmluvu!

Chci především připomenouti, že, jako dnes, tak i druhy ozývaly se výstrážné hlasy proti pochybenému směru vychování mladých dám, více si kroje, než hospodaření všimajících. Rikávají nám, mladým optimistům staří pessimisté: »Ach, dříve, to bývalo všude více morálky dbáno, jak my jsme byli vychováni;« ale z uvedeného i z jiných důvodů často a mnohde uvážených možno souditi, že vidějí teď svůj mladý život v příliš jasných barvách a mládí naše že v očích jejich stihá stále chmurný, těžký stín lehkomyšlnosti, nebezpečnosti, nepředložnosti a bůh ví, čeho ještě. Starý český »poeta laureatus« (ověněný básník) Lomnický z Budče, jehož sám král Rudolf II. na básníka korunoval, líčí, jak pry chovají se ženy k mužů, jenž — nešťastník — samojediný do dámské četné společnosti se dostal. Zpívá o tom ve verších, jež ne zrovna něžnými a skvostnými nazvati možno.

Když korunovaný versotepce svou roztržitou návštěvu v dámské společnosti drasticky a velice živými barvami byl vylíčil, mluví dále seriosně a opravdově o tom, čemu se děvče hlavně učiti má:

»a necht pobejvá v kuchyni;
když bude svou hospodyní,
bude umět kuchařiti,
hracha, zelí navařiti,
někdy napěci i chleba,
udělati, co potřeba.

A když matka nevede dceru ke kuchyni a neučí ji hospodařiti,

»potom jí muž dává tušit,
rodicům vinnu přičítá,
a to jí pak vždy vycítá.«

Však ještě tato napomenutí nebyla Lomnickému dostatečnými, musil ještě děvčata napomenouti, jak mají vařiti. Má se snad česká dívka

(respective žena) sháněti po cizích nečeských jídlech, tak jako to bohužel stále více a více se jevílo hlavně při měšťanském stavu u kroje? Nikolí.

»Nech jini stůl hojný mají,
po vlásku krmě jídají,
ty po česku skrovně,
jak máš předkové rovně.«

A dále udává rozmarné celé menu prostého, záživného oběda:

»cybularum, pečenarum,
salátu at jest per parum
vytří sobě hovězinou,
ne vždycky oběd s vyzinou.«

(Přihléž dále.)

Květiny v bytu.

Z dějin a kultury kamelie.

Vlastenkám květin milovníkům píše Narciss Květenský.

Nebude od místa, když spanilomyslné čtenářky »Lady« upoutáme v rozhovor o něžné květině, jež dobou nynější značnou, ba spíše květině, jež dobou novější značnou, ba spíše spanilomyslné dámy nám dosvědčí, neb není snad ani jedné, která by spanilým květkem tímto své kadeře a nádra neozdobila, neověnčila?!

Jednoduše, červeněkvětoucí tato rostlina slunného Japynu přinešena byla rokem 1739 jezovitou Jiřím Cameliem do Evropy, načež po vynálezi pojmenoval ji slavný botanik Linné »Camellia japonica«.

První dáma, jež počtána byla květem kamelie, byla choť španělského krále Ferdinanda VI. Marie Terezie, které výše jmenovaný mnich v audienci dva květy nové rostliny, jím objevené na ostrovech lužonských, věnoval. Královna byla šťastnou nad novým pokladem říše květinné, tak že záhy oblíbla kamelii v zahradách madričských zdomácněna. Dlouho to však trvalo, než kamelie stala se domovem ve východních zemích evropských. Z počátku se mysliho, že jest to čajovník: zhotovován byl odvar z její listů; když však se nikterak k výsledku dojíti nemohlo, upuštěno bylo od pěstování kamelie a ta ponechána svému osudu.

Leč mnohým milovníkům květin bylo zavdy líto těch červených květů a na všelikou výstrahu svých známých počali znovu pěstiti kamelii. A jaký výsledek? Kamelie počala se brzy rozšiřovati a nacházela četných milovníků v Itálii, Německu, Francii a Anglii a když zachžel rok 1792 podalo nám umění zahradnické již kamelii s plným červeným a bílým květem Dnešního dne počítáme však druhy kamelii na sta; docílili jsme různých skvostných barev a odstínů, jež ve Vašich salonech a pokojích utěšeně oblíbě se těší.

(Přihléž dále.)

Kosmetika.

Odvar dubový k mytí hlavy.

Dubová kůra se svaří ve vodě. Po té se přecedí a nechá vychladnouti. Do studeného odvaru dá se 10 gramů kařového líhu a právě tolik boraxu. To se dobře rozmíchá, v láhvi uschová a pak se tím každý večer myje hlava. To sílí pokožku, působí na čistotu hlavy a tím na vzrůst vlasů.

Jiný návod.

Do 1/2 litru líhu dáme 2 lžice soli a rozmícháme to dobře. Než chceme hlavu natíratí, dáme 1 lžici tohoto slaného líhu do 1/2 litru vody a tím se dvakrát denně hlava dobře natírá. To se po dva měsíce den co den koná.

Hospodyně na koupi.

V obchodě se zbožím osadnickým.

Cukr.

V každé domácnosti spotřebuje se poměrně mnoh o cukru a jest to zajisté důležitou otázkou, abychom koupily cukr dobrý, a to takový, který by se jakostí oné ceně vyrovnal, kterou zaň zaplatíme a také takový cukr, který není falšován.

Můžeme se při koupi ošiditi tím, že špatnější druh zboží zaplatíme jako dobrý a prvé jakosti druh, a tím, že koupíme cukr, v němž přimíseny jsou jiné částky, které hodnotu, jakost a »ydátnost jeho porušují.

Při koupi cukru mnohdy i obchodník se může klamati, aniž by chtěl jiných oklamati. Tím více tudíž může se klamati hospodynka, která buď neví, že se může i při koupi cukru poškoditi, buď o tom ani nerozumuje, buď se na obchodníka, od něhož kupuje, spoléhá.

Toto poslední jest také skutečně dobré, máme-li spolehlivého dodavatele, který sám o to pečuje, aby nám dal zboží nejlepší jakosti a udržel se v naší přízni. Proto nejlépe učiníme, když nepřebíháme z krámu do krámu a známe-li obchod spolehlivý, věrně při něm setrváme.

Avšak nikdy není na škodu, známe-li, čím a jak se při koupi cukru poškoditi můžeme a jak lze rozpoznati dobré druhy od špatných. Z té příčiny podáváme tuto malou stat o cukru.

V obchodě prodává se cukr v homolích, v kusech a tlučný čili cukrová moučka.

Cukr tlučný bývá často, ano po většině porušený, ale i cukr v homolích není vždy čistý, bezvadný a není vždy téže jakosti, za jakou se prodává.

Koupili si hospodyně homolí cukru v obchodě, ani jí k myslí nevstoupí, že i tento cukr

v kusech již může být porušen. A péče jest to možná!

U nás se z pravidla kupuje cukr v homolích neb v kusech, ale v cizině, jako příkladně v Anglii a v Německu, sladí se káva i čaj cukrem tlučeným. Jsou města v Německu, kde se ani cukr jinak nekupuje a jiný než tlučený na stůl ke slazení nepřijde. Proto také se tam nejvíce daří porušování cukru.

Domácí cukrovarnictví dodává nám cukr řepový, který téměř úplně vytlačil u nás cukr třtinový.

Třtinový cukr jest rozhodně lepší, ale řepový jest lacinější a proto také rozšířenější.

V jiných zemích a snad i u nás také posud si zámožní lidé rádi kupují cukr třtinový a ve mnohých domích nepřijde na stůl ke slazení jiný než třtinový.

Třtinový cukr jest také v cukrářství oblíbenější. Cukr třtinový nazývá se také indický. Nejlepší třtinový bílý cukr nazývá se kanarský.

Indický cukr přichází i z Javy, Mannilly v rákosových kochích; z Jamaiky, Haiti, Martinique, Portorica v sudech; z Havany, kde je nejlepší druh, v bednách.

Z jižní Ameriky vyváží se třtinový cukr z Batavie, Guyany, z Rio de Janeiro.

Ze Siamu a z Číny v pleťní rákosovém se vyváží. Z Pernambuca a z Bengalska v pytlích.

Těž se vyrábí cukr datlový, nebo palmový z rozličných palm ve Východní Indii a na Molukách.

Kukuričový cukr se vyrábí v Mexiku z lodyh kukuričových.

V severní Americe a v Kanadě vyrábí se javorový cukr z javoru cukerného a k tomu cílí se tam sází a pěstují velké javoriny. Chutná asi tak jako márnika vonná.

Tyto druhy však nepřicházejí do obchodu a spotřebují se ve vlastech.

Známe též cukr hroznový, který, že byl nejdříve rozpoznán ve brozích vinných, této svůj název děkuje. Nalézá se v rostlinách, v ovoci v podobě jemných bílých zrníček, které ovoce oslazují a v sušeném stavu na něm se usazují, jako na švestkách, fíkách, hroznkách a t. p.

Tento cukr se nekystalisuje, ale lučebně se může napodobiti z bramborového škrobu; pak se nazývá škrobový cukr.

To jest nejlacinější druh a proto se ho uchytíl klam a vřadí jej v porušování cukru.

V Anglii v jedné době dosáhla výroba škrobového cukru tak značného rozšíření, že se až veřejná správa toho ujala, aby obecnostvo cukr kupující nebylo šizen.

Škrobový cukr nikdy není tak tvrdý a pevný jako cukr krystalový, není tak sladký a drobí se. Proto také se jmenuje drobtový cukr.

Řepový cukr jest nálezem devatenáctého století. Již v roce 1747 sice vynalezlo se, že řepa obsahuje cukrovou látku, která se může dobře kystalisovati, ale teprve po mnohých pokusech, nezdarech a nových a nových výzkumech podařilo se vyráběti cukr, který mohl konkurovati s cukrem třtinovým.

Tento cukr u nás nyní úplně ovládl obchody.

Při koupi cukru nesmíme ani se třtinovým cukrem u nás účtovat již dnešního dne, jelikož Čechy v cukrovarnictví daleko pokročily a výroba domácího cukru ani ve vlasti se nespořehčuje. Třtinový cukr tudíž přirozeně jest ze země vytlačen, v malém obchodu se ani neprodává, ani se nekupuje, a kde se kupuje pro velké kuchyně, domácnosti nebo závody, tam se objednává ve velkém ze spolehlivých velkoobchodů.

U nás kupuje se řepový cukr a tento cukr jest také dobrý a vdatný.

Přední péčí při koupi cukru jest, aby to byl dobrý, neporušený cukr.

Výborný cukr řepový musí se rovnati třtinovému cukru v barvotnosti, sladkosti, tuhosti a v kystalu.

Takový cukr musí býti krystalový, tvrdý, vlády stejně se bělati, nesmí míti žlutavých

proužků, ani nesmí míti zasmušilý, špinavý vzhled, musí býti úplně suchý a hodí-li se do vody, rychle se rozplynouti.

Měkký cukr, který se snadně drobí, je žlutavé barvy, nebo skvrnami znečištěný, není ještě dobře učištěný a proto také tak nesladí, jakby sladiti měl.

Spíčka homole musí býti právě tak úplně a dokonale bílá a krystalově tvrdá, jako celá homole. Malý otvor na spíčke jest známkou, že je cukr úplně vyištěn.

Z pravidla lépe jest kupovati cukr v malých homolích; bývají tvrdší a čistší.

Utlučeme-li kousek cukru na prášek, nesmí zvlhnouti. Lípá-li se nám na prsty, když jej smáčkeme mezi nimi, nebo tvoří-li se z něho žmolky, není to čistý řepový cukr, ale prozrazuje, že jest buď se škrobovým cukrem porušen, buď že jest v něm mnoho melassy. Je-li v cukru mnoho melassy, jest jeho hodnota menší a cukr mává pak řepovou chuť.

Nejobyčejnější druh cukru, který se v domácnostech kupuje, jest melis. Dobrý cukr vyčistěje se bílou, čistou barvitostí a je tvrdý.

Kuchyně.

Žejtek z nudlí.

Udělají se po dvou ceych vejcích uhlédné, asi na silné stěbo široké nudle a zavají se do slané vody. Zatím se utře v hluboké míse 6 dg. čerstvého másla se dvěma žlutky, přidají se dvě lžice cukru, 4 dkg. sladkých oloupaných mandlí buď tlučených nebo jemně usekaných, 1 dkg. mandlí hořkých, trochu citronové jemně usekané kůry. Uvařené nudle se procedí a přimíchají k té směsině, načej se na plochu kulatou mísou do kopečku urovnají.

Na jiné hluboké míse rozmíchají se dvě velké lžice zavařeniny buď malinové neb meruňkové se lžící tlučeného cukru, ušlehá se tuhý sníh ze 4 bílků a smíchá se se zavařeninou. Touto pěnou pokryjí se nudle na míse narovnané. Oloupanými na nudličky nakrájenými mandlemi okrášlí se celý povrch v podobě ostnů žejka, načej se to s mísou dá na čtvrt hodiny do trouby pěci; musí se dáti pozor, by se to nepřipálilo, načej se to vanilkovým cukrem posype a hned na stůl vřelá dít musí.

Meruňkový nákyp.

Dej do mísy 7 dkg. másla, 7 dkg. cukru, 4 žlutky a tři to plně půl hodiny. Pak přidej 7 dkg. meruňkové marmelády, 2 lžice strouhané smetanou zvlažené žemličky a se 2 bílků tuhý sníh. Nákyt peč se v nádobe takové, by se v ní mohl nésti ihned na stůl. Nejlépe v porculánové.

Praktické rady.

Upotřebení jablek v zimě.

Každá roční doba vyžaduje v domácnosti zvláštní přihlížení ku potravinám přírodním, které v různých dobách nesterjné jsou záživné, chutné a vonné. Po novém roce na př. vyžadují jablekové kompoty zvláštní péče. Šťavnatá ranní a žlutá jablka s jemnou hádkou slupkou ztrácí kořeně chuti a chutnají mdlé. Proto necht vezme hospodyně raději jablka tvrdší, se zelenou nebo červenou slupkou a s pevnou dužinou. Na povidla jablekva doporučují se renety, malvazinka a strýmka.

Ku dušení, zejména neděleně doporučují se: míšeň, pepák a zlatá reneta.

Chce-li hospodyně zavádla, již dříve dozralá jablka upotřebiti, může scházeti ovocnou příchut dávkou citronové kůry nebo i šťavy doplniti. Zkušená hospodyně nechává po novém roce nejprve vodu s cukrem i šťavou citronovou a kůrou dobře provařiti, než tam vloží čerstvé loupáná jablka na povidla, nebo na kompot.

Na 1 litr jablek čítá se 1 čajová lžice citronové šťavy. Čím výše doba roku stoupá,

stává se ovoce trupelnatějším a jest to pak i čím dále, tím nutnějším, nejen při jablekách, ale i při bruskách. Kdo této rady dbá a ovoce, pokud možno rychle vaří, docílí vždy jasný, chutný kompot pro tabuli.

Co nejpозorněji musí se též všechny nahnilé a hnědé části odstraniti, an tím pokrm ztrácí na uhlédnosti a přibírá zápachu stuchliny.

Dotazy.

Dotaz J. C. - Prosim o laskavou radu, kterak si mám vsúti při praní žlutavých (ametanobarevných) záclon, aby nepozbyly své původní barvy?

Dotaz Z. H. v P. Jakým způsobem lze docílit tvrdosti, lesku a bělosti u žehlění a praní límců ke kořím pro pánsy?

Prosíme uctivě a snažně velečtnd čtenářky «Lady», kdyby nám ze svých zkušeností tyto otázky laskavě zodpovídali si neobtěžovali. Odpovědi uveřejníme, kde třeba k tisku upravíme.

Hádanka skládací.

Sestavením následujících slabik nabudeme 11 slov, jejichž koncové písmena člena zdola nahoru dají jméno spisovatelky, začáteční pak člena s hora dolů název díla jejího.

Význam slov: 1. Věda. 2. Šbrka spíků. 3. Město na Moravě. 4. Římský sochař. 5. Reka indická. 6. Harleova opera. 7. Hudební skládátek. 8. Pohotí zalkánské. 9. Město v Nizozemí. 10. Malíř švýcarský. 11. Římský stavitel.

an, au, ar, bar, bur, burg, dá, da, di, dop, den, e, e, ge, ge, gi, chiv, i, i, lo, li, lo, los, mo, nand, na, o, oe, ra, rho, ta, va, znoj.

Rozluštění hádanky skládací z č. 24. roč. II. od Jazy Tiche.

V al h a l a
P u k y n ě
N e v ě z i n
V p e n e o
E u d o s u s
O r o n t o s
L e v y o v ě
V i v i a n a
V s t u d n ě
Z o r i l l a

L a r s o n
R o u s s o u
Z i d o v k a
A l b e r t
C e c i l i e
Z e n i š k
A r t e m i s

V n o e n a v a
L u ž i c k ě.

Rozluštění hádanky čtvercové z č. 24.

N
J
A
N
N
O
R
M
A
B
I
L
O
V
E
C
A
L
E
X
D
U
M
A
S
F
R
E
R
D
I
K
S
H
A
M
G
U
S
T
A
V
L
I
N
D
N
E
R
S
T
R
A
C
H
O
V
S
K
Ý
J
O
S
E
F
A
H
U
B
E
R
T
M
E
Z
E
R
I
Č
S
K
Ý
N
A
R
O
D
I
L
S
E
K
R
I
S
T
U
S
P
Á
N
P
I
O
S
E
F
H
R
E
N
B
E
R
G
E
R
H
R
A
D
E
C
J
I
N
D
R
I
Č
H
Ú
V
B
E
D
R
I
C
H
S
M
E
T
A
N
A
T
E
R
R
I
O
R
I
U
M
P
A
R
D
U
B
I
C
E
B
R
O
S
K
V
E
T
O
P
O
L
M
Á
K
N

Narodil se Kristus Pán.

Hádanku z č. 23. roč. II. rozluštila Anna Matoušová z Vínofe.

Listárna redakce.

J. H. v P. Početník o krasoprádelnictví a čištění skvrn snad Vám pomá knihar s Uděla pračlena. Dle francouzského od paní Pelauze, vzdělala Milada Podhajska. Naleznu-li ještě něco, doporčím Vám dočtyčný spis.

Oděratelka Z. H. v P. Otázku Vaší dáme co dotaz do listu. Snad z odpovědí došlých některá podaří Vám poučení hádkou.

J. C. - Voskový tuft, také vosková dykta, jest tenká, žlutavá, nepromokavá látka, která se v lékařství zejména při obkladech upotřebuje. Kupuje se v obchodech s voskovými plátny a toho druhu zboží. Druhou otázkou dávám do listu jako dotaz.

Z. S. III. X. Otrápe se na některé kněhupectví. To jediné Vám může dáti žádáné adresy.

OHSAH: Na prahu nového ročníku «Lady». - Píseň o lidké touze Jaroslav Vrchlický. - Tajemství bílého dvorce, Román V. Leblík. - Něco z mého študu o George Sandové, Napsala Soňa Podlipská. - Novým rokem. Básně Gabr. Balové-Moravské. - Novoroční sen, Napsala Anna Husová. - Akordy. - Společkové zprávy. «Ženský spolek» v Srbském Bělehradě. - Česká domácnost. České kuchyně, jaké byly a jak se vařilo. Podává B. v. D. Lepa. - Květiny v bytu. Z dějin a kultury kamélie. Vlastním křemím milovaným píše Narcis Květenný. - Komentárka. - Hospodyně na kemp. Uvědomění se školní osadníkům. - Kuchyně. - Praktické rady. - Dotaz. - Hádanka skládací. - Rozluštění hádank z č. 24. II. roč. - Listárna redakce.

«Lady» vyjde za 3 týdny.

**Samet
krymer, plyš,
peří**
a jiné ozdoby
jakož i vatované a prošivané
podšívky,
doporučí u velkém výběru tovarů sklad zboží
podšívkového a potřeb krejčovských firma

J. Novák dříve F. Knittel,
Praha, Vodičkova ulice „u Štajgrů“.

Ottomar Wenzel,
c. k. dvorní dodavatel
„Rumburčana“
V PRAZE, I.,
Karlova ul. č. 25. n.

Plátna, stolní pokrývadla, bílé prádlo a krajky. Vybavy prádla pro nevěsty a děti. Bohatý výběr látek masopustních, punčoch, kapesních sátek, krajkových sátek, kapižonů, šerp krajkových.

Karel Vačlena,
knihkupec v Mladé Boleslavi
vydál:
OVOCE,
užili jeho v domácnosti a kuchyni.
Cena 96 kr., poštou 1 zl. 06 kr.

586 jídel z vajec.
Cena 60 kr., poštou 65 kr.

Od Dumkové Hanny
spisovatelky knih: „Česká kucharka“, „Uprava jídel zemákových“.

Spisy H. Dumkové byly vyznamenány předními oceněními na mnohých hospodářských výstavách.

První česká největší v rak.-uh. mocnářství parostrojné zařízení

továrna na pianu
pianina,
harmonia a varhany

Ant. Petrofa
v Hradci Králové
zal. r. 1864.

nabízí za nejlevnější ceny rozličné druhy svých továrních výrobků s 6letou zárukou.
Školní a salonní harmonia též na měsíční splátky počínaje od 4 zl. výše. Piana a pianina na splátky dle vzájemného dohodnutí.

Cenníky na požádání zdarma s franko.

**Umělkář
Dumřil barvořiva
Pt. Červenky v Parubířích**
doporučuje
čistění a barvení

hospodářských, vlnových i bavlněných látek a šatů, látek nábytkových (čtyřlístkových i plyšových) dle množství a stavu barvách dle nepovolení všech možných způsobů. **Za služby poštou vyřídí se o to možná nejrychleji.**

Šněrovačky
všech druhů a jen osvědčených tvarů a střihů:

Stefanie vysoká zl. 2, 3, 3-75 a jemnější.
Stuart, prostředně vysoká zl. 2, 2-50, 3 a jemnější.
Mignon nízká zl. 2, 2-50, 3 a jemnější.
Princesse pro dívky zl. 1-20, 1-80, 2-50.

Speciality pro silné dámy. Příměra pro dívky, které více sedí, doporučí v největším výběru

J. Novák dříve F. Knittel,
PRAHA, Vodičkova ulice „u Štajgrů“.

Zásilky na výběr se ihned vyřizují. — Při objednávkách buďtež nadány míry kolem pasu a pod rameny.

Velectěné dámy!

Tímto dovoluji sobě v účtivosti oznámiti, že jsem svůj

sklad nejnovější modní konfekce
pro nastávající

podzimní a zimní saisonu hojně zásobil a chovám vždy na skladě velký výběr žaketů, pláště do deště, pláštěnek, zimních a kolových pláště, jakož všech v ten obor spadajících předmětů.

Největší výběr smutkových obleků a klobouků.

Objednávky z vančova se rychle a správně vyřizují.
Smutkové obleky se dle míry ve 24 hodinách zhotovují.

Očekávaje váženou přízeň velectěných dám, znamenám se v plné účt. oddány

Bohumir Knisch,
modní salon, jakož i závod dámské konfekce
a sklad smutkového zboží
„U vídeňské dvorní dámy“
v Praze, Karlova ulice 156-I.

Výbavy pro nevěsty!

<p>Děky atlasové od zl. 12— až do zl. 30— Děky z vlněného atlasu od zl. 5-50 až do zl. 12— Děky flanelové od zl. 5— až do zl. 16— Záclony krajkové krásných vzorků na 1 okno od zl. 5— až do zl. 20— Záclony gobelinové překrásných vzorků, pro 1 okno od zl. 4— až zl. 40— Záclony mušelinové pestrotisk orientálních vzorků, pro 1 okno zl. 10— až 20— Záclony krajkové crème bordeaux, crème se žlutým tkanivem „novinka“, pro 1 okno zl. 8— až zl. 20— Koberce velejemné 1 m zl. —50 až zl. 50. Koberce pod garnitury překrásných vzorků od zl. 7— až do zl. 100— Zinánky 3dílné od zl. 17— až do zl. 35— Portiery rázných jemných jakostí od zl. 4-50 až do zl. 40— Kápe na deky od zl. 2-20 až do zl. 15— Lůžkové moderní povlaky s kápěmi, bohatě vyšívané neb s vlozkami pro 1 postel zl. 18— až zl. 35— Dámské košile šifonové neb s jemného plátina nej- jemnějších střihů a krásných okras 1 kus zl. 1-50 až zl. 10—</p>	<p>Dámské živůtky spodky a sukny z látek: barchanových, plků, brilantýnu, šifonu, velice vkusně upravené 1 kus zl. 2— až zl. 8— Francouzské brilantýny bílé vzorované ku zhotovení dámského prádla. 75 cm šir., 1 metr 33 kr. až 70 kr. Velejemná plátina k zhotovení prádla 1 kus od zl. 10— až do zl. 40— Crepelissově bílé látky vzorované na povlaky „Plumeaux“ 108—160 cm šir., 1 m zl. 1-20 až zl. 1-50. Zástěrky nejnovější střihy, krásného provedení, veskerých druhů bohatý výběr „novotinky“, 1 kus zl. 1-20 až zl. 10— Prací látky francouzské na zástěrky, novotný látek, krásných vzorků, 1 m 40 kr. až zl. 1-40. Serpy neb čepečky do divadla neb do zábavy, „novotinky“, 1 kus zl. 2-50 až zl. 15— Deštníky hedvábné neb polohedvábné, 1 kus od zl. 2-90 až zl. 14— Hymalaya převázné sátky pro zimní neb lázenskou saisonu, krásných vzorků a velejemné jakosti, 1 kus zl. 5-50 až zl. 16— Kávové soupravy „novotinky“ s 6 neb 12 šáseřky od zl. 2-50 až do zl. 15—</p>
---	--

Těz z přinesených látek se výbavy zhotovují a velice lacino účtují.
Doporučuje
Karel Herink v Praze
Malá Karlova ulice č. 147-I. „v červeném domě“.

Ženská Revue.

Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně i politicky.

K šedesátiletému jubileu prof. Masaryka.

(7. března 1910.)

„Jen ten, kdo se odvažuje, může vzdělati svou duši k velikým činům. A nad to, kdo umí všechno trpěti, může se též všeho odvážiti. Jest odvahy potřebí k tomu, hledati pravdy. Jeden, dva přicházejí na svět s odvahou, ale většina odvážných dobyla své odvahy sama. Kdyby naše doba byla si vědoma toho, že charakter spočívá na odvaze, mohli by k ní skoro všichni lidé býti vychováni. Nás však, místo aby učili chtíti, voliti, odhodlávati se na vlastní zodpovědnost, učili odříkávati se snahy jíti vlastní cestou, a vštěpovalo se nám, jak jest osobivým chtíti býti jednotkou, a jak jest užitečným býti jednou z nul, jimiž značí se milliony.“

S hořejšími zásadami Ellen Key začala jsem v r. 1902 pokrokovou práci na Moravě, protože názory této pravdivé a silné ženy odpovídaly tehdejšímu moravskému poměru.

Nastoupila jsem cestu velmi klopotnou a bylo samozřejmo, že nebyl každý mým přítelem, koho jsem na ní potkávala, protože má propaganda, hlásající odvalu a uznání pro ženu-člověka, zdála se našim úzkým poměrům příliš nezvyklou. Bylo novým, aby česká žena vyrušovala muže z duševního pohodlí a klidu a vyvolávala svým úsilím po rovnosti jejich oposici, a bylo v naší společnosti neslýcháno, aby česká žena veřejně postavila se do řad těch, kteří slovem i skutkem přispívají k borcení základů neudržitelných řádů společenských a církevních.

Bylo mnoho vlivů a podnětů, jež mne do práce hnaly a mne v ní sílily: strnulost v duševním životě žen doma, klerikalismus mezi ženami, studium ženského hnutí světového, osobní seznámení se se ženským hnutím zahraničním, pokrokové proudy v moravském učitelstvu a j. — ale nej-mocněji na mne působila osobnost prof. Masaryka a jeho duševní dílo. Jeho idee kulturní, národní, humanitní, éthické zaujaly mne již dříve, zvláště když jsem je bezprostředně poznala v r. 1891 v době punktací vídeňských na českém sněmu z jeho řeči.

Vliv prof. Masaryka na mé duševní utváření byl příliš patrný, než aby nebyl býval v postupu mé práce znatelný. Pamatuji se, jak nám několika, jež jsme obrodnou práci na Moravě začaly a jmenovitě v první době intimní hřejivou družností k sobě lnuly, říkalo se masarykovkyně, na což jsme

byly nemálo hrdy. Tenkrát byla příslušnost ku straně realistické ještě téměř církevním kacířstvím a národní zradou, a ačkoliv organisována ve straně jsem nebyla a nejsem, mnohé národní kruhy pro mou duševní příslušnost k ní práci mně značně ztěžovaly.

Mé první osobní setkání s prof. Masarykem o velikonocích r. 1903 — když jsem byla v Praze informovati ho o zamyšlené Dívčí Akademii — potvrdilo mi o něm to, co jsem dosud z jeho spisů znala: že prof. Masaryk je nejen velkým člověkem, ale i velkým Čechem. Nezapomenu nikdy na jeho krásná, ušlechtilá slova, pronesená tenkrát o budovatelce prvního dívčího gymnasia českého, která před námi několik minut před tím oheň a síru svolávala na hlavy těch, »kteří mládež svádějí a vlastenecké city v nich ubíjejí«.

Za mé tehdejší rozmluvy s prof. Masarykem poznala jsem, že názor jeho na ženu, neuchyluje se v ničem od názoru feministického a že je v něm hluboká myšlenka národní, čemuž také veřejně dal průchod na brněnské přednášce r. 1904.

Byla-li mně odvaha a uplatnění se ženy vodítkem při mé činnosti, i on kladl důraz na úsilí posilnit a povznést energii ženy a pocit osobní odpovědnosti, vypěstovat harmonicky všechny její mohutnosti a postavit ji na roveň mužů. Zdůrazňoval dále, že žena musí k zákonnému zajištění sociální spravedlnosti pochopovat veřejné a politické úkoly doby a musí jako muž a s ním se věnovati veřejnosti.

Seznala jsem, že prof. Masaryk ve společné pokrokové práci mužů a žen vidí pokračování v obrozovací práci národní, neboť »jen tenkrát stane se naše obrození skutkem, až se kulturně, mravně i sociálně obrodí český muž s českou ženou«.

Od této chvíle stal se prof. Masaryk mým duševním vůdcem i v otázce ženské, neboť jeho způsob řešení ženské otázky je způsobilý ženskou otázku rozřešiti. A v tom vidím velkou cenu pro postup ženské práce ve službách národa. Mé častější osobní i písemné styky s prof. Masarykem utvrdily mne v mém přesvědčení, a proto mohla jsem již r. 1905 v »Čase« napsati, že jméno Masaryk má a bude míti v českém hnutí ženském význam, jaký zřídka kdy ženy mužům připisují.

Tento jeho význam je patrný zvláště u nás na Moravě. Pokrokové hnutí žen na Moravě, obrážející se v »Ženské Revue«, je toho zřejmým důkazem. Když nadešel čas, že ženskému hnutí pokrokovému na Moravě bylo třeba vlastního orgánu, rozumělo se samo sebou, že veden bude v duchu myslitele, který postavil se k ženské otázce pro ženy co nejpříznivěji, v duchu prof. Masaryka.

Jeho přání, aby »Ženská Revue« neomezovala se pouze na Moravu, nýbrž aby byla listem také pro Čechy, Slezsko, Vídeň, Ameriku — uskutečnil se plnou měrou, neboť směr »Ženské Revue« razí si cestu všude tam, kam pokrok přístupu si zjednal.

Mým credem o ženské otázce a článkem prof. Masaryka »O moderním názoru na ženu« vstoupila »Ženská Revue« r. 1905 v život s určitým vědomím, co chce a kam kráčí. Je v těsné souvislosti s veřejným životem ženským na Moravě i v Čechách, kdež přibrání žen k práci politické v české straně pokrokové prof. Masaryk způsobil a dal tím popud k účasti žen na politice vůbec. Slova, kterými to učinil, stala se heslem mého listu a za heslem tím v duchu Masarykově jde práce má i cesty »Ženské Revue«:

»Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně i politicky.«
Zdenka Wiedermannová-Motyčková.

Příloha č. 3 Deník Amerického klubu dam

D e n n í k
Česko-amerického klubu dam v Praze.

1865.

Leden	15.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
»	22.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
»	29.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
Únor	5.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
»	12.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
»	19.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomie«.
»	26.	Přednáška: pan Dr. E. Kaizl »Mayhew v Německu«.
Březen	5.	Přednáška: pan Dr. E. Kaizl »Mayhew v Německu«.
»	25.	Přednáška: pan V. Náprstek »O dobročinných ústavech«.
»	26.	Přednáška: pan V. Náprstek »O dobročinných ústavech«.
Duben	2.	Přednáška: pan V. Náprstek »O dobročinných ústavech«.
»	9.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »O vzduchu«.
»	17.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Člověk a příroda«.
»	23.	Návštěva hvězdárny a císař. knihovny.
»	30.	Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Člověk a rostlinstvo«.
Květen	7.	Návštěva tělocvičného ústavu.
»	14.	Návštěva musejní knihovny.
»	21.	Návštěva ústavu hluchoněmých.
»	28.	Návštěva ústavu dospělých slepých.
Červen	5.	Výlet do Roztok s hluchoněmými děvčaty.
»	11.	Návštěva strahovské knihovny.
»	25.	Návštěva ústavu pro slepé děti.
»	29.	Návštěva Ferdinandea. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
»	29.	Dychánek hluchoněmých u pana V. Náprstka.
Červenec	2.	Dychánek.
»	2.	Návštěva ústavu hluchoněmých.
»	9.	Výlet na Karlův Týn. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
»	16.	Návštěva opatrovny u sv. Štěpána.

- Červenec 16. Návštěva Hercovy zahrady.
 » 23. Návštěva hradu Pražského. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
 » 30. Návštěva chrámu sv. Víta. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
- Srpen 6. Návštěva Valdštýnského paláce a zahrady. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
 » 6. Návštěva Kinské zahrady.
 » 13. Návštěva parního mlýna a pekárny na Smíchově.
 » 15. Výlet do Chuchle.
 » 20. Návštěva blázince a chudobince u sv. Bartoloměje.
 » 20. Návštěva pomologické zahrady.
 » 27. Výlet na Závist.
 » 28. Návštěva opatrovny u sv. Štěpána.
- Září 3. Návštěva obrazárny společenské a Jeleních příkopů.
 » 3. Výlet do Roztok.
 » 8. Návštěva plynárny a Rohanského ostrova.
 » 8. Návštěva Kinské zahrady.
 » 10. Výlet do Chuchle. (Posvícení.)
 » 17. Návštěva obrazárny Nosticovy a Nebozízku.
 » 24. Návštěva Kinské knihovny.
 » 24. Návštěva Ferdinandea a Stromovky.
 » 28. Návštěva chorobince na Karlově.
 » 28. Vycházka na Nebozízek.
- Říjen 1. Návštěva městské plynárny.
 » 1. Vycházka na Nebozízek.
 » 8. Návštěva Volšanského hřbitova.
 » 8. Vycházka na Nebozízek.
 » 15. Návštěva továrny na čalouny a papír.
 » 22. Návštěva staroměstské radnice. S výkladem pana prof. E. Tonnera.
 » 29. Návštěva technologické sbírky. S výkladem pana prof. Tille.
- Listopad 1. Návštěva Volšanského hřbitova.
 » 5. Přednáška: pan V. Šercl »Řeči starého světa«.
 » 12. Přednáška: pan Č. Šercl »Řeči starého světa«.
 » 19. Přednáška: pan Č. Šercl »Řeči starého světa«.
 » 26. Přednáška: pan Č. Šercl »Řeči starého světa«.
- Prosinec 3. Přednáška: slečna K. Hanušová »Konference dam v Lipsku«.
 » 8. Přednáška: pan J. Zeman »Cukrovarství«.
 » 10. Návštěva cukrovaru v Modřanech.
 » 17. Přednáška: pan A. Studnička »Nizozemí«.
 » 17. Oslavení narozenin Purkyňových.
 » 23. Návštěva Malostranské opatrovny.
 » 23. Návštěva spolku paní sv. Ludmily.
 » 24. Přednáška: pan A. Studnička »Nizozemí«.
 » 24. Návštěva opatrovny u sv. Štěpána.

- Prosinec 24. Návštěva ústavu hluchoněmých.
 25. Návštěva vlašského sirotčince.
 » 26. Přednáška: pan prof. Majer »Pára a parostroj«.
 » 31. Přednáška: pan V. Náprstek »O činnosti česko-amerického klubu dam za rok 1865 a program pro rok 1866«.

1866.

- Leden 1. Novoroční dychánek.
 6. Návštěva divadelního představení v ústavu hluchoněmých.
 » 7. Přednáška: pan prof. J. E. Purkyně »Muž, žena a zvířata«.
 » 14. Přednáška: pan V. Náprstek »Životopis Franklinův«.
 » 21. Přednáška: pan prof. E. Tonner »Historické ženy«.
 » 28. Přednáška: pan Dr. A. Novotný »O těle lidském«.
 Únor 2. Přednáška: pan Dr. A. Novotný »O těle lidském«.
 » 4. Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »Astronomické hodiny«.
 » 11. Přednáška: pan Jirásek »Stavatelství«.
 » 18. Přednáška: pan Dr. A. Novotný »O smyslech«.
 Březen 4. Přednáška: pan Dr. A. Novotný »O smyslech«.
 » 11. Přednáška: pan Dr. A. Novotný »O smyslech«.
 » 25. Přednáška: pan Dr. E. Kaizl »Londýn«.
 Duben 1. Přednáška: pan Dr. E. Kaizl »Popis cesty do Londýna«.
 » 2. Přednáška: pan prof. Dr. F. Studnička »O dalekohledu a drobnohledu«.
 » 8. Přednáška: pan Č. Šercl »Z oboru jazykozpytu«.
 » 17. Oslavení narozenin páně Náprstkových.
 » 22. Přednáška: slečna B. Mühlsteinová »Postavení žen v různých dobách a u různých národů«.
 Květen 6. Přednáška: pan prof. E. Tonner »O českých ženách«.
 » 10. Návštěva Ferdinandea. S výkladem p. prof. E. Tonnera.
 » 13. Návštěva universitní knihovny.
 » 13. Dychánek v tělocvičně p. Malýpetra na počest p. Šercla, který se ubíral do ciziny.
 » 16. Návštěva Musea.
 » 16. Návštěva výstavy starožitností u sv. Víta a divadelního představení ve vlašském sirotčinci.
 » 20. Návštěva umělecké výstavy na Žofíně.
 » 21. Přednáška: pan prof. Majer »O magnetismu«.
 » 27. Návštěva ústavu hluchoněmých.
 » 27. Návštěva tělocvičného ústavu p. Malýpetra s dívkami ze školy u sv. Jiljí.
 Červen 3. Návštěva ústavu pro choromyslné ve Slupech.
 » 3. Vycházka do Hercovy zahrady.
 » 10. Návštěva hradu Pražského.
 » 17. Návštěva chrámu sv. Víta a Daliborky.
 » 17. Návštěva tělocvičny »Sokola«.